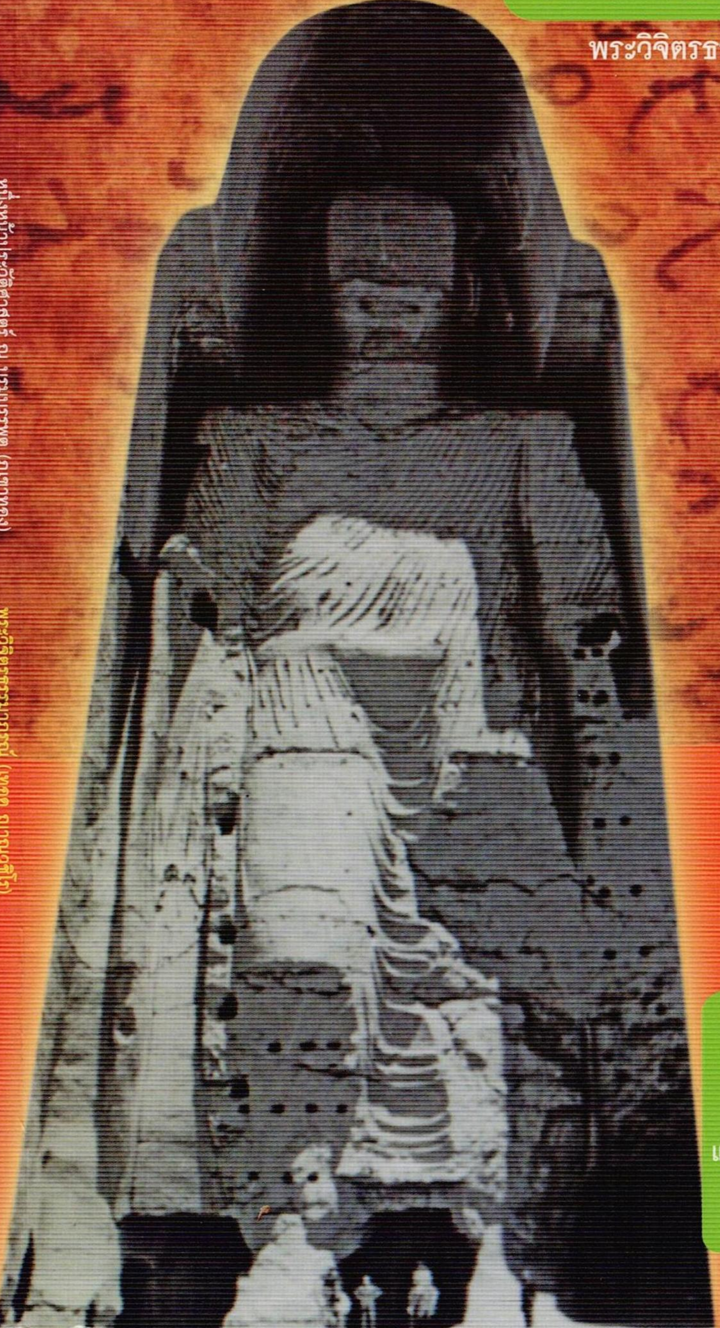
สำนักงานส่งเสริม
คุณธรรมจริยธรรม

หนึ่งหน้าประวัติศาสตร์

ณ บรมบรรพต (ภูเขาทอง)

พระวิจิตรธรรมาภรณ์ (เทอด ญาณวชิโร)

หนึ่งหน้าประวัติศาสตร์ ณ บรมบรรพต (ภูเขาทอง) พระวิจิตรธรรมาภรณ์ (เทอด ญาณวชิโร)

บันทึกเหตุการณ์ การบรรจุ
พระบรมสารีริกธาตุ จากกรุงกบิลพัสดุ์
และ พระธรรมคัมภีร์ จากหุบเขาบามิยัน
สู่ บรมบรรพต (ภูเขาทอง)

หนึ่งหน้าประวัติศาสตร์

ณ บรมบรรพต (ภูเขาทอง)

พระวิจิตรธรรมาภรณ์ (เทอด ญาณวชิโร)

เรียบเรียง

หนึ่งหน้าประวัติศาสตร์ ณ บรมบรรพต (ภูเขาทอง)
พระวิจิตรธรรมาภรณ์ (เทอด ญาณวชิโร) เรียบเรียง
สำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม
และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์
พิมพ์ครั้งแรก ปีพุทธศักราช ๒๕๕๔ : กรกฎาคม ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมหอสมุดแห่งชาติ
พระวิจิตรธรรมาภรณ์ (เทอด ญาณวชิโร)
หนึ่งหน้าประวัติศาสตร์ ณ บรมบรรพต (ภูเขาทอง)
พิมพ์ครั้งแรก : กรกฎาคม ๒๕๕๔
๘๐ หน้า : ๑๐,๐๐๐ เล่ม
กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมฯ, ๒๕๕๕
เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ : 978-616-7583-01-3

จัดพิมพ์โดย
สำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมฯ
ศาลาเฉลิมพระเกียรติฯ วัดสระเกศ
ถนนจักรพรรดิพงษ์ แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบ กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐
โทร. ๐-๒๖๒๑-๑๘๖๑ โทรสาร ๐-๒๖๒๑-๐๓๕๗
www.jariyatam.com www.jariyatamnews.com
E-mail : jariyatam2551@hotmail.com

คำนำ

พระธรรมเจดีย์ คัมภีร์โบราณเก่าแก่ที่สุดแห่งพระพุทธศาสนา จารึกโดยพระอรหันตสาวก ในราวพุทธศตวรรษ ที่ ๖ หรือ มีอายุประมาณ ๒,๐๐๐ ปี ล่วงมาแล้ว ปรากฏบนเส้นทางสายไหม ซึ่งเดิมเรียกว่า **แคว้นคันธาระ** ปัจจุบัน ได้แก่ **ประเทศอัฟกานิสถาน** เป็นต้น ได้ทำการจารึกไว้ในใบลาน, เปลือกไม้, หนังสัตว์ และ แผ่นทองเหลือง

พระคัมภีร์โบราณถูกค้นพบในถ้ำ บริเวณเทือกเขาบามิยัน ห่างจากพระพุทธรูปหินบามิยัน ประมาณ ๒ กิโลเมตร สถาบันอนุรักษ์สเคอเยน แห่งราชอาณาจักรนอร์เวย์ ได้พระคัมภีร์ชุดแรก มาจากพ่อค้าของเก่าชาวอังกฤษ ซึ่งชนพื้นเมืองอัฟกานิสถาน แอบลักลอบนำออกจากถ้ำ ก่อนที่จะมีการระเบิดพระพุทธรูปหินบามิยัน เก็บรักษาชิ้นส่วนที่สมบูรณ์ไว้ได้ ประมาณ ๕,๐๐๐ ชิ้น และชิ้นส่วนแตกหักเล็กๆ อีกประมาณ ๘,๐๐๐ ชิ้น ซึ่งนักภาษาศาสตร์นานาชาติ ใช้เวลาถึง ๑๒ ปี ทำการชำระ ศึกษา จึงสามารถทราบได้ว่า เป็นพระธรรมคัมภีร์แห่งพระพุทธศาสนา ที่มีอายุไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ ปี

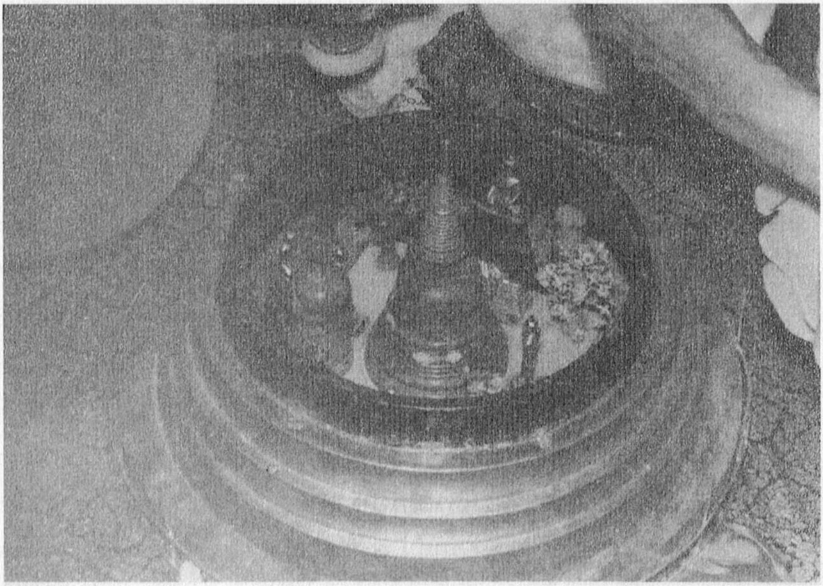
ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๓ เป็นปีมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๓ พรรษา รัฐบาลราชอาณาจักรนอร์เวย์ มีความประสงค์จะอัญเชิญพระธรรมคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุด สู่ประเทศไทย เพื่อร่วมเฉลิมฉลองในโอกาสมหามงคลนี้ รัฐบาลไทย ได้มอบหมายให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ร่วมกับคณะสงฆ์ไทย โดยมหาเถรสมาคม อัญเชิญพระคัมภีร์โบราณแห่งพระพุทธศาสนา จากราชอาณาจักรนอร์เวย์ มาประดิษฐานเป็นการชั่วคราว ณ อาคารพิพิธภัณฑ์ทางพระพุทธศาสนา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ระหว่างวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ ถึงวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๔

เมื่อครบกำหนดส่งคืน มิสเตอร์เจนส์ โบรกวิก ศาสตราจารย์ด้านโบราณคดี และมิสเตอร์มาร์ติน สเคอเยน ผู้อำนวยการและเจ้าของสถาบันอนุรักษ์สเคอเยน ได้มอบให้เอกอัครราชทูตนอร์เวย์ ประจำประเทศไทย เป็นผู้แทนรัฐบาลราชอาณาจักรนอร์เวย์ ถวายพระธรรมคัมภีร์ส่วนหนึ่ง แด่ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เจ้าอาวาสวัดสระเกศ เพื่อนำมาประดิษฐานเป็นการถาวร ณ พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) ซึ่งมีพระบรมสารีริกธาตุแห่งพระพุทธเจ้า ที่ขุดค้นพบที่เมืองกบิลพัสดุ์ ประเทศอินเดีย บรรจุอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว

คณะสงฆ์วัดสระเกศ และพุทธศาสนิกชน ทั้งมวล มีมติเห็นสมควรประดิษฐานพระธรรมคัมภีร์แห่งพระพุทธศาสนานี้ไว้ ณ พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) ในวันศุกร์ที่ ๑๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ ตรงกับวันอาสาฬหบูชา ซึ่งถือกันว่า เป็นวันพระธรรม เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และน้อมถวายเป็นพระราชกุศล ถวายพระพรชัยมงคล แด่ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ อันจะเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวออกไปสิ้นกาลนาน.

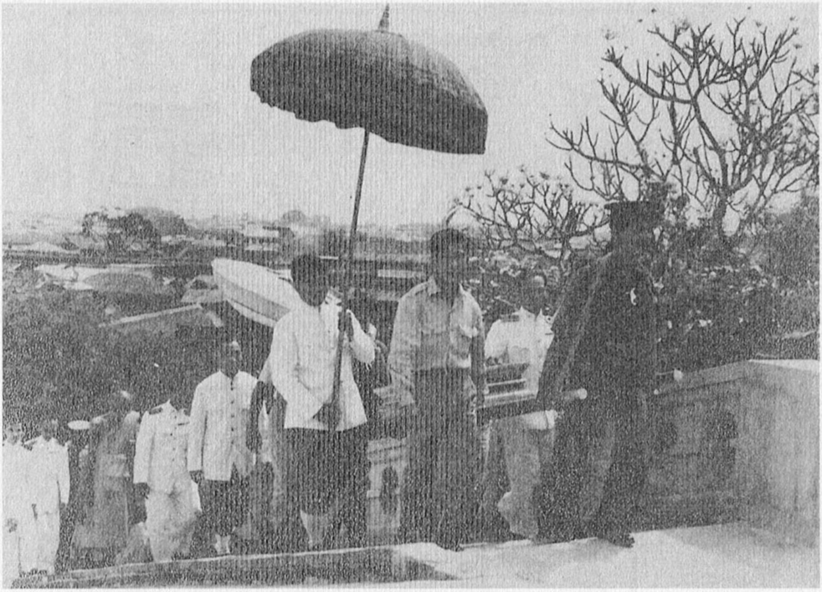
คณะสงฆ์วัดสระเกศ
พุทธศักราช ๒๕๕๔

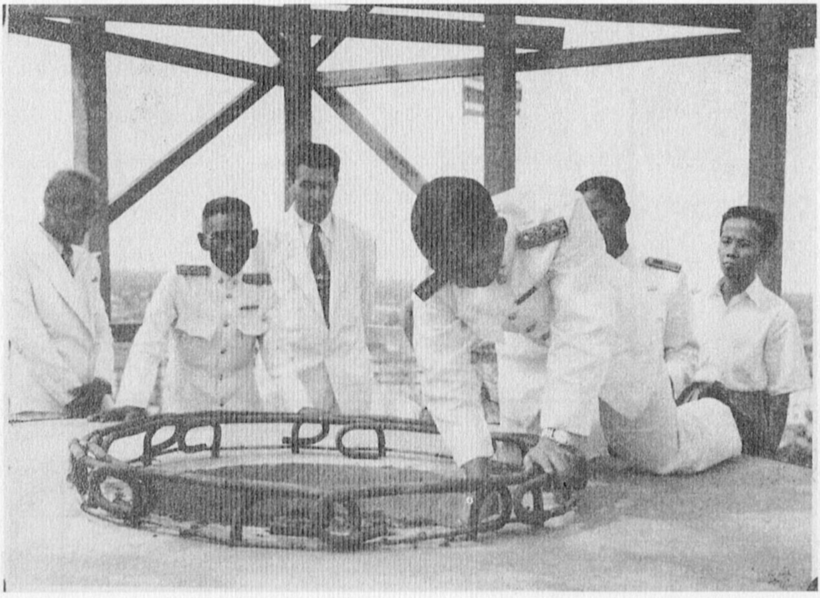
สารบัญ

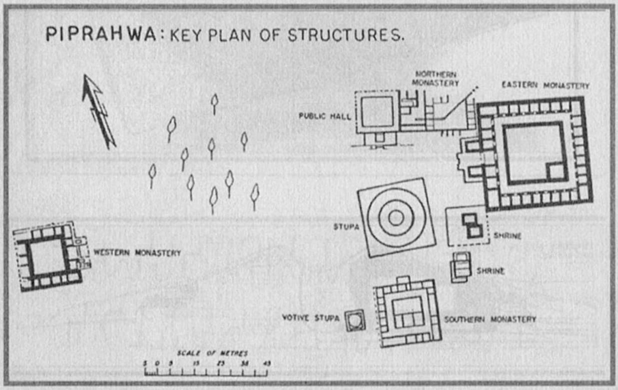

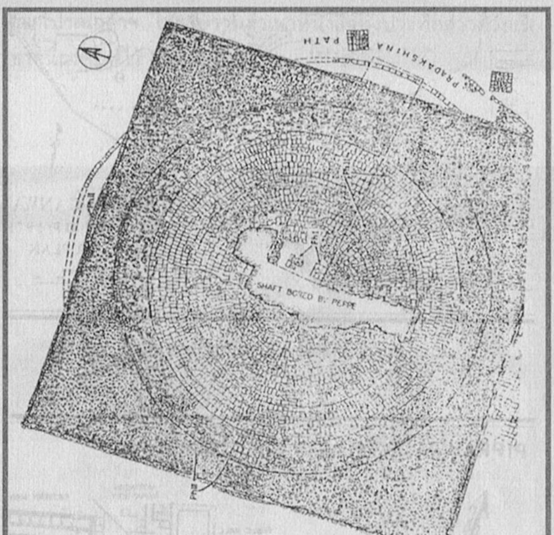
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เสด็จบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
เมื่อ วันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๗
ภายหลังบูรณะ พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง)

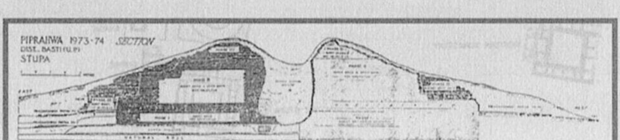

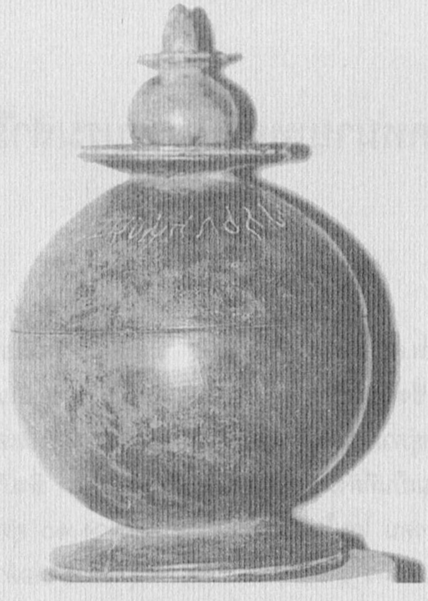
พิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุบรรจุ ณ พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง)
เมื่อ วันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๗

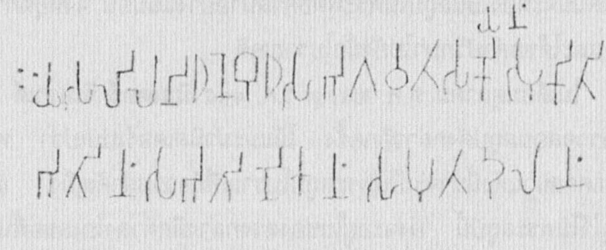

แปลนสถูปปิปราหวะ เมืองบาสติ สถานที่ขุดพบพระบรมสารีริกธาตุ ร.ศ. ๑๑๖

คัดคำที่อ่านออกเสียงตามที่จารึกไว้

ยะสะลาละนิธะเน พุธะสะ ภะคะวะตะ สะกิยะนะ
สุกิติภะตินํ สะภะคินิกะนะ สะปุตะทะละนะ

คัดเติมคำให้บริบูรณตามหลักบาฬีเดิม

อิยะ สะลิละนิธะเน พุธะสะ ภะคะวะตะสะ สากิยานะ
สุกิติภาตินํ สะภะคินิกานะ สะปุตะทาลานะ

คำแปล

ที่บรรจุพระสารีริกธาตุ ของพระพุทธเจ้านี้ เปนของ
ศากยราชสุกิติ กับพระภาดา พร้อมทั้งพระภคินี
พระโอรส แลพระชายา สร้างขึ้นอุทิศถวายไว้

จดหมายเหตุ ร.๕ ศ. ๑๑ (๑-๑๑) เล่ม ๑ พระบรมสารีริกธาตุ (ร.ศ. ๑๑๗-ร.ศ.๑๑๘)

จดหมายเหตุรับพระบรมสารีริกธาตุ ร.ศ.๑๑๖

ใน พ.ศ. ๒๔๓๙ รศ. ๑๑๕ **มิสเตอร์ วิลเลียม แคลกซ์ตัน เปปเป** ชาวอังกฤษ ซึ่งมีถิ่นพำนักอยู่ในประเทศอินเดีย ได้ขุดค้นซากปรักหักพังของสถูปโบราณซึ่งจมอยู่ภายใต้เนินดินที่ตำบลปิปราห์วะ ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองบัสติ อันเป็นที่ตั้งกรุงกบิลพัสดุ์ สมัยพุทธกาล ซึ่งบริเวณสถานที่ดังกล่าวอยู่ในการดูแลของตน โดยในครั้งแรกได้ขุดหลุมกว้าง ๑๐ ฟุตและลึก ๘ ฟุต (กว้างราว ๖ ศอก ลึกราว ๕ ศอก) จนกระทั่งทะลุถึงถ้ำซึ่งก่อด้วยอิฐ จึงเกิดความมั่นใจว่า เนินดินนี้จะต้องเป็นสถูปในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นอน จึงหยุดการขุดสำรวจไว้ก่อน และได้ขอคำปรึกษาไปยังนักโบราณคดี

ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ ร.ศ. ๑๑๕ **มิสเตอร์ วินเซนต์ สมิท** ได้เข้ามาตรวจสอบสถูปดังกล่าวอีกครั้ง ได้แนะนำมิสเตอร์เปปเปว่า พระสถูปทางพระพุทธศาสนาแห่งนี้น่าจะเป็นพระสถูปโบราณที่มีความสำคัญยิ่ง และหากมีสิ่งใดบรรจุไว้ในพระสถูปนี้ คงจะอยู่ในช่องตรงกลางลึกต่ำลงไปเสมอพื้นดิน จากคำแนะนำดังกล่าวจึงเป็นแรงจูงใจให้มิสเตอร์เปปเป ทำการขุดสำรวจสถูปโบราณนั้นต่อไป

วันที่ ๒๐ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๔๐ (ร.ศ.๑๑๖) เมื่อมิสเตอร์ เปปเป ขุดรื้อสำรวจพระสถูปโบราณจากตรงกลางยอดลึกลงไป ๑๐ ฟุต ได้พบท่อกลมก่อด้วยอิฐปากกว้างราว ๒ คืบ จึงขุดตามท่อกลมนั้นลงไปได้พบหีบศิลาสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ทำจากหินทราย ๑ หีบ ภายในหีบศิลามีผอบศิลา ๓ ผอบ กับหม้อแก้ว ๑ หม้อ เต็มไปด้วยข้าวของ เงิน ทอง เพชร พลอย และเครื่องประดับต่างๆ มากมาย เช่น รูปเครื่องหมายพระรัตนตรัย ใบไม้ และนก นอกจากนั้น ยังมีแผ่นทองคำตีตราเป็นสัญลักษณ์ต่างๆ ด้วย

แต่สิ่งที่ทำให้มิสเตอร์เปปเปเกิดความตื่นเต้นมากที่สุด คือ **ภายในหีบศิลาหินทรายมีผอบบรรจุอัฐิธาตุ ประมาณสักฟายมือหนึ่ง(one handful)** และที่ผอบใบที่บรรจุอัฐิธาตุนั้น มี ข้อความจารึก ด้วยอักษรพราหมีโบราณ อันเป็นภาษาที่ใช้มาก่อนพุทธกาล

ที่แปลที่ ๑๕๓/๒๘

สำเนาจดหมายพระยาสุขุมนัยวินิต

ถึงมิศเตอร์ ไรยิย. ข้าหลวงเมืองโครับปูร์ บัดนี้เป็นผู้แทน
รัฐบาลอินเดีย

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้สดับถ้อยคำ ซึ่งท่านได้
แสดงแทนรัฐบาลอินเดียในเวลาที่จะมอบพระบรมธาตุแห่ง
สมเด็จพระพุทธเจ้าให้ข้าพระพุทธเจ้าทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาท
สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม

ของประเสริฐนี้ ม. วิลเลียม แคลนต้น เปปป ผู้เป็น
นักเรียนในธรรมะเช่นอย่างท่าน ได้ไปพบเข้านี้ คงจะเข้าใจได้
อยู่เอง ว่าคงจะเป็น สิ่งประเสริฐต่อผู้ที่ถือพระพุทธศาสนา

บัดนี้ข้าพเจ้าขอแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม
ให้ท่านแสดงความขอบ พระราชหฤทัยต่อรัฐบาลอินเดีย
ในการที่ทูลเกล้า ฯ ถวายของประเสริฐนี้ และขอให้ข้าพเจ้า
ถือเอาโอกาสอันนี้ แสดงความขอบใจในการที่ท่านได้รับรอง
ข้าพเจ้านี้ และข้าพเจ้าขอแสดงว่า ม. เปปป ได้มีพระเดชพระคุณ
ต่อข้าพเจ้าเป็นอันมาก ที่ได้นำข้าพเจ้าไปดูที่พุทธต่าง ๆ
ตามทั้งที่ ๆ ได้พบพระบรมสารีริกธาตุนี้ในที่ของไทยด้วย

(เซ็น) พระยาสุขุม

ข้าหลวงมณฑลนครศรีธรรมราช

ณวัน โครับปูร ที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๑๑๗

จากการตรวจสอบจารึก พบว่า เป็นอักษรโบราณมีอายุมากกว่า ๓๐๐ ปี ก่อนคริสต์ศักราช คือ เป็นภาษาที่จารึกมาแล้วประมาณ ๒,๑๙๘ ปี ก่อนการขุดพบ ซึ่งเก่ากว่าภาษาที่ใช้จารึกเสาอโศก ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่เคยขุดพบมาแล้ว นักภาษาศาสตร์เชื่อว่า น่าจะเป็นภาษาที่ใช้ในสมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ หรือหลังจากนั้นก็ไม่น่าจะเกินพุทธศตวรรษที่ ๒ - ๔ ข้อความจารึกที่ผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแปลความได้ว่า

"ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้านี้ เป็นของตระกูลศากยราช ผู้มีเกียรติงาม กับพระภาตา พร้อมทั้งพระภคินี พระโอรส และพระชายา สร้างขึ้นอุทิศถวายไว้"

จากจารึกและข้อสรุปของนักภาษาศาสตร์นั้น ทำให้มิสเตอร์เปปเปมั่นใจได้ว่า อัฐิธาตุที่บรรจุอยู่ภายในผอบนี้เป็นพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็น ๑ ใน ๘ ส่วนที่เจ้าศากยะได้รับไปในคราวแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ หลังการถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน

มิสเตอร์เปปเปจึงมีหนังสือแจ้งไปยังเจ้าพนักงานภาษีเมืองบัสติ เจ้าพนักงานได้ส่งสำเนาหนังสือของมิสเตอร์เปปเปต่อไปยัง **ดอกเตอร์วิลเลียมโฮย** ข้าหลวงแขวงเมืองโครักขปุระ ดอกเตอร์โฮยได้ยื่นเรื่องต่อไปยังสมุหเลขานุการรัฐบาลหัวเมืองอินเดียตะวันตกเฉียงเหนือและเมืองโอธ แจ้งว่า มิสเตอร์เปปเปได้ขุดสำรวจสถูปโบราณพบโบราณวัตถุและสิ่งของที่ล้ำค่า มีความยินดีจะยกให้พิพิธภัณฑ์อินเดีย และมอบให้รัฐบาลเป็นผู้จัดการตามเห็นสมควร โดยตนขอเก็บสิ่งของบางอย่างไว้เป็นที่ระลึก

ข่าวคราวที่มิสเตอร์เปปเปขุดค้นพบพระบรมสารีริกธาตุได้รับการตีพิมพ์ทางหน้าหนังสือพิมพ์และได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง

ในการนี้ดอกเตอร์โฮย ได้เขียนบทความเกี่ยวกับการขุดค้นพบพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมทั้งคำอ่าน และคำแปลอักษรโบราณซึ่งจารึกที่ผอบ ลงในหนังสือพิมพ์ชื่อว่า **ไพโอเนีย** ฉบับวันที่ **๒๗ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๖** โดยระบุว่า เป็นการค้นพบครั้งประวัติศาสตร์ครั้งหนึ่งของโลก

ต่อมา นายมารควิส เคอร์ซัน ผู้ดำรงตำแหน่งอุปราชครองประเทศอินเดีย ซึ่งเคยเข้ามารับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ และมีความคุ้นเคยกับรัชกาลที่ ๕ มาก่อน เห็นว่า พระบรมสารีริกธาตุนั้นเป็นสมบัติอันล้ำค่าของชาวพุทธ จึงควรมอบคืนให้เป็นสมบัติของชาวพุทธ และนายมารควิส เคอร์ซันเห็นว่า **พระมหากษัตริย์ที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนาสมัยนั้น ก็มีแต่พระเจ้ากรุงสยามเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น** รัฐบาลอินเดียจึงมีความประสงค์ที่จะทูลเกล้าฯ ถวายพระบรมสารีริกธาตุแด่ รัชกาลที่ ๕ พร้อมให้ฝ่ายไทยส่งผู้แทนเป็นคณะราชทูตไปรับ และขอให้รัชกาลที่ ๕ แบ่งพระบรมสารีริกธาตุแก่ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาต่างๆ

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ขณะทรงผนวชที่ศรีลังกาได้เป็นผู้ประสานงานในการรับพระบรมสารีริกธาตุ ระหว่างรัฐบาลอินเดียกับรัฐบาลสยาม

พ.ศ.๒๔๔๑(ร.ศ.๑๑๗) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้**พระยาสุขุมนัยวินิต (ปั้น สุขุม)** ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช เป็นผู้ออกไปรับพระบรมสารีริกธาตุ ณ ประเทศอินเดีย

โดยออกเดินทางออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ **๑๖ มกราคม พ.ศ. ๑๔๔๑ (ร.ศ.๑๑๗)** ถึงเมืองสิงคโปร์วันที่ ๒๐ มกราคม พักอยู่ที่สิงคโปร์ ๓ วัน เพื่อคอยเรือเมล์ที่จะออกดินทางไปกัลกตา จากนั้น เดินทางต่อไปจนถึงอินเดียในวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๗

วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๑ (ร.ศ.๑๑๗) ทำพิธีมอบพระบรมสารีริกธาตุ พระยาสุขุมนัยวินิต (ปั้น สุขุม) พร้อมด้วยหลวงพินิจอักษร อัญเชิญพระเจดีย์กาไหล่ทองคำ ซึ่งพระราชทานจากกรุงเทพ เข้าสู่มณฑลพิธี ดอกเตอร์โฮยข้าหลวงแขวงเมืองโครักขปุระ ตัวแทนฝ่ายอินเดียอ่านคำมอบพระบรมสารีริกธาตุท่ามกลางข้าราชการ ทั้งพวกผู้ดีชายหญิงซึ่งมาประชุมกันเป็นจำนวนมาก โดยมีทหารยืนเป็นกองเกียรติยศ ๒๔ คน ต่อจากนั้น พระยาสุขุมนัยวินิต ตัวแทนจากสยามกล่าวขอบคุณ

วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๑ (ร.ศ.๑๑๗) เวลาบ่าย ๕ โมง คณะอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากสยามประเทศ ได้ออกเดินทางกลับ ถึงเมืองตรัง ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นบุษบกแห่ผ่านเมือง ตรัง พัทลุง สงขลา แต่ละเมืองที่ผ่านมามีประชาชนเข้าร่วมขบวนแห่พระบรมสารีริกธาตุและสักการบูชา ด้วยดอกไม้ ธูปเทียน แก้วแหวน เงินทองมากมาย แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนในแต่ละเมืองได้เป็นอย่างดี จากนั้น ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุลงเรือหลวงต่อไปยังเมืองสมุทรปราการ

วันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๑ (ร.ศ.๑๑๗) คณะอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุถึงเมืองสมุทรปราการ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้นำพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานในพระวิหาร เกาะพระสมุทรเจดีย์ ทำการฉลองเป็นเวลา ๓ วัน ๓ คืน แล้วจัดขบวนอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุเดินทางมากรุงเทพมหานคร

พ.ศ.๒๔๔๒ (ร.ศ.๑๑๘) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่เจดีย์บรมบรรพต ภูเขาทอง วัดสระเกศ ในวันอาทิตย์ที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ (ร.ศ.๑๑๘) โดยกำหนดฤกษ์ตามวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พ.ศ.๒๔๔๒ (ร.ศ.๑๑๘) ทรงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุแก่ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาต่างๆ เช่น พม่า ลาว ลังกา ญี่ปุ่น ไซบีเรีย เป็นต้น ตามความประสงค์ของรัฐบาลอินเดีย

ฝ่ายรัฐบาลญี่ปุ่นนั้น **ได้คัดเลือกตัวแทนคณะสงฆ์ญี่ปุ่นจากพุทธนิกายต่างๆ ไปยังสยามประเทศ** เพื่ออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมายังประเทศญี่ปุ่น โดยได้ประกอบพิธีพระราชทานที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๓ คณะสมณทูตญี่ปุ่นได้กราบบังคมทูลว่า **มีความประสงค์จะสร้างเจดีย์และวัดขึ้นใหม่เป็นการเฉพาะ เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และเพื่อเป็นสัญลักษณ์การรวมนิกายต่างๆ ของคณะสงฆ์ญี่ปุ่น**

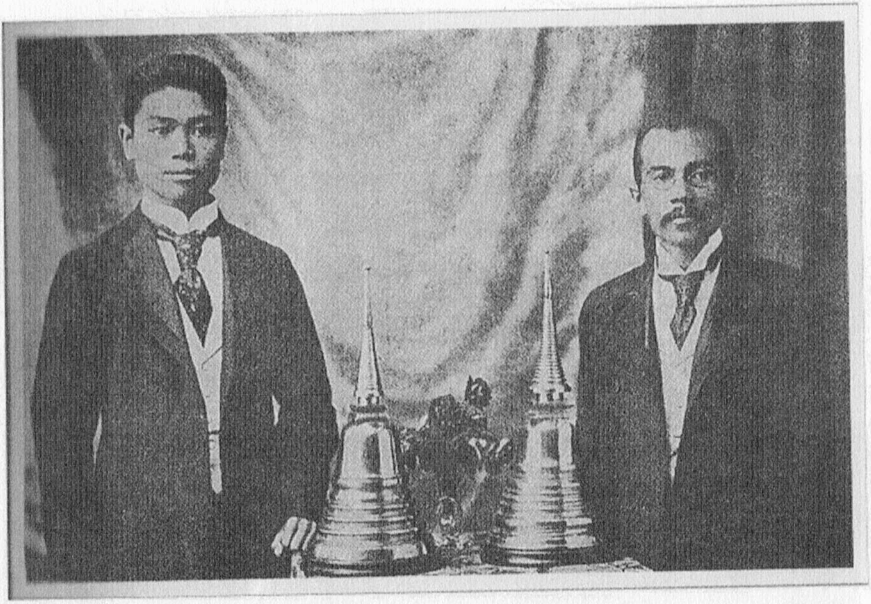
พระองค์ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อสร้างพระเจดีย์และวัดใหม่ตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ญี่ปุ่นนั้นด้วย ในการนี้ พระองค์ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระพุทธรูปโบราณไปด้วย

"พระพุทธรูปองค์นี้งามวิจิตรพิสดาร ชาวญี่ปุ่นถือว่า เป็นศิลปะคู่บ้านคู่เมืองญี่ปุ่น เพราะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย – ญี่ปุ่น สมัยรัชกาลที่ ๕"

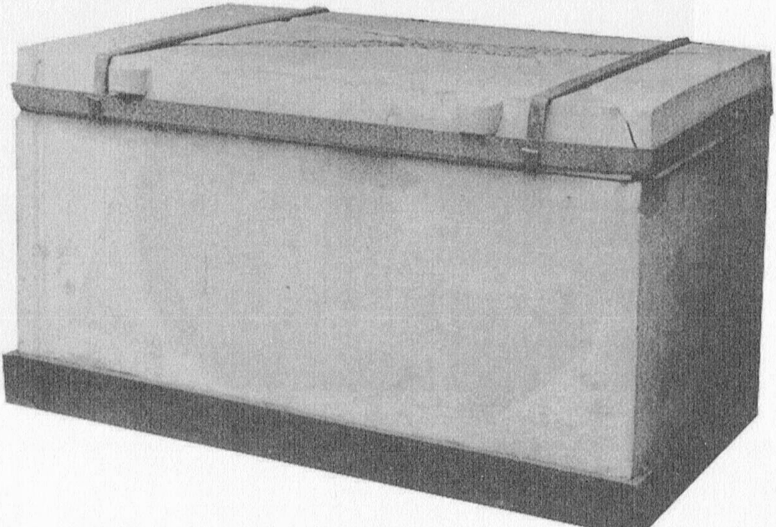
เมื่อคณะสมณทูตกลับมาจากประเทศสยาม ได้ปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างรัฐบาล คณะสงฆ์ญี่ปุ่นจากนิกายต่างๆ ตลอดจนพุทธศาสนิกชนชาวญี่ปุ่นแล้วตกลงเลือกสร้างวัดและพระเจดีย์ที่เมืองนาโงย่า เพราะนอกจากชาวเมืองเรียกร้องต้องการมากที่สุดแล้ว เมืองนาโกย่า ยังเป็นเมืองมรดกทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมญี่ปุ่น เนื่องจากเป็นที่ตั้งปราสาทนาโกย่าอันเก่าแก่ของโชกุน จึงทำให้เกิดวัดนิไทยจิ (วัดไทย – ญี่ปุ่น) ขึ้นที่เมืองนาโงย่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗

สำหรับสถูปที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุนั้น ศาสตราจารย์ชูดะ อิโต แห่งมหาวิทยาลัยโตเกียวเป็นผู้ออกแบบ และสร้างแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ พระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุองค์นี้ ถือกันว่ามีความงดงามเป็นพุทธสถาปัตยกรรมซึ่งออกแบบโดยศิลปินผู้มีชื่อเสียง ชาวญี่ปุ่น

พระวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งรับพระราชทานมาจากประเทศสยาม ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่อีกครั้ง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ เมื่อทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระพุทธรูป ภปร. เพิ่มมาอีกองค์หนึ่ง พร้อมทั้งทรงถวายพระนามพระพุทธรูป สมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อช่างจารึกลงบนไม้ด้วยลายจำหลักทองว่า **"พระพุทธศากยมุนี"** โดยมีพระปรมาภิไธยย่อของพระองค์และของพระบรมอัยกาธิราชประกอบอยู่ด้วย

เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) *ขวา* และหลวงพินิตอักษร *ซ้าย* เป็นผู้แทนประเทศสยาม
ออกไปรับพระบรมสารีริกธาตุ ที่ประเทศอินเดีย

หีบศิลาบรรจุผอบพระบรมสารีริกธาตุ ขุดพบที่กรุงกบิลพัสดุ์ ประเทศอินเดีย
เมื่อ ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

ลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญ

มิสเตอร์วิลเลี่ยม เปปเป ขุดพบพระบรมสารีริกธาตุ

เมื่อ ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ.๒๔๓๙) มิสเตอร์วิลเลียม เปปเป วิศวกรชาวอังกฤษ ได้พบดวงไฟประหลาดจากกองเนินดินสถูปร้าง บริเวณใกล้ที่พักอาศัยของตน จึงลงมือขุดกองเนินดินดังกล่าว พบซากปรักหักพังของโบราณสถาน จึงหยุดขุดไว้ โดยขอคำปรึกษาไปยังนักโบราณคดี ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ ร.ศ. ๑๑๕ **มิสเตอร์วินเซนต์ สมิท** นักโบราณคดีได้เข้ามาตรวจสอบสถูปดังกล่าว และให้คำแนะนำว่าเป็นโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา

ต่อมา ร.ศ. ๑๑๖ มิสเตอร์วิลเลียม เปปเป ได้ลงมือขุดต่อ จึงพบผอบพระบรมสารีริกธาตุ จารึกด้วยอักษรโบราณ มีข้อความว่า **เป็นพระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า** มิสเตอร์ เปปเป จึงได้มอบให้รัฐบาลอินเดียเป็นผู้ดูแล และรัฐบาลมีความประสงค์จะทูลเกล้าถวาย แด่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระเจ้าแผ่นดินเพียงพระองค์เดียว ที่นับถือพระพุทธศาสนา ในขณะนั้น

เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) รับพระบรมสารีริกธาตุ

เมื่อหนังสือรัฐบาลอินเดียแจ้งความประสงค์ที่จะทูลเกล้าถวายพระบรมสารีริกธาตุ ถึงสยามประเทศ ได้เกิดข้อถกเถียงขึ้นในหมู่ข้าราชการ ขณะนั้นว่า จะเป็นพระบรมสารีริกธาตุจริงหรือไม่ หากไม่จริง ก็จะเป็นเหตุให้เสื่อมเสียพระเกียรติคุณแห่งองค์พระมหากษัตริย์ได้ ความได้ทราบถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งว่า ฝรั่งไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ยังเชื่อว่า เป็นพระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่างแท้จริง เราเป็นชาวพุทธจะสงสัยทำไม

(สำเนา)

คัดจากหมายงานประชุมเสนาบดี วันที่
๒๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ เรื่อง
คอเวอนแมน อินเดียทูลเกล้า ฯ ถวาย
พระสารีริกธาตุ

มีพระราชดำรัสว่า เรื่องคอเวอนแมนต์
อินเดียถวายพระสารีริกธาตุนั้นต้องช่วยกัน
ตริตรอง เพราะไม่ใช่เปนส่วนเฉพาะตัว
เปนของสำหรับชาติไทย เหมือนหนึ่งว่า
ลาภจะตกมาถึงพุทธสาสนิกชน ไม่ใช่แต่
ชาติไทย ตลอดถึงเมืองลังกา แลพม่า
เปนต้นด้วย เพราะฉนั้นจึงควรยกขึ้น
เปนปัญหาสำหรับพุทธสาสนิกชนทั้ง
สิ้น จะเอาแต่ความเห็นของฉันไปก่วง
ผู้เดียวนั้นไม่ได้ แต่ฉันเปนหัวหน้าตามที่
ไทว่ามาจึงน่าจะได้ส่วนว่าควรเชื่อถือไม่
เพราะมีรูที่จะทำเช่นนั้นได้ แต่ที่ว่าควร
เชื่อถือไม่นั้น จะเอาตามความเห็นเราไม่ได้
ต้องอาไศรย์นักปราชราชบัณฑิตย์ช่วยกันได้
ส่วนตัดสิน เพราะเดี๋ยวนี้ทำให้ได้ว่ามี
พวกหนึ่งคือชาวลังกาเขาเชื่ออยู่แล้ว
ฝ่ายคนไทยยังเชื่อบ้างไม่เชื่อบ้าง แต่...
พม่ายังไม่รู้ ถ้าเราจะไม่รับ
เหตุที่จะชี้ให้เห็นชัดเจนว่าไม่ใช่พระสา..
ริกธาตุแท้ด้วย หลักฐานอย่างนั้น ๆ ให้
เปนที่ปลงความนักปราชช่วยอย่างเขาเห็น
ด้วยก็เปนพาเกียรติยศ แต่เพราะมีผู้ที่ไม่
รู้ถูก ถ้าจะประพฤติแต่สั้น ๆ แล้วไทยคงไม่
เชื่อ เพราะไทยเชื่อมาเสียก่อนแล้ว ถ้าเช่น
นั้นก็เปนการเสียพาเกียรติยศที่เราเปน
เมืองใหญ่อยู่ในพระพุทธสาสนา อย่างจะ
ให้เปนที่เคารพนับถือไป ในข้อที่เปนต้นเหตุ
ต้องพิจารณา

(๒)

ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ.๒๔๔๐) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดฯ ให้ เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) เป็นผู้แทนรัฐบาลกรุงสยาม เดินทางไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ ณ ประเทศอินเดีย ในพิธีรับมอบ เจ้าพระยายมราชเกิดความสงสัย ในพระบรมสารีริกธาตุ พลันก็ปรากฏรัศมีเป็นประกาย แผ่ออกจากพระบรมสารีริกธาตุ เป็นที่น่าอัศจรรย์ จนเจ้าพระยายามราชหมดความสงสัย

ขณะเดินทางกลับ เรือได้เผชิญพายุอย่างหนัก ท่านได้อธิษฐานขอบารมีจากพระบรมสารีริกธาตุ ให้ปลอดภัย ก็ปรากฏรัศมี พวยพุ่งออกจากพระบรมสารีริกธาตุ พายุได้พลันสงบลง นับเป็นเหตุการณ์อัศจรรย์ ที่เจ้าพระยายมราช ประสบด้วยตนเอง

เมื่อเดินทางถึงกรุงเทพฯขณะมีพิธีเฉลิมฉลองที่พระสมุทรเจดีย์ เจ้าพระยายมราช และประชาชน ที่ร่วมพิธี ก็ได้เห็นรัศมีเปล่งประกายจากพระบรมสารีริกธาตุอีกครั้งหนึ่ง

รัชกาลที่ ๕ โปรดฯ ให้บรรจุไว้ ณ พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง)

จากนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดฯ ให้จัดขบวนรถม้าหลวงอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ เข้าสู่พระนคร แล้วทรงโปรดฯ ให้บรรจุไว้ ณ พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) เมื่อ ร.ศ. ๑๑๘ ตรงกับ พ.ศ.๒๔๔๒ ทรงโปรดฯ ให้มีพิธีเฉลิมฉลองสมโภชพระบรมสารีริกธาตุ เป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน

ขณะประชาชนได้ร่วมพิธีเฉลิมฉลองสมโภชพระบรมสารีริกธาตุ ณ พระบรมบรรพต อย่างยิ่งใหญ่นั้น ได้ปรากฏดวงไฟสุกสว่างเปล่งประกายเป็นฉัพพรรณรังษี ลอยออกจากองค์พระบรมบรรพต ผ่านพระวิหารพระอัฏฐารส ไปยังพระอุโบสถ แล้ววนเป็นทักษิณาวรรต กลับมาที่องค์พระบรมบรรพรต นับเป็นเหตุการณ์อัศจรรย์สำหรับประชาชนผู้ร่วมพิธี ในขณะนั้น

พระราชทานพระบรมสารีริกธาตุ แก่เจ้าพระยายมราช (ปั่น สุขุม)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดฯ พระราชทานพระบรมสารีริกธาตุ แก่เจ้าพระยายมราช ไว้ในคราวนั้นด้วย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานถุงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่อัญเชิญมาจากประเทศอินเดียนั้น แก่ เจ้าพระยายมราช นำไปเก็บรักษาไว้ เพื่อเป็นบรรณาการ ในการเป็นผู้แทนรัฐบาลกรุงสยาม ไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ

เมื่อกลับถึงบ้านปรากฏว่า พระบรมสารีริกธาตุ ได้เสด็จมาเพิ่มในถุงบรรจุของเจ้าพระยายมราชนั้น เมื่อนำความขึ้นกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาทราบแล้ว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยายมราช นำไปเก็บรักษา สักการะบูชาไว้ที่บ้านของท่าน ตามเดิม

ท่านผู้หญิงตลับ ภริยาเจ้าพระยายมราช ก็ได้พบกับเหตุการณ์อันน่าอัศจรรย์ ด้วยตนเอง ขณะท่านผู้หญิงตลับ เอนหลังหลับพักอยู่ ได้เกิดเสียงเอะอะจึงตื่นขึ้นมา แลเห็นแสงสีขาวเป็นลำ ส่องเข้าไปทางหน้าต่างห้องของเจ้าพระยายมราช ท่านผู้หญิงตลับ รีบเปิดประตูเข้าไปดู จึงเห็นแสงสีขาวเป็นลำ ส่องไปที่ถุงผ้าขาว สำหรับแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ที่เจ้าพระยายมราช วางไว้ จึงได้ปลุกเจ้าพระยายมราช ขึ้นมาดู แล้วหยิบถุงมาตรวจอีกครั้งหนึ่ง ก็ปรากฏว่า ยังมีพระบรมสารีริกธาตุ ติดอยู่กับเศษผง อีก ๓-๔ องค์

๑๑๒ ปี แห่งการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

บัดนี้ ผู้สืบสกุลเจ้าพระยายมราช (ปั่น สุขุม) ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ ที่เก็บรักษาไว้ตามสายสกุล มาถวาย เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เจ้าอาวาสวัดสระเกศ ภายหลังจากคุณเกษม สุขุม และคุณหญิงชื่นจิตต์ สุขุม ผู้เป็นบิดามารดาถึงแก่อนิจกรรม

ขณะอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ มาถวายเจ้าประคุณสมเด็จฯ นั้น ปรากฏว่ามีพระบรมสารีริกธาตุเพิ่มขึ้น นับเป็นเหตุอัศจรรย์ที่ปรากฏต่อพระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชนผู้ร่วมเจริญพระพุทธมนต์ในคืนนั้นเมื่อเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์อัญเชิญขึ้นประดิษฐาน ณ โต๊ะหมู่บูชา ปรากฏว่ามีพระบรมสารีริกธาตุเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก

จากยมราชถึงสุขุมวิท เหตุการณ์ใน ๔ รัชกาล

หนังสือ **"จากยมราชถึงสุขุมวิท เหตุการณ์ ใน ๔ รัชกาล"** จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ **คุณหญิงชื่นจิตต์ สุขุม** ได้บันทึกเหตุการณ์ความมหัศจรรย์แห่งพระบรมสารีริกธาตุ ที่เจ้าพระยายามราช ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ไว้ว่า

"....จะเป็นด้วยบุญกุศลของเจ้าพระยายมราช ที่ได้ตรากตรำ ปรับปรุงการปกครอง อาณาเขตภาคใต้ของประเทศไทย ที่มีพลเมืองหลายเชื้อชาติปนเปกันอยู่ จนมีความสงบ เรียบร้อย เป็นเขตขันฑสีมาอันมั่นคง ของราชอาณาจักรไทย จึงได้มีโอกาสปฏิบัติหน้าที่พิเศษ อันเป็นมงคล ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว คือ ได้รับมอบหมาย ให้ไปอัญเชิญ รับพระบรมสารีริกธาตุ ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากอินเดีย เพื่อมาประดิษฐานไว้ ณ ยอดภูเขาทองในกรุงเทพมหานคร เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๑

ลอร์ดเคอสัน อุปราชของอินเดีย ในเครือจักรภพอังกฤษ ได้กราบบังคมทูลมาว่า ทางการอังกฤษในอินเดีย ได้ขุดพบพระบรมสารีริกธาตุ ของององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนที่เป็น ของสมเด็จพระสักยราช ซึ่งได้บรรจุพระสถูปไว้ ณ เมืองกบิลพัสดุ์ ราชอาณาจักรถิ่นกำเนิด ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นับว่าเป็นพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนที่เป็นของพระราชสกุล ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง รัฐบาลอังกฤษเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงเป็นประมุขของพุทธศาสนิกชนในประเทศไทย และเป็นประเทศที่นับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก จึงมีหนังสือกราบบังคมทูลถวายพระบรมสารีริกธาตุส่วนนี้ ทั้งหมด โดยขอให้ส่งราชทูตไปรับ ที่ประเทศอินเดีย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง จึงมีพระราชกระแสรับสั่งให้เจ้าพระยายมราช **ซึ่งขณะนั้นยังเป็นพระยาสุขุมนัยวินิต** ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช เป็นผู้แทนประเทศไทย เดินทางไปรับพระบรมสารีริกธาตุ ณ ประเทศอินเดีย โดยมีหลวงพินิตอักษร ไป เป็นผู้ช่วย เมื่อคณะของเจ้าพระยายมราช ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ มาถึงกรุงเทพฯ ได้มี พระบรมราชโองการให้สมโภช เป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืน แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ได้โปรดเกล้าฯ ให้นำขึ้นบรรจุไว้บนยอดภูเขาทอง ภายในวัดสระเกศ ซึ่งเป็นจุดสูงสุด ของกรุงเทพฯ เพื่อให้เป็นมหามงคล และเป็นที่สักการะของพุทธศาสนิกชนชาวไทยทุกคน ตลอดไป

เมื่อเจ้าพระยายมราช ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาถึงเมืองไทยแล้ว ก็ได้เดินทางโดยรถม้าหลวงเข้าพระบรมมหาราชวัง เพื่อถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ หลังจากที่ได้ถวายแล้ว เจ้าพระยายมราช ยังนั่งรอรับสั่งอยู่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเปิดพระสถูป และนำถุงผ้าที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ มาเทออกเลือกในถาดทองคำ และได้ ทรงคัดเอาองค์พระบรมสารีริกธาตุ ออกมาบรรจุในพระสถูปทองคำของไทย เพื่อให้มีแต่พระบรมสารีริกธาตุ แต่อย่างเดียว แล้วจึงได้ทรงเทเอาผงอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นผงของเกสรดอกไม้ ที่ผู้บรรจุเดิมได้ใส่ปนเพื่อบูชา กลับใส่ถุงเดิม แล้วมอบให้เจ้าพระยายมราช รับไป

เจ้าพระยายมราช รับถุงผงแล้ว กราบถวายบังคมลา กลับไปบ้านพัก แล้วนำถุงผง ไป วางไว้ชั้นล่างของโต๊ะ ๒ ชั้น ในห้องนอน โดยมิได้คิดอะไร ในคืนวันนั้น ซึ่งเป็นคืนเดือนมืด ผู้หญิง ๒-๓ คน ที่อยู่เป็นเพื่อนท่านผู้หญิงตลับ ในห้องถัดไป ได้เอะอะขึ้น ทำให้ท่านผู้หญิงตลับ ซึ่งเอนหลังหลับพักอยู่ ได้ตื่นขึ้นมา แลเห็นแสงสีขาวเป็นลำ ส่องเข้าไปทางหน้าต่างห้อง ของเจ้าพระยายมราช ท่านผู้หญิงตลับ รีบเปิดประตูเข้าไปดู จึงเห็นว่า แสงสีขาวเป็นลำนั้น ส่องไปที่ถุงเศษผง ที่เจ้าพระยายมราช ได้วางไว้ จึงได้ปลุกเจ้าพระยายมราช ขึ้นมาดู แล้วหยิบเอาถุงมาเทออก ตรวจอีกครั้งหนึ่ง ก็ปรากฏว่า ยังมีพระบรมสารีริกธาตุ ติดอยู่กับเศษผงอีก ๓-๔ องค์

วันรุ่งขึ้น เจ้าพระยายมราช นำพระบรมสารีริกธาตุ ที่ติดมากับเศษผง ไปถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พร้อมกราบบังคมทูลให้ทรงทราบ เรื่องอันอัศจรรย์ด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีรับสั่งว่า "เจ้าคุณ เก็บไว้บูชาก็แล้วกัน ฉันได้คัดเลือก อย่างละเอียดแล้ว เมื่อวานนี้ ไม่น่าจะมีเหลืออยู่อีก"

นับว่า เป็นพระมหากรุณาอย่างหาที่เปรียบมิได้ และยังเป็นมหามงคล แก่เจ้าพระยายมราช และลูกหลาน ซึ่งได้บูชาพระบรมสารีริกธาตุ สืบทอดกันต่อๆ ไปอีก..."

พระบรมสารีริกธาตุที่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ได้รับ

ต่อมา เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๕๔ ลูกหลานพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ได้นำพระบรมสารีริกธาตุ มาถวายเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งพระบรมสารีริกธาตุนี้ เป็นส่วนที่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ได้รับมาจากอินเดีย ในขณะที่พระองค์ทรงเป็นผู้ประสานงานระหว่างรัฐบาลอินเดียกับรัฐบาลสยาม เมื่อคราวรับพระบรมสารีริกธาตุ รศ. ๑๑๖ ขณะนั้นพระองค์ ได้ทรงผนวชอยู่ที่ประเทศศรีลังกา เมื่อทราบว่า ประเทศอินเดียขุดพบพระบรมสารีริกธาตุ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ และรัฐบาลอินเดียมีความประสงค์จะทูลเกล้าถวาย แด่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงได้เดินทางไปอินเดียเพื่อเป็นผู้ประสานงาน และได้เข้าพบลอร์ด เคอร์ซัน อุปราชอินเดีย ซึ่งพระองค์มีความคุ้นเคยมาตั้งแต่ครั้งเป็นราชทูต ณ กรุงลอนดอน

ภายหลังลาสิกขาแล้ว พระองค์ได้เสด็จกลับมาประทับที่วังในซอยวัดมหาพฤฒาราม ถนนสี่พระยา ทรงประทานแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ที่รับจากรัฐบาลอินเดียคราวนั้น ให้หม่อมเจ้าอุดมดิเรกลาภ ทวีวงศ์ และหม่อมหลวงพัวพัน (ศิริวงศ์) ทวีวงศ์ ที่เป็นญาติสนิท หม่อมหลวงพัวพัน ทวีวงศ์ ได้นำพระบรมสารีริกธาตุนี้มาสักการะจนสิ้นอายุ โดยได้มอบพระบรมสารีริกธาตุให้หม่อมราชวงศ์ พิมพ์พงษ์ (ทวีวงศ์) อินวะษา ไว้สักการะ ครั้นหม่อมราชวงศ์ พิมพ์พงษ์ (ทวีวงศ์) อินวะษา ถึงแก่อนิจกรรม คุณภุชมงค์ วงศ์วสุ และคุณถนิมพงษ์ (อินวะษา) วงศ์วสุ ก็ได้รับไว้สักการะสืบมา

ต่อมา จึงได้นำพระบรมสารีริกธาตุดังกล่าว มาถวายเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ และเจ้าประคุณสมเด็จฯ ได้ให้อัญเชิญขึ้นบรรจุ ณ พระบรมบรรพต ในคราวเดียวกันนี้ด้วย

นับเป็นเหตุอัศจรรย์อีกประการหนึ่ง ที่พระบรมสารีริกธาตุจากกรุงกบิลพัสดุ์ได้มารวมกันในวาระที่สำคัญเช่นนี้ ในวาระที่เฉลิมฉลอง ๒๖ พุทธศตวรรษ พระพุทธศาสนามีอายุครบ ๒,๖๐๐ ปี นับแต่ปีที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้

นับจำเดิมแต่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดฯ ให้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ไว้ ณ พระบรมบรรพต ภูเขาทอง เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๒) เวลา บ่าย ๔ โมง ๒๖ นาที ๕ วินาที เป็นปฐมฤกษ์ นั้น บัดนี้กาลล่วงแล้วเป็นเวลา ๑๑๒ ปี จนถึงปัจจุบัน

เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา แด่ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในโอกาสเฉลิมฉลอง ๒๖ พุทธศตวรรษ พระพุทธศาสนามีอายุครบ ๒,๖๐๐ ปี นับแต่ปีที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ อันจะเป็นการสนองพระเดชพระคุณ แห่งพระบาทสมเด็จพระ-จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้พระบรมสารีริกธาตุเป็นมรดกของพระพุทธศาสนา ประเทศชาติ บ้านเมือง และเป็นสิริมงคล แก่ประชาชนในชาติตลอดไป และเพื่อน้อมถวายเป็นพระราชกุศล ถวายพระพรชัยมงคล แด่ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ในโอกาสมหามงคล ทรงเจริญพระชนมพรรษา ครบ ๗ รอบ ๘๔ พรรษา ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๔ นี้

นับว่า เป็นประวัติศาสตร์ที่สำคัญยิ่ง ครั้งหนึ่งในชีวิต ที่พุทธศาสนิกชนทั้งประเทศไทย จะได้มีส่วนร่วมประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนที่ได้รับจากผู้สืบสกุลเจ้าพระยายมราชนั้น ขึ้นไปประดิษฐานบนยอดพระเจดีย์บรมบรรพต (ภูเขาทอง) ในวันเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา ตรงกับวันอังคาร ที่ ๑๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ เวลา ๑๙.๐๐

ที่ ๒๕
๓๑๕ วันที่ ๖ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น
สมมตอมรพันธุ์ ทราบฝ่าพระบาท

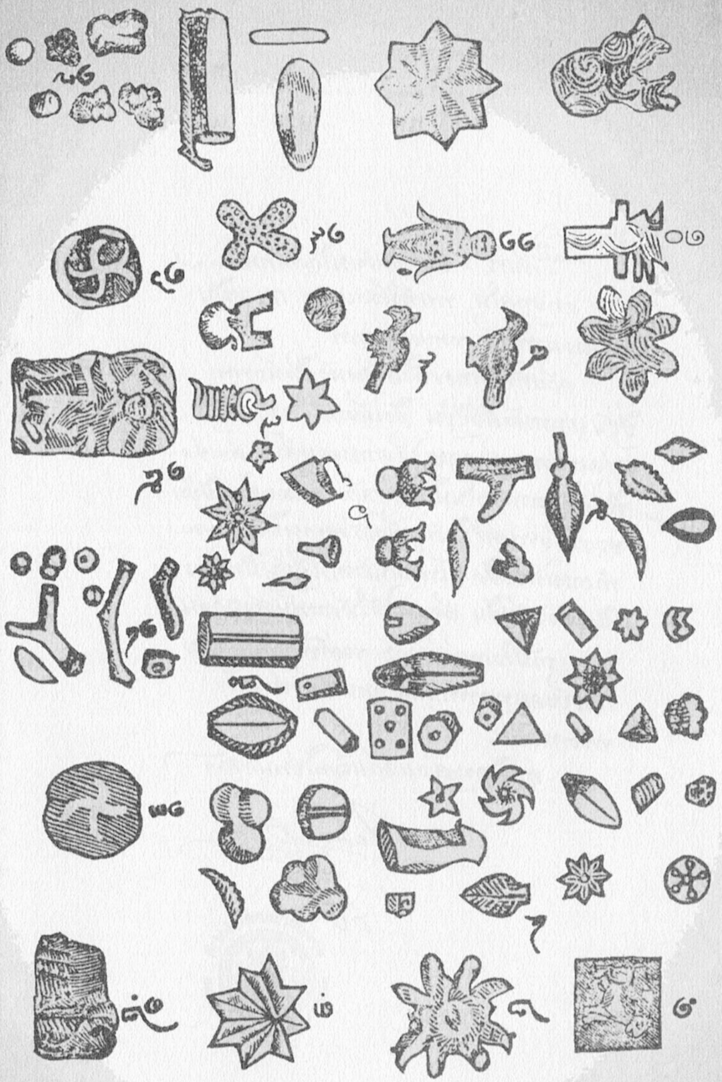
ด้วยข้าพระพุทธเจ้าได้รับหนังสือนักพระยา
ญี่ปุ่น เป็นหนังสือญี่ปุ่น สิ่งได้วาน — ราชทูตญี่ปุ่น
แปลเป็นภาษาอังกฤษ ได้ความตามสำเนาคำแปล
ซึ่งได้คัดถวายมาในนี้ด้วยแล้ว แต่ราชทูตญี่ปุ่น
๑ บอกว่ารับพระสารีริกธาตุพักไว้คราวหนึ่ง ยังจะ
ทำการฉลองอีก เพราะในเวลานี้ญี่ปุ่นมีราชการ
เกี่ยวข้องกับจีน ต้องรอไว้ให้การนั้นสงบก่อน

ถ้ามีโอกาสอันควร ขอฝ่าพระบาทนำความ
กราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าละอองธุลี
พระบาทด้วย.

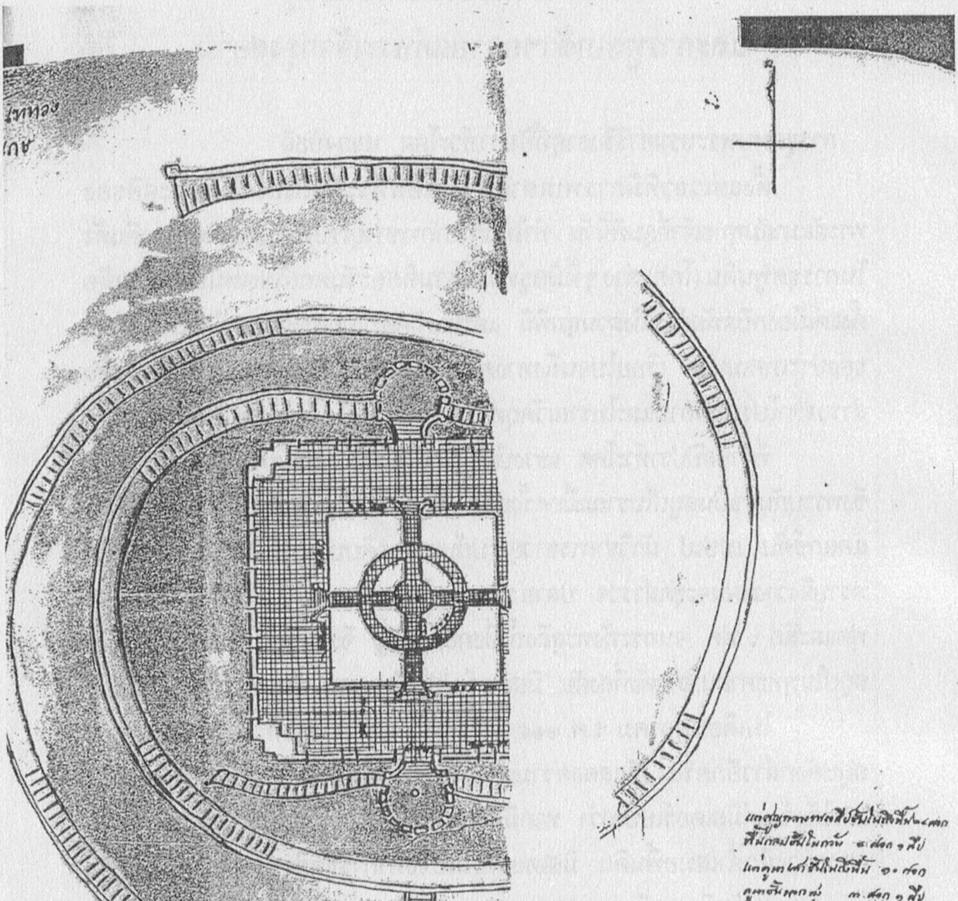
ควรมิควรสุดแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

[signature]

รับ

สิ่งของที่พบภายในหีบศิลาพร้อมกับผอบพระบรมสารีริกธาตุ ขุดพบที่กรุงกบิลพัสดุ์ ประเทศอินเดีย
เมื่อ ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

แผนผังพระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) เตรียมบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ร.ศ. ๑๑๘

การค้นพบพระบรมสารีริกธาตุ
และการทูลเกล้าฯถวายแด่พระเจ้ากรุงสยาม

การขุดพบพระบรมสารีริกธาตุที่ปิปราห์วะโคต แขวงบัสติ

ตั้งแต่เวลาที่มีการพบเสาศิลาอันเป็นที่ระลึกถึงสถานที่ประสูติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ลุมพินีวัน ทำให้นักวิชาการชาวยุโรปในอินเดียเกิดความตื่นตัวในการขุดพูนดิน (โกต) ต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั่วไปตามทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ตั้งแต่เมืองกบิลพัสดุ์จนถึงสวนลุมพินี และทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือแถบดินแดนของประเทศเนปาล เรื่อยไปจนถึงทางตอนใต้ในเขตอาณานิคมของอังกฤษ เพื่อสำรวจหาโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่น่าจะถูกฝังเก็บไว้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล

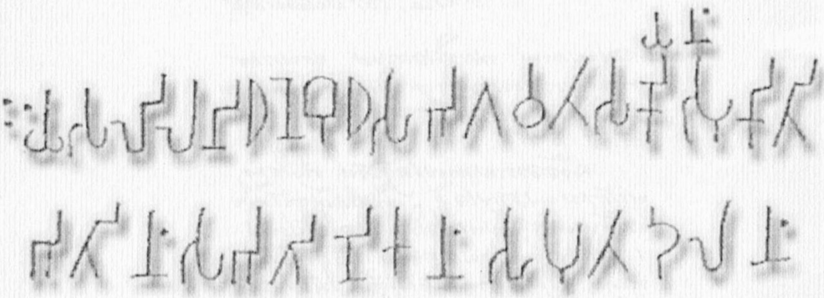
ที่ตำบลปิปราห์วะโคต แขวงบัสติ ใกล้กับพรมแดนเนปาล มีพูนดินโคกสูงซึ่งทราบกันว่าเป็นสถูปโบราณเมื่อครั้งอดีต ที่ดินส่วนนั้นเป็นของ **มิสเตอร์วิลเลียม แคลกซ์ตัน เปปเป** นักวิชาการชาวยุโรปกับตระกูลคิบบอน มิสเตอร์เปปเปเมื่อได้ทราบจึงวางแผนจะขุดสำรวจ ปลาย ร.ศ. ๑๑๕ ได้ขุดหลุมลงไปในโคกนั้น กว้าง ๑๐ ฟุตและลึก ๖ ฟุต จนกระทั่งทะลุถึงถ้ำซึ่งก่อด้วยอิฐ จึงแน่ใจว่าพูนดินนี้น่าจะเป็นสถูปในพุทธศาสนาจริงดังที่สงสัย มิสเตอร์เปปเปจึงหยุดการสำรวจเพียงเท่านั้นก่อน

ในเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๑๕ มิสเตอร์วินเซนต์ สมิท เข้ามาตรวจสอบสถูปดังกล่าวอีกครั้ง ได้แสดงความเห็นว่าน่าจะเป็นสถูปโบราณที่สำคัญอย่างยิ่ง และได้แจ้งแก่มิสเตอร์เปปเปว่า หากมีสิ่งใดบรรจุไว้ในพระสถูปนี้ คงจะอยู่ในช่องตรงกลางลึกต่ำเสมอพื้นดิน มิสเตอร์เปปเปจึงทำการขุดสำรวจต่อ

ในวันที่ ๒๐ เดือนมกราคม ร.ศ. ๑๑๖ (ปี ๑๘๙๘) เมื่อขุดลึกลงไป ๑๐ ฟุต จากยอดพูนดิน มิสเตอร์เปปเปได้พบหีบศิลาขนาดใหญ่ทำจากหินทราย ๑ หีบ ในหีบนั้นมีผอบศิลา ๓ ผอบกับหม้อแก้ว ๑ หม้อ มีแผ่นปูนพิมพ์สองแผ่น ในหม้อแก้วมีพลอยต่าง ๆ เป็นรูปเครื่องหมาย เช่น ไตรรัตน์ ใบไม้ และนก มีแผ่นทองตีตราอยู่บ้าง แต่ที่สำคัญที่สุดคือ พบว่ามีอัฐิและอังคารประมาณสักฟายมือหนึ่ง (one handful) มีคำจารึกภาษามคธอยู่ด้านบนผอบใบที่บรรจุ

จากการพิจารณาจารึก พบว่าเป็นอักษรโบราณเก่าแก่ มีอายุมากกว่า ๓๐๐ ปีก่อนคริสตศักราช(๒,๑๙๘ปีก่อนการขุดพบ) ซึ่งเก่ากว่าจารึกสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชที่เคยขุดพบมาแล้ว เป็นหลักฐานว่าผู้สร้างพระสถูปนี้ตั้งใจจะใช้

สำหรับเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสมณโคดมบรมพุทธเจ้า อันพวกศากยะราชแห่งเมืองกบิลพัสดุ์ได้รับแบ่งเมื่อเวลาที่ถวายพระเพลิงพระสมณโคดมในครั้งอดีตกาล

ความนี้ ที่ฝังพระสารีริกธาตุแห่งพระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าของศากยะพี่น้องชายผู้มีเกียรติงาม พร้อมทั้งพี่น้องหญิง พร้อมทั้งบุตรแลชายา

(ที่มา : จดหมายของกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทูลเกล้าฯถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๑ ตุลาคม ร.ศ.๑๑๗--หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

Burmese Rest House
Buddha Khaya (Uruvela)
India, 16th October 1898

อาตมภาพ พระชินวรวงษ ขอพระราช
ทานถวายพระพรทูล แดสมเดจพระบรม
ธรรมิกมหาราชาธิราช สยามมินทร ทรง
ทราบ

ดวยอาตมภาพไดจาริก ครั้งใหม,
นมัสการพระสถูปเจดีย ที่สังเวชนียสถานทั้ง
๔ คือพุทธชาติ พุทธปวดิ แลไดไปตาม
เกลี่ยไตรพระบรมธาตุ อริยสัจจที่ยูหลาย
หลาย ไมมีความสงไสย ให้เปนศรี
อันควรที่จะคงอยูในความปริกษรัก
ษา หนังสือ ปกครองพุทธโควิทาหงส
ทูลว่าปวง ให้ยักกราวปมหาบพิตร พิ
จิตร กรีเหรจสมความปราศจาก เปน
ที่ให้อาตมภาพมีความสุขไปกวดความ ;
ทุกขอื่นที่เปนหลายอยาง ดวยรพาปั
ที่ไดลากเพียรมาดวยความยากลำบาก
มาคังอยู่ที่อินเดีย

(43)

แม้ทรงพี่อาลัยบงกุฬ ให้ทูลพ
หม่พระทวงมา เหลือเกินว่าราชอ
รบไม่ได้ได้ เกินใจคิดปรารถ ผิด
ดวงจิต เพราะเพศหม่อมฉันราคี หอ
มหาบพิตรสุริยาทิราช หม่อมพระ
พระเจ้า ได้บาทบาทเดียวบังคม
ฝ่ายอื่น ปัญญาอันน้อย เหตุ ด้วย
อาตมภาพเองไม่ได้ ยังไม่ได้
อยู่ เพราะคิดว่าไปต่ำที่ใกล้ไปไม่รอด
ไปแล้ว ต้องจำใจ ยากกลับวิวาห์อันหนัก
อยู่นี้ เพิ่งสงพคิดถวายหม่อมพระทูล
ทำให้ทรงหาย ตอให้ความความ
คิด ความวิตก ด้วยได้หน้าหนักเลิศ
อดีตไปพาจรของอาตมภาพแล้ว
ควรคิดดูแล้วแต่จะโปรดทรง
พระเมตตา เด็กอาตมภาพผู้มีความ
ปัญญาอันน้อย
ขอถวายหน้าพ่อ
P. Srinavarawanea
(47)

การถวายพระบรมสารีริกธาตุแด่พระมหากษัตริย์แห่งสยาม

มิสเตอร์เปปเปเมื่อได้พบโบราณวัตถุเหล่านั้นก็ได้มีหนังสือแจ้งไปยังเจ้าพนักงานภาษีเมืองบัสดิ เจ้าพนักงานได้ส่งสำเนาหนังสือนั้นไปยัง **ด็อกเตอร์วิลเลียม โฮย** ข้าหลวงแขวงเมืองโคร้กขบุระ ด็อกเตอร์โฮยได้ยื่นเรื่องแก่สมุหเลขานุการรัฐบาลหัวเมืองอินเดียตะวันตกเฉียงเหนือแลเมืองโอธ แจ้งว่านายเปปเปมีความยินดีจะยกสิ่งระลึกเหล่านั้นให้แก่พิพิธภัณฑ์เมืองอินเดีย โดยจะขอแบ่งไว้เฉพาะของที่เหมือนกันเพียงสองสามชิ้นเท่านั้น ในการนี้ด็อกเตอร์โฮยได้ลงคำอ่านและคำแปลของจารึกที่ผอบไว้ในหนังสือพิมพ์ชื่อว่า ไพโอเนีย ฉบับวันที่ ๒๗กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๖ พุทธศาสนิกชนที่ได้ทราบข่าวต่างมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง

ขณะนั้น **พระภิกษุชินวรวงษ์** (พระนามเดิม พระองค์เจ้าปฤษฎางค์) ซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์สยามพระองค์หนึ่ง เที่ยวเดินทางจาริกและเยี่ยมเยือนมาถึงเสาศิลาของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ลุมพินีวัน เมืองกบิลพัสดุ์ เมื่อทราบข่าวเรื่องการพบพระบรมสารีริกธาตุ มีจดหมายถึงมิสเตอร์เปปเป ลงวันที่ ๙ เมษายน ๑๙๘๙ ใจความว่า ขอรับเอาพระบรมสารีริกธาตุกลับไปถวายแด่สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕) ซึ่งทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงนับถือและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอยู่เพียงพระองค์เดียวในสมัยนั้น หากให้พระองค์ทรงเป็นผู้รักษาแลจำแนกพระบรมสารีริกธาตุแล้ว ก็จะเป็นที่เลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนว่าพระบรมสารีริกธาตุนั้นเป็นของจริงแท้

เนื่องจากมิสเตอร์เปปเปได้ยกอำนาจการตัดสินใจให้แก่รัฐบาลอังกฤษ ด็อกเตอร์วิลเลียม โฮย จึงได้เสนอแก่สมุหเลขานุการรัฐบาลหัวเมืองอินเดียตะวันตกเฉียงเหนือแลเมืองโอธว่า เห็นสมควรจะถวายพระธาตุแด่พระเจ้ากรุงสยามให้ทรงวินิจฉัยและจำแนกไปยังประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นมงคลแก่พุทธศาสนิกชนของประเทศต่าง ๆ นั้น และเพื่อเป็นการเชื่อมสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลประเทศสยามอีกทางหนึ่ง

เลฟเตแนนต์ คอเวลเนอ และข้าหลวงใหญ่ของหัวเมืองอินเดียตะวันตกเฉียงเหนือ ได้พิจารณาแล้วเห็นควรตามที่ด็อกเตอร์โฮยเสนอ แต่ด้วยว่าพระบรมสารีริกธาตุนั้นเป็นของสูงที่ชาวพุทธทั้งปวงเคารพบูชา จะส่งไปโดยหีบห่อตามปกติดูจะไม่สมเกียรติ จึงได้เสนอต่อเลขานุการแห่งรัฐบาลอินเดีย กระทรวงการภายในว่า หากรัฐบาลอินเดียวินิจฉัยว่าเห็นสมควรจะถวายพระบรมสารีริกธาตุแด่

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามแล้ว ขอแนะนำให้ทูลขอต่อพระเจ้ากรุงสยามให้ทรงแต่งผู้แทนมารับไปโดยถูกต้องตามประเพณี

ทางรัฐบาลอินเดียได้มอบหมายให้มิสเตอร์ยอช เครฟวีล ตำแหน่งราชทูตและกงสุลเจเนราลอังกฤษ ให้มีจดหมายทูลมายังพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษ-วโรประการ เสนาบดีว่าการกระทรวงต่างประเทศของสยาม โดยมีใจความตอนหนึ่งว่า

...แต่ส่วนพระพุทธสารีริกธาตุ ซึ่งเปนอัฐิแลอังคารนั้น เปนของนับถือศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนิกชน เหตุฉนั้นรัฐบาลอินเดียจึงมีความประสงค์จะทูลเกล้าถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม อันเปนพระกระษัตริย์ ซึ่งทรงนับถือพระพุทธศาสนาอยู่พระองค์เดียวทุกวันนี้ เพื่อจะได้ทรงจำแจกแก่ผู้ที่ควรได้รับรักษาไว้...

(จากสำเนาคำแปลจดหมายของมิสเตอร์ยอช เครฟวีล ถึงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ ลงวันที่ ๑๗ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘ --หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ทั้งนี้ทางรัฐบาลอินเดียได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตโปรดเกล้าฯ พระราชทานส่วนแบ่งให้แก่พุทธศาสนิกชนในเมืองพม่าและลังกา ซึ่งอยู่ใต้ปกครองของอังกฤษด้วย

การวินิจฉัยของฝ่ายสยามและการเตรียมการเพื่อรับพระบรมสารีริกธาตุ

เมื่อราชทูตอังกฤษมีหนังสือแจ้งมายังกระทรวงต่างประเทศของไทย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการจึงมีหนังสือทูลเกล้าฯถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์มิได้รีบตอบรับพระบรมสารี-ริกธาตุนั้นทันที หากแต่พระราชทานพระราชวินิจฉัยและทรงสอบถามความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญของสยามหลายท่านเสียก่อน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงตรวจสอบจารึกที่ขุดพบที่ตำบลปิปราห์วะโคต เทียบกับจารึกหลักศิลาสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และทรงมีพระวินิจฉัยตอบกลับมายังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ที่ ๕๔

วัดบวรนิเวศวิหาร

๓๑

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๗

ขอถวายพระพร

คำจารึกหลักศิลาครั้งพระเจ้าอโศกราชมีพร้อมแล้ว ได้รับพระราชทานตรวจสอบดูโดยถ้วนถี่ ลงสันนิษฐานว่าคำจารึกหลังหีบศิลาซึ่งขุดได้ที่ปิปราห์วะไม่ต่ำอายุกว่าครั้งพระเจ้าอโศกราช มีแต่จะแก่ขึ้นไปกว่า ใช่แต่เท่านั้น ยังสามารถสันนิษฐานลงเปนหนึ่งได้ว่า ผู้บรรจุเขาเชื่อแลตั้งใจบอกว่าพระธาตุของพระพุทธเจ้า ได้ถวายรายการตรวจสอบมาด้วย

การวินิจฉัยก็ต้องเปนอันถึงที่สุดได้เพียงนี้ ไม่มีทางที่ใครๆ จะสันนิษฐานต่อไปอีกได้ว่า ผู้บรรจุเชื่อถูกหรือผิด นั่นเปนพระธาตุของพระพุทธเจ้าหรือมิใช่จึงไม่มีทางปฏิเสธว่ามิใช่

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรด ขอถวายพระพร

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

(คัดจากจดหมายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทูลเกล้าฯถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๑ ตุลาคม) ร.ศ.๑๑๗---หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ฝ่าย**สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** เสนาบดีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ทรงพิจารณาข้อมูลสำเนาจดหมายทั้งมวลที่ทางอังกฤษส่งมาแล้ว ทรงมีข้อวินิจฉัยกลับมายังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความโดยย่อว่า

พระบรมสารีริกธาตุที่ทางอินเดียจะถวายนั้นน่าจะเชื่อได้ว่าเป็นของจริง ทั้งนี้พิจารณาจากภาษาที่จารึกลงในผอบก็ดี หรือว่าจะพิจารณาจากการที่ตัวเจดีย์ที่บรรจุนั้นเป็นเจดีย์สำคัญของประเทศอินเดีย ซ้ำยังอยู่ในเขตเมืองกบิลพัสดุ์ที่เชื่อว่าน่าจะได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุตั้งแต่ครั้งพุทธกาลก็ดี อีกทั้งด็อกเตอร์โฮย ข้าหลวงแขวงเมืองโครักขบุระนั้นก็เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีเป็นอย่างยิ่ง การที่ด็อกเตอร์โฮยได้ตรวจสอบแล้วจึงน่าจะเชื่อถือได้ แต่กระนั้นสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพก็ทรงเสนอแนะว่าควรกระทำการครั้งนี้โดยรอบคอบ

ข้าพระพุทธเจ้าจึงเหนชอบด้วยกรมหมื่นวชิรญาณวโรรศในข้อที่ควรโปรดให้มีผู้ออกไปตรวจตราก่อนที่จะรับหรือมิรับประการใด และการที่จะแต่งผู้ออกไปตรวจตราเรื่องนี้เหนด้วยเกล้าฯตามปัญญาของข้าพระพุทธเจ้าว่าไม่มีที่เสื่อมเสียหรือจะให้เปนเหตุให้ขุ่นเคืองแก่รัฐบาลอินเดียอย่างใด เพราะคำที่เขาบอกมาก็มิได้ยืนยันว่าเปนพระบรมสารีริกธาตุโดยไม่มีที่สงไสย อีกประการหนึ่งเขาย่อมจะเข้าใจได้เหมือนกันว่าการที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะกระทำอย่างใดในเรื่องนี้กระทำเพื่อพุทธสาสนิกชนทั่วไป คือรับผิดชอบต่อพุทธสาสนิกชนทั่วไป เปนการจำเปนที่จะต้องกระทำโดยความหนักหน่วงและให้พ้นจากความสงไสย ความคระหาของคนทั้งหลาย

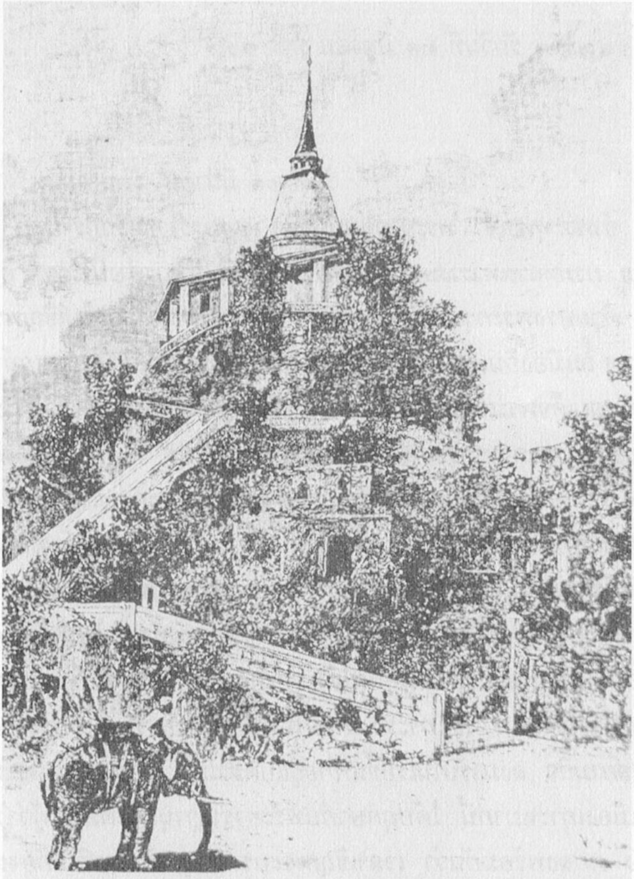
(คัดเนื้อความจากหนังสือของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรง-ราชานุภาพ ทูลเกล้าฯถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๑ ตุลาคม ร.ศ.๑๑๗--หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียกประชุมเสนาบดีในวันที่ ๒๓ ตุลาคม ร.ศ.๑๑๗ ที่ประชุมเสนาบดีมีมติให้ส่ง **พระยาสุขุมนัยวินิต** ซึ่งเป็นมหาเปรียญและรู้ดีภาษาอังกฤษเป็นตัวแทนไปรับพระธาตุ

ที่ ๔๐/๑๑[illegible] พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๗

ให้ท่านเสนาบดี เจ้าพี่กรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ กรมหมื่นสวัสดิโสภณ เจ้าพระยาภาสกรวงษ์ เป็นกรรมการปฤกษาในการที่จะรับพระสารีริกธาตุ ซึ่งพระยาสุขุมนัยวินิตจะรับมาให้ ว่าจะรับอย่างไร ตั้งแต่แรกขึ้นมาถึงกรุงสยามเป็นต้นไป และเงินที่ควรจะอนุญาตให้ใช้ในการนี้เท่าไร และจะควรทำอย่างไรบ้าง ให้เป็นการตกลงพร้อมกันก่อนที่พระยาสุขุมนัยวินิตจะมาถึง

[illegible]
[illegible]

การเดินทางเพื่ออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากอินเดีย และการเฉลิมฉลอง

การเดินทางเพื่ออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ ณ ประเทศอินเดีย

รัฐบาลไทยได้ส่งพระยาสุขุมนัยวินิต เป็นตัวแทนเพื่อไปรับพระบรมสารีริกธาตุที่ประเทศอินเดีย พระยาสุขุมนัยวินิตได้เขียนจดหมายกราบทูลกรมหลวงเทวะวงษวโรประการ เกี่ยวกับการเดินทางครั้งนี้ ดังนี้

๓๑
สำเนาที่ ๑๔๓๖๒ รับวันที่ ๒๑ มินาคม รัศก ๑๑๗

กรุงเทพฯ

๓๑
วันที่ ๒๑ มินาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาสุขุมนัยวินิต ขอพระราชทานกราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ เสนาบดี ว่าการต่างประเทศ ทรงทราบ

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ข้าพระพุทธเจ้าออกไปเชิญพระพุทธ-สาริริกธาตุ ณเมืองอินเดีย ตามที่รัฐบาลอินเดียมีหนังสือมาขอทูลเกล้าฯถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้กราบบังคมลาออกจากกรุงเทพฯวันที่ ๑๖ มกราคม ร.ศ. ๑๑๗ ถึงเมืองสิงคโปร์วันที่ ๒๐ พักคอยเรือเมล์ที่จะไปเมืองกลักตา ๓ วัน ในระหว่างเวลาที่คอยเรือเมล์อยู่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปเยี่ยมเจ้าเมืองสิงคโปร์ตามธรรมเนียม เจ้าเมืองสิงคโปร์กับภริยาได้มีหนังสือเชิญข้าพระพุทธเจ้าไปรับพระราชทานดินเนอร์วันหนึ่ง แต่พัญเอินเปนวันที่เรือเมล์จะออกจากสิงคโปร์ ข้าพระพุทธเจ้าไปหาได้ไม่ จึงได้มีหนังสือตอบขอบใจแลชี้แจงเหตุผลให้ทราบทุกประการ ณวันที่ ๒๕ มกราคม ออกจากเมืองสิงคโปร์ ถึงเกาะหมากวันที่ ๒๗ พระยารัษฎานุประดิษฐ กับพระทวีปสยามกิจ ลงมารับในเรือขึ้นพักอยู่แปดชั่วโมง ในเวลาที่ข้าพระพุทธเจ้าพักอยู่ที่เมืองเกาะหมากนี้ ได้ปฤกษากับพระยารัษฎานุประดิษฐ ผู้ว่าราชการเมืองตรัง ตกลงพร้อมกันว่า เวลาเชิญพระบรมธาตุกลับจากอินเดียจะได้เชิญไปทางเมืองตรัง เมืองพัฒลุง เมืองสงขลา เพื่อราษฎรทั้งหลายในมณฑลภูเกจแลมณฑลนครศรีธรรมราช ได้ถวายสักการะบูชา พระยารัษฎานุประดิษฐกับวงษ์ญาติ รับเปนภาระที่จะจัดการบอกกล่าวแลจัดการทั้งปวงที่เมืองตรังให้เปนที่เรียบร้อย ส่วนประโยชนในทางราชการ ข้าพระพุทธเจ้าอยากได้ตรวจทางระหว่างเมืองตรังกับเมืองพัฒลุง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังมิได้เคยไปนั้นด้วย เมื่อได้ตกลงกันเช่นนี้แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้แจ้งความไปยังพระยานริศรราชกิจ แลข้าราชการทั้งสองมณฑลทราบ เวลาค่ำออกจากเมืองเกาะหมากถึงเมืองกลักตาวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พักอยู่ที่เกรดวิสเทินโฮเตล รุ่งขึ้นวันที่ ๓ ข้าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยมิสเตอร์ เอ เอ อาบคาร์ กงสุลสยาม ณ เมืองกลักตาไปลงชื่อในสมุดที่คอเวอนเมนต์เฮาร์ แลได้มีหนังสือถึงนายพันโท แชนแปด เลขานุการ

ของลอดเคอซัน ไวสรอยอินเดียฉบับ ๑ ความว่าตามที่รัฐบาลอินเดีย ได้ให้มิสเตอร์ เครวิลราชทูตอังกฤษ ณ กรุงเทพฯ มีจดหมายทูลเกล้าฯถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทางกระทรวงต่างประเทศ ขอถวายพระพุทธสาริริกธาตุซึ่งเขาได้พบแลขุดได้ที่มณฑลตวันตกเฉียงเหนือ แลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทวะวงษวโรประการ เสนาบดี ว่าการต่างประเทศ ตอบขอบบุญคุณรัฐบาลอินเดีย กับได้ทรงว่าจะโปรดเกล้าฯให้ข้าพระพุทธเจ้าเปนข้าหลวงออกมาเชิญพระสาริริกธาตุด้วยนั้น บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้มาถึงเมืองกลักตาแล้ว แลได้เชิญพระราชหัถเลขาถึงไวสรอยมาด้วยฉบับ ๑ ขอให้นายพันโท แซนแบต ได้นำเสนอท่านไวสรอยด้วย กับข้าพระพุทธเจ้าอยากจะทราบว่าเวลาไรไวสรอยจะรับข้าพระพุทธเจ้าได้ ความพิศดารแจ้งอยู่ในหนังสือนั้นแล้ว

ครั้นวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ร.ศก ๑๑๗ ข้าพระพุทธเจ้าได้รับหนังสือมิสเตอร์ลอเรนส์ ไปรเวตเลเกรตารีของไวสรอยฉบับ ๑ ความว่าไวสรอยจะรับข้าพระพุทธเจ้าในวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ เวลาบ่าย ๓ โมง เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้รับตอบดังนี้แล้วเหนว่าเวลายังหัวอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ไปเที่ยวตรวจดูที่ทำอิฐแลเตาเผาอิฐเพื่อได้นำมาเปนตัวอย่างแก่ราษฎรทั้งหลายในมณฑลนครศรีธรรมราช

ณวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปหาดอกเตอเวลดันบิชอบ-ออกกลักตา แลได้เชิญพระราชหัถเลขาไปให้ด้วย บิชอบมีความยินดีแลรับรองเปนอย่างดี แล้วพูดว่าถ้าข้าพระพุทธเจ้ามีธุระอันใดที่บิชอบจะช่วยได้แล้วขอให้บอกให้ทราบ บิชอบจะมีความยินดีช่วยทุกอย่าง แลขอให้พระพุทธเจ้านำความขึ้นกราบบังคมทูล ว่าที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชหฤทัยระฦกถึงบิชอบอยู่ แลได้มีพระราชหัถเลขาพระราชทานมานั้นเปนพระเดชพระคุณอย่างยิ่ง บิชอบจะมีหนังสือทูลเกล้าฯถวายด้วยฉบับ ๑ ในเวลาเมื่อข้าพระพุทธเจ้ากลับกรุงเทพฯ กับบิชอบได้เล่าถึงเรื่องที่ได้เสดจพระราชดำเนินไปที่แฮโร แลได้กล่าวสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหลายอย่าง กับทั้งได้ยกย่องพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากรว่าทรงพระสามาร์ถแลประกอบด้วยพระอุษาเปนอันมาก แลได้กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพรด้วย

ดอกเตอเวนดันบิชอบออกกลักตานั้น ที่จริงพึ่งได้มาถึงก่อนหน้าข้าพระพุทธเจ้าวันเดียวเท่านั้นยังไม่เรียบร้อยดี ถึงไวสรอยก็เหมือนกันกำลังวุ่นด้วยเรื่องรับแขกแลพวกอไร ๆ ต่างๆ ไม่ได้อยุดหย่อน

รุ่งขึ้นวันที่ ๗ ดอกเตอเวนดันได้มาเยี่ยมตอบ ข้าพระพุทธเจ้าที่โฮเตล แลได้ฝากหนังสือข้าพระพุทธเจ้าเข้ามาทูลเกล้าฯถวายฉบับ ๑ ข้าพระพุทธเจ้าได้สอดหนังสือนั้นถวายมาในซองนี้แล้ว

ณวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๗ เวลาบ่าย ๓ โมง ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปหาลอดเคอซันไวสรอยออฟอินเดีย ที่คอเวอนเมนต์เฮาร์ องครักษแต่งตัวครึ่งยศมาคอยรับข้าพระพุทธเจ้าอยู่ห้องนอก แล้วพาเข้าไปในห้องออฟฟิศ ไวสรอยเชิญข้าพระพุทธเจ้าให้นั่งแล้วพูดว่าได้ยินว่าข้าพระพุทธเจ้าได้เคยไปอยู่ที่เมืองลอนดอนหลายปี ข้าพระพุทธเจ้าตอบว่าอยู่ ๘ ปี แลได้พบกับไวสรอย ๒ ๑ ครั้งๆ หนึ่งที่เมืองออกสฟอด ในการฝังศพดอกเตอโยยด์ มาสเตอออฟเปเลียว ไวสรอยว่าอ้อจำได้ละ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสบายดีหรือ ขอบพระเดชพระคุณเปนอย่างยิ่งที่ได้ทรงพระกรุณามีลายพระราชหัตพระราชทานออกมา ขอให้ข้าพระพุทธเจ้านำความขึ้นกราบบังคมทูลถวายความระฦกถึงด้วย ข้าพระพุทธเจ้าแจ้งความว่ามีความยินดีที่จะกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบ แลตั้งแต่ได้ทรงทราบว่าท่าน (ลอดเคอซัน) ได้รับตำแหน่งที่ไวสรอยเมืองอินเดีย เปนที่ทรงพระโสมนัศยินดีเปนอันมาก ไวสรอยหัวเราะแล้วตอบว่าได้รับพระราชหัถเลขาทรงแสดงความพระหฤทัยยินดีแล้ว ที่ข้าพระพุทธเจ้ามานี้จะมารับพระพุทธสาริริกธาตุไม่ใช่หรือ เปนการอย่างปลาดที่สุดที่เขาได้พบนี้ ไวสรอยได้อ่านตลอดแล้ว นี่ถ้าเปนรัฐบาลเมืองอื่นก็คงไม่ถวาย พูดพลางหัวเราะพลาง ข้าพระพุทธเจ้าตอบว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็เปนที่ทรงยินดีในของถวายสิ่งนี้เปนอย่างยิ่ง แลทรงพระราชปรารภอยู่ว่านอกจากพระสาริริกธาตุ สิ่งของเครื่องสักการะบูชามีแก้วทองเงินเปนต้นที่บรรจุไว้กับพระสาริริกธาตุนั้น ถ้าได้ไปด้วยบ้างแต่สิ่งละอย่างๆ จะเปนที่ทรงยินดีมาก อีกอย่างหนึ่งหม้อใบที่มีอักษรจาฤกนั้นเปนของสำคัญมาก ข้าพระพุทธเจ้าไม่ทราบเกล้าฯว่า ไวสรอยจะถวายได้หรือไม่ ถ้าได้ไปด้วยแล้วข้าพระพุทธเจ้าจะเปนที่ขอบคุณเปนอันมาก ไวสรอยหัวเราะแล้วตอบว่า เรื่องนี้จะต้องถามพนักงานมิวเซียมเขาดูก่อน ข้าพระพุทธเจ้าจึงว่าถ้าเปนการขัดข้องจะไม่ได้ตัวจริงจะเปนของทำเทียมก็ได้ ไวสรอยตอบว่าจะสั่งมิสเตอลอเรนส์ ไปรเวตเสเกรตารี ให้เปนผู้จัดการ จะต้องการอันใดบ้างก็ให้ข้าพระพุทธเจ้าพูดกับมิสเตอลอเรนส์เถิด ข้าพระพุทธเจ้าตอบขอบใจตามธรรมเนียม ไวสรอยบอกให้ข้าพระพุทธเจ้ายืนขึ้นมองดูบนโต๊ะแล้วถามว่าเหนอะไร

บ้างไหม ข้าพระพุทธเจ้ายืนขึ้นแล้วตอบว่าเหนแล้ว พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถามว่าจำได้หรือ ข้าพระพุทธเจ้าตอบว่าจำได้ ให้ข้าพระพุทธเจ้านำความขึ้นกราบบังคมทูลด้วยว่าพระบรมรูปที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้นั้น ไวสรอยได้เชิญประดิษฐานไว้บนโต๊ะห้องเขียนหนังสือเสมอ ข้าพระพุทธเจ้ารับรองว่า จะนำความขึ้นกราบบังคมทูล ไวสรอยสั่งซ้ำอีกว่าอย่าลืมกราบบังคมทูลถวายความคำนับของไวสรอยนะ ข้าพระพุทธเจ้าตอบว่า ไม่ลืม พูดกันเท่านั้นแล้วข้าพระพุทธเจ้าก็ลากลับมาแลยเข้าไปหามิสเตอลอเรนส์ไปรเวตสิเกรตารี ๆ เขียนหนังสือให้ข้าพระพุทธเจ้าฉบับ ๑ เปนหนังสือชักนำถึงมิสเตอเฟรเซอร์ เลขานุการฝ่ายกรมเมือง ข้าพระพุทธเจ้าได้ถามถึงเรื่องที่จะดูกาอิริเกชัน มิสเตอลอเรนส์ว่าที่ออฟฟิศกรมเมืองคงจะจัดการตลอดหมดทุกอย่าง ข้าพระพุทธเจ้าได้หนังสือแล้วก็ลามา มิสเตอลอเรนส์พูดว่าวันนี้เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่งไวสรอยจะมีการกาเดนต์ปาตี ให้ข้าพระพุทธเจ้ามาด้วย ครั้นถึงกำหนดข้าพระพุทธเจ้ากับมิสเตออับคา กงสุลสยามก็ได้ไป แลได้พบกับไวสรอยแลเลดีเดอชันอีกครั้ง

รุ่งขึ้นวันที่ ๙ เช้า ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปหามิสเตอเฟรเซอร์ เลขานุการฝ่ายกรมเมืองไม่พบ ๆ แต่มิสเตอลูสันที่ ๒ มิสเตอลูสันฉีกหนังสือมิสเตอลอเรนส์ออกอ่านแล้วจัดการกะระยะทางโปรแกรมในการที่ข้าพระพุทธเจ้าจะไปดูอิริเกชันที่คลองโซนเสียก่อนในวันที่ ๑๑ – ๑๒ กุมภาพันธ์ วันที่ ๑๔-๑๕ ไปดูปิปราหะวะสถูป วันที่ ๑๖ ไปรับพระบรมธาตุ แต่การที่จะรับที่ไหนนั้น มิสเตอลูซันจะโทรเลขไปให้ข้าพระพุทธเจ้าทราบในเวลาเมื่อข้าพระพุทธเจ้าไปดูคลองน้ำโซล ได้ตกลงกันไว้ดังนี้ แลในวันนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้าฯว่าเครื่องแก้วแหวนทองเงินอันเปนเครื่องสักการะบูชาพระบรมสารีริธาตุ กับทั้งผอบแก้วแลสิลาที่เขาขุดได้นั้นอยู่ที่มิวเซียม ณ เมืองกลักตาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ไปหาดอกเตอปลอดขอดูของเหล่านี้ เดอเตอปลอดได้ให้ดูทุกอย่าง ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ขอให้ดอกเตอปลอดจำลองรูปผอบทุกๆใบเพื่อได้นำมาทูลเกล้าฯถวายด้วย แท้จริงของเหล่านี้ ข้าพระพุทธเจ้าก็ได้ขอต่อไวสรอยแล้ว แต่เกรงจะพลาดพลั้ง จึงได้ไปสั่งไว้ทางโน้นอีก

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ เวลากลางคืน ข้าพระพุทธเจ้ากับหลวงพินิตจพร้อมกันออกจากกลักตานอนในรถไฟคืน ๑ รุ่งขึ้นวันที่ ๑๑ ถึงสเตเช่นแฮรามิเตอร์ทุกกู เจ้าพนักงานรักษาคลองน้ำโซลมารับข้าพระพุทธเจ้าที่สเตชั่นรถไฟ

แล้วพาลงเรือกลไฟหลวงไปในคลองน้ำจนถึงที่สุดคลองน้ำระยะทาง ๑๒๐ ไมล์ ข้าพระพุทธเจ้าพักอยู่วันที่ ๑๑ - ๑๒ สองคืน รุ่งขึ้นวันที่ ๑๓ ออกจากสเตชั่นแฮราข้ามแม่น้ำคงคาไปทางตวันตกเฉียงเหนือ วันที่ ๑๔ เข้าถึงเมืองโครักบุรี ดอกเตอโฮยข้าหลวงรักษาการเมืองโครักบุรี กับมิสเตอวิลเลียมเปบปีมาคอยรับอยู่ที่สเตชั่น ดอกเตอโฮยข้าหลวง แจ้งว่ามิสเตอเปบปีมาคอยรับอยู่ด้วย เพื่อได้นำข้าพระพุทธเจ้าไปดูที่ปิปราหะวะสถูบ แลจะได้ค้างอยู่ที่บ้านมิสเตอเปบปีคืน ๑ ดอกเตอโฮยได้จัดรถสลูนสองหลัง สำหรับนอนหลัง ๑ สำหรับรับประทานหลัง ๑ ให้ข้าพระพุทธเจ้าไปเวลา ๓ โมงเช้า รถไฟออกถึงสเตชั่นอาสกษาทร์ซึ่งเปนที่สุดทางรถไฟ เวลาเที่ยงมิสเตอวิลเลียมเปบปีพาข้าพระพุทธเจ้าลงรถม้าไปอีกสองชั่วโมงจึงถึงบ้านจัดของให้รับประทานแล้ว เวลาบ่ายลงรถม้าไปประมาณครึ่งชั่วโมงถึงที่ปิปราหะวะสถูบ มิสเตอวิลเลียมเปบปีพาข้าพระพุทธเจ้าดูที่ต่าง ๆ ที่เขาขุดทุก ๆ แห่ง แลได้ให้รูปปิปราหะวะสถูบแลรูปหีบศิลาแก่ข้าพระพุทธเจ้าหลายแผ่น วันที่ ๑๕ เวลาเช้า มิสเตอวิลเลียมเปบปี ได้พาข้าพระพุทธเจ้าขึ้นรถม้าแลขึ้นช้างไปดูที่ขังน้ำลำคลองของเขาหลายแห่ง เวลาเที่ยงลงรถไฟกลับมาเมืองโครักบุรี ดอกเตอโฮยมารับข้าพระพุทธเจ้าขึ้นรถไปพักอยู่ที่บ้านคืนหนึ่ง ในบ่ายวันนั้นมิสเตอรามันซังเกอร์ เจ้าเมืองปัสติ ซึ่งเปนผู้รักษาพระสาริริกธาตุไว้นั้น ได้เชิญพระธาตุมาถึงเมืองโครักบุรีด้วยเหมือนกัน ข้าหลวงแลเจ้าเมืองได้จัดการปลูกปรำสำหรับการพิธีมอบพระสาริริกธาตุไว้พร้อมเสรจ เวลาค่ำข้าพระพุทธเจ้าได้ไปในการแฟนซีเดรสบอลที่คลับในเมืองโครักบุรี ได้พบกับข้าราชการในเมืองนั้นเปนอันมาก

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๖ เวลาเช้า ๓ โมง ข้าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยหลวงพินิจ-อักษร เชิญพระเจดีย์กาไหล่ทองคำซึ่งพระราชทานออกไปแต่กรุงเทพฯมาที่ปรำ ดอกเตอโฮยแลข้าราชการ ทั้งพวกผู้ดีชายหญิงเปนอันมากได้มาประชุมกันอยู่ในที่นั้นด้วย มีทหารแขกยืนรับเปนเกียรติยศ ๒๔ คน ครั้นข้าพระพุทธเจ้าถึงปรำพิธีเรียบร้อยแล้ว ดอกเตอโฮยข้าหลวงได้อ่านคำมอบพระสาริริกธาตุในขั้นต้นกล่าวถึงทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ ซึ่งเปนที่เรียบร้อยต่อกันมา แลคำที่ดอกเตอโฮยอ่านนั้นไพเราะห์ดีมาก ข้าพระพุทธเจ้าได้ทูลเกล้าฯถวายสำเนามาในซองนี้แล้ว เมื่ออ่านจบแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจตราประจำที่ขวดแก้ว ซึ่งเปนที่บรรจุพระบรมธาตุพร้อมด้วยมิสเตอวิลเลียม-

เปบปีเจ้าของตราเปนการถูกต้องแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าแกะตราครั่งนั้นออก ถ่ายพระบรมธาตุเชิญเข้าบรรจุในพระเจดีย์กาไหล่ทอง แล้วข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านคำตอบขอบบุญคุณรัฐบาลอินเดีย ในพระรามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามธรรมเนียม แจ้งอยู่ในสำเนานั้นแล้ว ดอกเตอโฮยได้เรียกช่างถ่ายรูปมาถ่ายรูปด้วยพร้อมกัน แต่รูปนั้นดอกเตอโฮยจะส่งตามมาให้ข้าพระพุทธเจ้าภายหลัง เสรจการนี้แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าเชิญพระสาริริกธาตุไปณที่พัก ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมงเศส ข้าพระพุทธเจ้าเชิญพระบรมธาตุลงรถไฟกลับมายังเมืองกลักตา ดอกเตอโฮย มิสเตอเปบปี กับข้าราชการในเมืองนั้นตามมาส่งถึงสเตชั่นหลายนาย...

เนื้อความของจดหมายหลังจากนี้คือการรายงานเรื่องการเดินทางกลับพร้อมกับอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมายังประเทศสยาม โดยพระยาสุขุมนัยวินิตได้ออกเดินทางจากเมืองกลักตาทางเรือในกลางคืนของวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ และเดินทางมาถึงเมืองตรังในวันที่ ๒ มีนาคม ซึ่งทางข้าราชการและประชาชนในเมืองตรังได้เตรียมจัดงานต้อนรับและสักการะพระบรมสารีริกธาตุนั้นเป็นที่เรียบร้อย

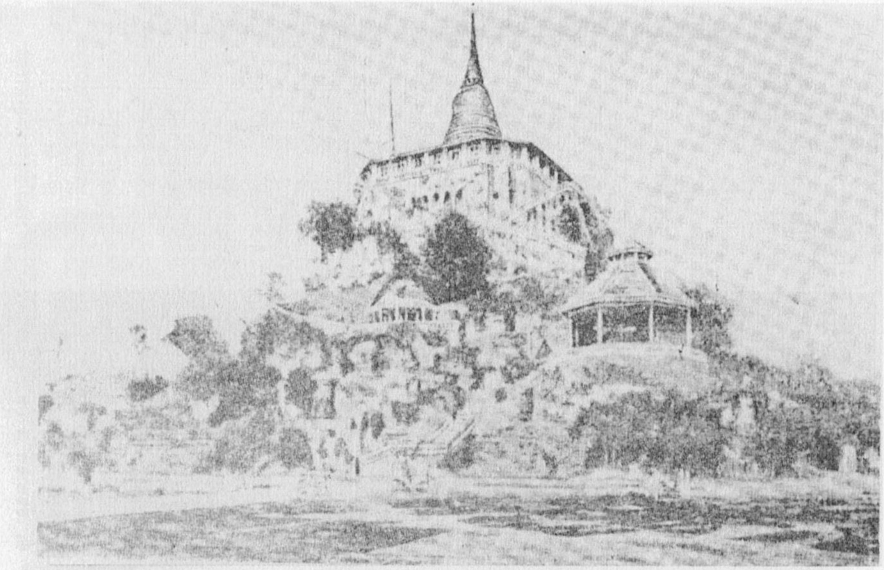
การเฉลิมฉลองที่เมืองตรัง พัทลุง และสงขลา

วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๗ คณะอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุเดินทางมาถึงเกาะหมาก และได้เปลี่ยนลงเรือหลวงดำรงรัฐในกลางคืนวันที่ ๑ มีนาคม เวลาห้าทุ่ม ย่ำค่ำวันที่ ๒ มีนาคม จึงเดินทางมาถึงเมืองตรัง มีพระยารัษฎานุประดิษกับนายรองบำรุงราชกิจได้จัดการรับรองทุกอย่างเป็นการเรียบร้อย

รุ่งขึ้นวันที่ ๓ เวลาบ่าย เมื่อพระยานริศรราชกิจ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต และหลวงศรีรัษฎานุกูล ข้าหลวงคลัง รวมทั้งข้าราชการและราษฎรในมณฑลภูเก็ตเดินทางมาสมทบ มีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นบกแห่ไปตามถนน พระสงฆ์และราษฎรทั้งเมืองตรัง เมืองภูเก็ต เมืองระนอง เมืองตะกั่วป่า และเมืองพังงา มาร่วมในขบวนแห่เนืองแน่นนับหมื่นคน หลังจากนั้นเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นประดิษฐานไว้ในพลับพลา ให้ประชาชนเข้ามาสักการะและถวายสิ่งของเงินทองต่าง ๆ วันที่ ๔ มีนาคม เวลาเช้ามีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ ข้าราชการและประชาชนขอให้เล่าเรื่องที่มาของพระบรมสารีริกธาตุนี้ พระยาสุขุมนัยวินิตจึงนัดประชุมประชาชนให้พร้อมเพรียงแล้วกล่าวถึงที่มาของพระบรมสารีริกธาตุ ตั้งแต่ข้อความในพระสูตรจนถึงการขุดพบพระบรมสารีริกธาตุในสถูปที่ปิปราห์วะ โดยลงท้ายให้ประชาชนระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงห่วงใยราษฎรทั้งในด้านความเป็นอยู่และด้านศาสนา

...นับว่าเปนบุญลาภอันประเสริฐของท่านทั้งหลายแล้ว (พากันยกมือขึ้นถวายบังคม) ควรจะระฦกถึงพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้จงมาก ด้วยมิใช่พระองค์จะตั้งพระราชหฤทัยแต่จะทำนุบำรุงอาณาประชาราษฎรทั้งหลายให้ได้ทำมาหากินเปนผาศุกในประจุบันทตินี้อย่างเดียว ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะให้ราษฎรทั้งหลายได้ประกอบการกุศลแลได้รับผลในโลกย์เบื้องน่าด้วยเหมือนกัน กล่าวคือโปรดให้ไปรับพระสาริริกธาตุมาให้ราษฎรทั้งหลายได้ถวายนมัสการในครั้งนี้เปนต้น (ในข้อนี้พากันร้องว่าจริงเทียวพ่อบ้าง สาธุบ้างแล้วถวายบังคม)...

(คัดความจากสำเนาจดหมายที่๑๔๓๖๒ของพระยาสุขุมนัยวินิต ถวายแด่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ เสนาบดีว่าการกระทรวงต่างประเทศ รับวันที่ ๒๑ มีนาคม ร.ศ.๑๑๗--หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

หลังจากนั้นมีการเลี้ยงอาหารค่ำแก่คณะเดินทาง และการสมโภชมีการแสดงหนังตะลุงและเล่นละครชาตรี รวมทั้งตั้งโรงเลี้ยงพระและเลี้ยงอาหารประชาชนด้วย รุ่งเช้าวันต่อมาจึงแห่พระบรมสารีริกธาตุเดินทางไปเมืองพัทลุงต่อไป

วันที่ ๗ มีนาคม เดินทางมาถึงเมืองพัทลุงเวลาบ่ายสามโมง อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นไว้ ณ พระอุโบสถ ในวันที่ ๘ มีการสมโภชเวียนเทียน การเล่นละครทั้งละครไทย ละครชาตรี หนังตะลุง พระยาสุขุมนัยวินิตต้องเล่าเรื่องที่มาของพระบรมสารีริกธาตุอีกครั้งหนึ่ง รุ่งขึ้นวันที่ ๙ แห่พระบรมสารีริกธาตุลงเรือยาวออกจากเมืองพัทลุง พระยาสุขุมนัยวินิตบันทึกในจดหมายว่ามีราษฎรตามมาส่งเป็นอันมาก เวลาที่เรือออกก็ยังวิ่งตามไปถึงปากน้ำราวกับจะว่ายน้ำตามมาทีเดียว

คณะอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุเดินทางมาถึงเมืองสงขลาในวันที่ ๙ มีนาคม เวลาบ่ายสามโมงเศษ มีการสมโภชงิ้วและดอกไม้เพลิง ๓ วัน เช้าวันที่ ๑๒ ได้เดินทางออกจากเมืองสงขลาด้วยเรือมหาพิไชยเพื่อเดินทางมายังปากน้ำ ได้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุไว้ที่พระสมุทรเจดีย์เป็นเวลา ๓ วัน แล้วพระยาสุขุมนัยวินิตได้มอบพระบรมสารีริกธาตุถวายพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงเมือง เป็นเสร็จการเรื่องการรับพระบรมสารีริกธาตุเพียงเท่านี้

การหาฤกษ์รับพระบรมสารีริกธาตุที่กรุงเทพฯและการวินิจฉัยเรื่องที่บรรจุ

(คัดจากหนังสือของเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ถึงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธ์ ราชเลขานุการ ลงวันที่ ๓๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๗ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

บ้านราชทูต

๓๑

วันที่ ๓๑ มินาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๗

กราบทูลใน พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธ์ ทราบฝ่าพระบาทด้วยการรับพระสารีริกธาตุที่กรุงเทพฯนั้น โหรได้หาฤกษบันจุพระสารีริกธาตุ ๓ ฤกษ คือ วันที่ ๕ เมษายน ๑ วันที่ ๑๙ เมษายน ๑ วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๑ ซึ่งได้สอดใบคำนวนฤกษถวายมาในนี้ด้วยแล้ว ฤกษกลางวันที่ ๑๙ เมษายน เปนสมณพราหมณฤกษดี แต่กระทรวงวังว่า เปนเวลาที่กำลังรับแขกเมืองอยู่ ขอให้เลื่อนวันต่อไป ก็มีแต่ฤกษหลังวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ในเวลาวิสาขบูชาดี เกรงแต่ฝนเท่านั้น ถ้ามีโอกาสอันควรขอฝ่าพระบาทได้ถวายคำนวนฤกษสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ถ้าไม่โปรดเกล้าฯในวันฤกษหลังที่ ๒๓ พฤษภาคม จะได้ขอให้โหรคำนวนฤกษใหม่ เลื่อนวันเข้ามาอีก

การซ่อมแซมที่วัดสระเกศ ฉาบปูนที่บนสุวรรณบรรพต และที่อุโบสถแลบริเวณนั้นเปนอันแล้ว ทั้งร้านได้ปลูกแล้วเกือบ ๓๐๐ ห้อง

กระบวนแห่ตามพระอารามคงแขงแรง เพราะได้ทราบเกล้าฯว่า พระสงฆ์ถานานุกรมเจ้าอธิการอันดับตามคณะ จะเข้าในกระบวนแห่ด้วย ตกลงกำหนดวันแล้วจะได้นัดหมายกำหนดวัน แกถวายจำนวนกระบวนแห่ฝ่ายพระสงฆ์แลโคมบัว หรือเครื่องสการะอย่างอื่นด้วย ตามที่พระสงฆ์ศรัทธาจะทำบูชานอกจากโคมบัว

ในส่วนพระสารีริกธาตุที่จะประดิษฐานบนสุวรรณบรรพต จะบันจุหรือสถิตย์ให้มหาชนนมันการดูได้อย่างไรแน่ ที่ยังไม่ได้ตกลง ซึ่งแต่ก่อนบางกรรมการขอรอจนพระยาสุขุมนัยวินิตกลับนั้น ก็เปนอันตกลง กรรมการเห็นความบันจุทั้งนั้นแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปตรวจสถานที่บนสุวรรณบรรพต ที่ถานใต้พระเจดีย์ซึ่งเปนที่สถิตย์พระทาฒธาตุอยู่แต่ก่อนนั้น ได้ทำแผนที่ถวายมาในนี้ด้วยแล้ว ชะโลงกลางพระเจดีย์กว้าง ๔ ศอก ๑ คืบ ควรจะบันจุพระสารีริกธาตุที่นี้แล้วให้มีพระเจดีย์องค์เล็กสรวมทับที่บันจะนั้นด้วย

ทางที่เข้าทั้ง ๔ ทิศ คูหากว้าง ๒ ศอก จะได้ทำประตูเหล็กกั้นสกัดทั้ง ๔ ทาง ส่วนพระเจดีย์องค์เล็กที่จะสรวมทับที่บันจุพระสารีริกธาตุนั้น พระเจดีย์หล่อปิดทองของข้าพระพุทธเจ้ามีอยู่องค์หนึ่ง ถานกว้างโดยรอบ ๔ ศอก ๕ นิ้ว เปนกว้างผ่าซีก ๑ ศอก ๑ คืบ ๔ นิ้ว สูงแต่ถานทดยอด ๓ ศอก ๓ นิ้ว พอดีกันกับที่ชะโลงกลางที่จะบันจุพระสารีริกธาตุ ซึ่งกว้างผ่าซีก ๔ ศอก ๑ คืบนั้นบันจุแล้วก่อถานปูนสิเมนสำหรับตั้งพระเจดีย์องค์เล็กนี้ ได้รับใส่เกล้าฯให้ช่างไปตรวจกะทำที่จะบันจุพระสารีริกธาตุที่ชะโลงกลางเจดีย์บนสุวรรณบรรพตนี้ แลเตรียมการที่จะทำให้เสร็จ ถ้าพระเจดีย์องค์เล็กที่หล่อของข้าพระพุทธเจ้านี้ใช้ได้พอดีแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าอุทิศถวายไม่ต้องก่อหรือหล่อใหม่อีก

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ
(เซ็น) ภาสกรวงศ์

๖
๓
๔
๕ ศ

วันที่ ๔ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

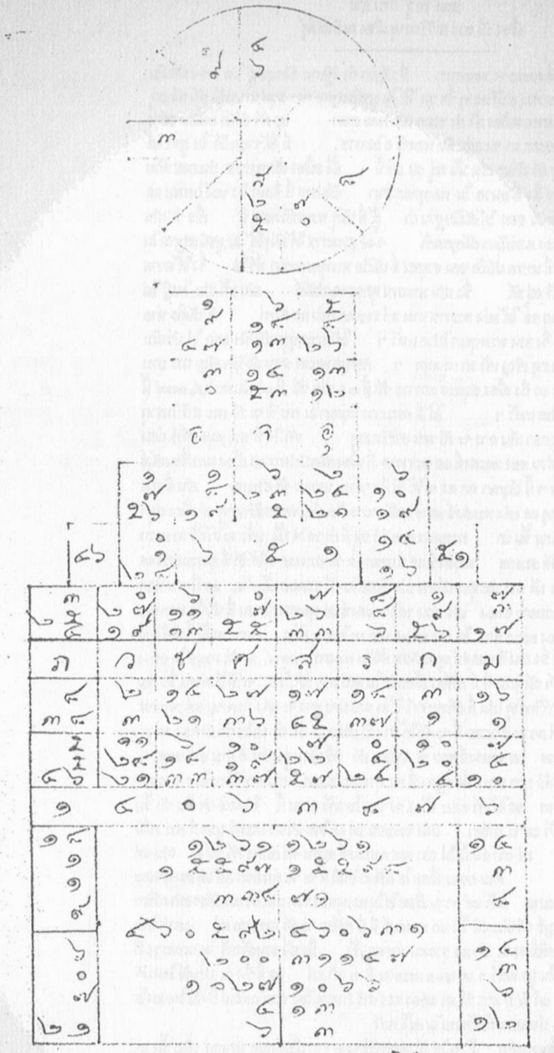
ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานคำนวณพระฤกษ์ มงคลการ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่จะเชิญมาประดิษฐานไว้ยังยอดสุวรรณบรรพตนั้น กำหนดทูลเกล้าฯ ถวาย ณ วัน ๓ ที่ ๒๓ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘ เวลาเช้า ๒ โมงกับ ๔๕ นาทีกับ ๒๔ วินาที เป็นปฐมฤกษ์ ครั้นถึงเวลาเช้า ๓ โมงกับ ๔๐ นาทีกับ ๕ วินาที เป็นที่สุดแห่งพระฤกษ์

ในการบรรจุพระบรมธาตุนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้คำนวณตั้งแต่วัน ๔ ที่ ๑๙ เมษายน ร.ศ. ๑๑๘ ไปจนถึงวัน ๓ ที่ ๒๓ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘ ในระหว่างเดือนต่อเดือน เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ที่จะหาวันให้ยิ่งยวดกว่าวันที่กราบทูลชี้แจงมานี้ นั้นหาไม่ได้

ควรมิควรขอพระบารมีปกเกล้าฯ เป็นที่พึ่ง

ข้าพระพุทธเจ้า หลวงโลกทีป

([illegible]
[illegible])

พระฤกษ์บรรพชาพระบรมลาสิกขาฯ
ณวัน ๓ ฯ๑๔ ค่ำ ปีกุนเอกศก ศักราช ๑๒๖๑
ตรงกับวันที่ ๓๐ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘
เวลาบ่าย ๔ โมงกับ ๒ นาทีกับ ๘ วินาที (๑๗)

แจ้ง ความ

บอก ให้ รู้ ก่อน กาล

เรื่อง รับ พระ สารีริกธาตุ เมือง กะบิลพัสดุ์

ด้วย ท่าน เสนา บดี กระทรวง ธรรมการ มี บัญชา ว่า รัฐบาล อังกฤษ ผู้ ปก ครอง มัชฌิม ประเทศ ได้ ถวาย พระ สารีริกธาตุ ซึ่ง ขุด ได้ ใน บูชนียสฐาน พระ สถูป เก่า ปรัก หัก พัง อยู่ ใน เมือง กะบิลพัสดุ์ ไบราณ พร้อม ทั้ง คำ จาฤก เปน มคธ ภาษา แล ตัว อักษร เหลี่ยม อย่าง ไบราณ ครั้ง พุทธกาล ตลอด มา จน แผ่น ดิน พระเจ้า อโสกราช ที่ ได้ จาฤก ไว้ ใน คูหา แล หลัก ศิลา ปรากฏ ตัว อักษร เช่น นั้น อยู่ จน บัด นี้ ทั้ง เครื่อง สักการะบูชา ประกอบ ด้วย รัตนสุวรรณ อัน เปน สิ่ง ที่ หมาย ใน พระพุทธสาศนา นักปราช ที่ ศึกษา สิ่ง ของ ไบราณ แล การ ของ ฝ่าย ประเทศ ตวัน ออก ได้ สันนิษฐาน ว่า ผู้ ที่ บันจุ พระสารีริกธาตุ นี้ เชื่อ ว่า เปน พระ บรมสารีริกธาตุ ของ พระสัมมา สัมพุทธเจ้า วงษ สากยราช ได้ บันจุไว้ ใน บูชนียสฐาน ใน เมือง นี้ ก็ เปน ที่ เคารพ นับถือ ของ สาธุชน ที่ นับถือ พระพุทธสาศนา ทั่วไป จึ่งได้ ถวาย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ซึ่ง เปน พระบรม พุทธสาสนูปถัมภ์ เปน เจ้า เปน ใหญ่ ใน พุทธสาสนิกชน แล ขอ ให้ แบ่ง พระราช ทาน แก่ ประเทศ พม่า แล ลังกา ที่ นับถือ พระ พุทธสาศนา ด้วย จึ่ง ทรง พระกรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ พระยาสุขุมนัยวินิจ ออก ไป มัชฌิม ประเทศ รับ พระสารีริกธาตุ เชิญ เข้า มา กรุงเทพ ฯ กำหนด พระยา สุขุม นัยวินิจ เชิญ พระ บรม สารี ริกธาตุ จะ มา ถึง เมือง สมุทปราการราว วัน ที่ ๑๔ หรือ วัน ที่๑๕ มินาคมร,ศ,๑๑๗ นี้ จึ่ง ทรง พระ กรุณาโปรด เกล้า ฯ ให้ มี กรรมการ ปฤกษาใน การ ที่ จะ รับ พระ สารี ริกธาตุ นี้ กรรมการได้ ปฤกษา เห็น ควร จะ รับ พระ สารี ริกธาตุ พัก ไว้ ที่ พระ สมุท เจดีย์ ก่อน แลมี การ ฉลอง เปน ส่วน ของ พระสงฆ์ แล ฆะราวาศ ที่ เมือง สมุทปราการ แล เมือง นครเขื่อนขันธ์

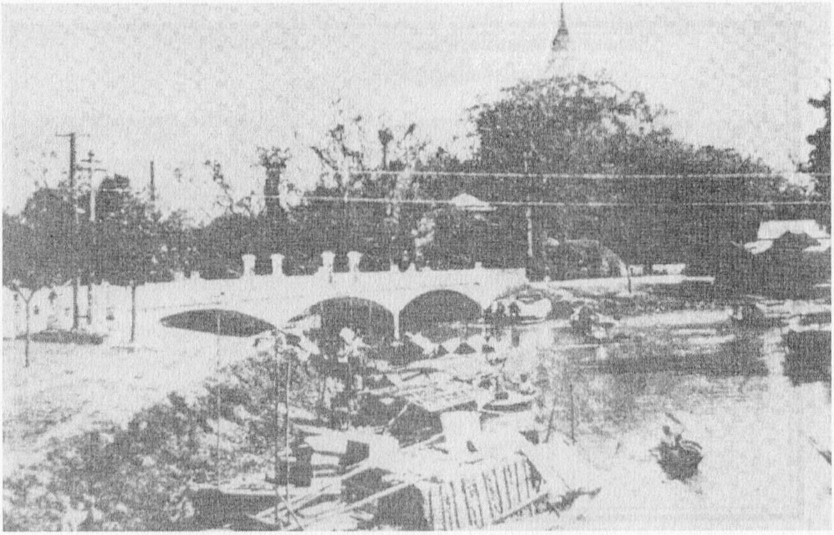
ส่วนใน กรุง เทพ ฯ นี้ ปฤกษา ตก ลง จะได้ จัด ที่ สุวรรณ บรรพต วัด สระเกษ เปน ที่ ประ ดิษฐาน พระ สารีริกธาตุ แล แต่ง พระสงฆ์ แล เจ้าพนักงาน ลงไป เชิญ พระสารีริกธาตุ แต่ เมือง สมุท ปราการด้วย รถไฟ พิเศษ ขึ้น มา กรรมการ คอย รับ อยู่ ที่ ท่า รถไฟ นั้น แล้ว จะได้ ตั้ง กระบวน แห่ แต่ ท่า รถไฟ มา วัด สระเกษ พระสงฆ์ แล มรรคนายก วัด สระเกษ จะได้ จัด ที่ สุวรรณบรรพต แล พระ อุโบสถ แล นัด การ ประชุมนมัสการ เปน พิเศษใน วัด สระเกษ นั้น ด้วย แล มี การ สวด มนต์ เลี้ยง พระมห กรรมการ ฉลอง เปน ส่วน ของ พระสงฆ์ แล พุทธสาสนิกชน ที่ นับถือ พระพุทธ สาศนา ทั่ว ไป ของ หลวง ช่วย ใน การ แห่ แล การ มะโหรศพ ด้วย เพราะ ฉนั้น จึ่งได้ แจ้ง ความ มาให้ พระสงฆ์ ซึ่ง เปน สากยบุตร์ พุทธบริษัท ทั้งใน พระอาราม หลวง แลวัด ราษฎรใน แขวง กรุง เทพ ฯ ทราบ ทั่ว กัน ตาม ที่ มี ศรัทธา เลื่อมใสใน คุณ พระ รัตนไตร จะได้ มี ความ ชื่น ชม ยินดี ที่ ได้ พระ สารีริกธาตุ เปน ที่ สักการบูชาไว้ ใน พระ นคร ควร จะ แต่ง กระบวน แห่ กระบวน หนึ่ง ตาม แต่ ความ สามารถ ที่ จะ จัดได้ มา เข้า กระบวน แต่ ท่า รถไฟ วัว ลำพอง แห่ มา ประดิษฐาน วัด สระเกษ แล พระสงฆ์ ควร จะ จัดโคม บัว หรือโคม รูปสัตว์ ก็ ตาม องค์ ละรูป ๆ จะเปนไปได้ มา ประดับ บูชา พระ เจดีย์ สฐาน ที่ บน สุวรรณ บรรพต เปน การ พิเศษใน การ ฉลอง พระ สารีริกธาตุ นี้ ด้วย ขอให้ เจ้า คณะ ทั้ง ๔ จง แจกใบ แจ้ง ความ นี้ ไป ตาม วัด เดิม วัด ขึ้น ให้ ทราบ ทั่ว กัน แล้ว แต่ จะ ศรัทธา แต่ง กระบวน แห่ แลโคม บัว มา ประดับ บูชา ที่ พระ เจดีย์ บน สุวรรณ บรรพต แต่ การ อัน นี้ ไม่ เปน การ กะเกณฑ์ เฉภาะ วัด เฉภาะ ตัว อันใด เปน แต่ แจ้ง ความ ให้ ทราบ ตาม ความ เลื่อมใส ศรัทธา ยินดี ที่ จะ จัด กระบวน แห่ แลโคม มาประ ดับ บูชาใน ที่ บูชนียสถาน แล้ว แต่ ความ เลื่อมใสใน พระพุทธสาศนา เปน ความ ศรัทธา อย่าง เดียว ให้ เจ้า คณะ จด บาญชี วัด เดิม วัด ขึ้น แล พระสงฆ์ ที่ มี ศรัทธา จะ จัด กระบวน แห่ แล ทำโคม บัว มา ประดับ บูชา เจดีย์ สถาน บริเวณ สุวรรณ บรรพต นั้น ยื่น ยัง กรมสังการี ใน กระทรวง นี้ จะได้ กะ นำบาญชี ขึ้น ทูล เกล้า ฯ ถวาย แล กระบวน ที่ จะ เข้า แห่ แล ที่ ซึ่ง จะ ประดับโคม บัว นั้นให้ เพียง พอ แต่ จะ มี การ รับ แล ฉลอง พระ สารี ริกธาตุเมือง กระบิลพัสดุ์ นี้ วันใดเวลาไร แน่ แล้ว จึ่ง จะ บอก กำหนด มาให้ ทราบใน ครั้ง หลัง

อนึ่ง พระสงฆ์ บรรพชิต ผู้ จะไป รับ พระสารีริกธาตุ จาก เมือง สมุท ปราการ เชิญ ขึ้น มา กรุงเทพ ฯ นั้นคือ พระวิเชียรมุนี ๑ พระญาณโพธิ ๑ พระอุดรคณารักษ ๑ พระคุณาจาริยวัตร ๑ พระมงคลเทพมุนี ๑ พระธรรมวิสารทะ ๑ พระครู คณานัมสมณาจาริย์ ๑ พระอาจารย์จีนวังษมาธิวัตร์ ๑ รวม ๘ รูป นี้ เมื่อ ลง ไป รับ เชิญ ขึ้น มา กรุงเทพ ฯ แล้ว จะ ต้อง ขึ้น แคร่ แล เปล เข้า กระบวน แห่ ตาม พระ สารีริกธาตุ มา จน ถึง วัด สระเกษ ด้วย ส่วน พระมงคลทิพมุนี พระครู สุนทรสมุท ทั้ง ๒ รูป นี้ เปนประธาน ส่วน จัด การ ฝ่าย พระสงฆ์ ช่วย ผู้ ว่า ราชการ กรมการ เมือง สมุท ปราการ จัด การ รับ แล ฉลอง พระ สารีริกธาตุ ที่ เมือง สมุท ปราการ นั้น

กระทรวง ธรรม การ

วัน ที่ ๓ มินาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗

พระยาวุฒิการ บดี

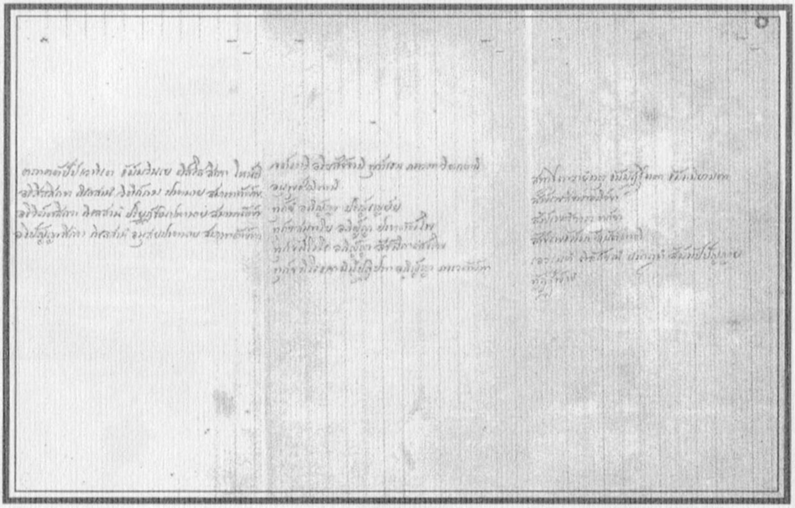

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าให้ใช้ฤกษ์สุดท้าย คือ วันที่๒๓ พฤษภาคม ร.ศ.๑๑๗ เหมาะสมที่สุดแล้ว ให้ทางกระทรวงธรรมการคำนวณฤกษ์เวลาที่จะบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในวันดังกล่าว หลวงโลกทีปได้คำนวณฤกษ์โดยอิงกับเวลาประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้เวลาที่เป็นมงคล คือ

วันที่๒๓ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘ เวลาเช้า ๒ โมงกับ ๔๕ นาทีกับ ๒๕วินาที เป็นปฐมฤกษ์ ครั้นถึงเวลาเช้า ๓ โมงกับ ๔๐ นาทีกับ ๕ วินาที เป็นที่สุดแห่งพระฤกษ์

ส่วนเรื่องเจดีย์ที่บรรจุ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าควรจะทำขึ้นใหม่เป็นของหลวง และถ้าทำเป็นเจดีย์สามัญธรรมดาก็จะเป็นการ "จืด" ไป จึงทรงมีพระราชดำริให้ทำเป็นเจดีย์ลักษณะเหมือนสถูปในมัธยมประเทศ แม้ว่าการทำเจดีย์ใหม่อาจจะเสร็จไม่ทันฤกษ์บรรจุก็ไม่เป็นไร ให้บรรจุที่ฐานไปก่อนแล้วหาฤกษ์สรวมเจดีย์ภายหลัง

สำหรับหีบศิลาตึ่งที่ทำไว้สำหรับบรรจุพระธาตุชั้นในนั้น ทำเป็นรูปตะล่อม สูง ๒ ฟุต ๒ นิ้วทั้งฝา กว้าง ๒ ฟุต ส่วนผอบที่จะบรรจุพระบรมสารีริกธาตุทำเป็น ๗ชั้น ได้แก่ ทอง นาก เงิน จันแดง จันขาว ศิลา และสัมฤทธิ์ จารึกตัวอักษรทั้งเจ็ดชั้น ครอบนอกด้วยดีบุกลงรักปิดทอง ที่ฐานมีพระพุทธรูป ๔ ทิศ ต้นไม้เงินต้นไม้ทอง ๔ ทิศ กลางผอบที่จะบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเป็นขวดแก้วเจียระไน

คำจารึกที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ณ ภูเขาทอง

(คำแปลจารึก---หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

พระศรีธาตถ์ราชกุมารประสูติ ณ วัน ๔ ๑๕ ๖ ค่ำ ปีจออัฐศกศักราช ๖๘ ตรงกับวันที่ ๑๘ เดือนพฤษภาคม โสณสังวัจฉรศก ๑

พระศรีธาตถ์ราชกุมารได้ตรัสแก่พระประมารีภิเศกสัมโพธิ์ญาณวัน ๑ ๑๕ ๖ ค่ำ ปีรกาตรีศก ศักราช ๑๐๓ ตรงกับวันที่ ๒๑ พฤษภาคม กุกกุตะสังวัจฉรศก ๓๖

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้าสู่พระนิพพาน ณ วัน ๒ ๑๕ ๖ ค่ำ ปีมเสงสปตศกศักราช ๑๔๗ ตรงกับวันที่ ๑๖ พฤษภาคม สัปปะสังวัจฉรศก ๘๐

โปรแกรม

แห่พระสารีริกธาตุมาสมโภช
แลบรรจุที่สุวรรณบรรพต วัดสระเกษ

กำหนดณวันที่ ๒๓ พฤศภาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๗ เวลาเที่ยง พระสงฆ์คณะธรรมยุตติกะนิกาย พระวิเชียรมุนี ๑ คณะกลาง พระญาณะโพธิ ๑ คณะเหนือ พระอุทรคณารักษ ๑ คณะใต้ พระคุณาจาริยวัตร ๑ คณะอะรัญญวาษี พระมงคลเทพมุนี ๑ คณะรามัญ พระธรรมวิสารทะ ๑ คณะอานัม พระครูสมณานัมสมณาจารีย์ ๑ คณะจีน อาจาริย์จีนวังสมาธิวัตร ๑ พร้อมด้วยเจ้าพนักงานกรมภูษามาลา กรมราชบัณฑิตย์ กรมสังฆการี ลงไปเชิญพระสารีริกธาตุด้วยรถไฟพิเศษ จากพระสงฆ์แลกรมการเมืองสมุทปราการ เชิญพระสารีริกธาตุ ขึ้นประดิษฐานเหนือรถไฟพิเศษ ประดับด้วยดอกไม้ใบไม้ ประกอบไปด้วยธงธิวต่าง ๆ ขึ้นมาโดยลำดับทาง ถึงสเตชั่นวัวลำพอง

เจ้าพนักงานจะได้จัดกระบวนแห่ลงไปคอยรับ พร้อมด้วยกระบวนพระบรมวงษานุวงษ์ แลกระบวนพระสงฆ์ แลกระบวนมรรคนายก ที่สเตชั่นวัวลำพอง

ครั้นเวลาบ่าย ๓ โมง จะได้เชิญพระสารีริกธาตุขึ้นประดิษฐานเหนือบุศบกราชรถ เดินกระบวนแห่ ขึ้นมาตามถนนเจริญกรุง เลี้ยวถนนวรจักร มาหยุดพักที่ถนนบำรุงเมือง

เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะได้เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนรถม้าพระที่นั่ง แต่น่าอัฒจรรย์พระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท ออกประตูพิมานไชยศรีประตูวิเศษไชยศรี เลี้ยวถนนน่าพระลาน เลี้ยวถนนสนามไชย เลี้ยวถนนบำรุงเมือง ไปออกประตูสำราญราษฎ ไปเลี้ยวข้ามสพานคูวัดสระเกษ เข้าทางภูเขาทองมาประทับพลับพลา เจ้าพนักงานจะได้เดินกระบวนแห่แต่ถนนบำรุงเมือง ไปข้ามสพานคูวัดสระเกษ เข้าทางบริเวณภูเขาทอง ผ่านน่าพลับพลา เดินวงไปตามทางเชิงสุวรรณบรรพต มาเทียบบันไดสุวรรณบรรพตด้านตวันออก เจ้าพนักงานจะได้เชิญพระสารีริกธาตุ ขึ้นประดิษฐานบนสุวรรณบรรพตเสร็จแล้ว

ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมง ๒๖ นาที ๙ วินาที เปนประถมฤกษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะได้เสด็จพระราชดำเนินแต่พลับพลา ทรงรถพระที่นั่ง มาประทับเชิงบรรไดสุวรรณบรรพตด้านตวันตก เสด็จ ๆ ขึ้นทรงบรรจุพระสารีริกธาตุแล้ว จะได้ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ที่สุวรรณบรรพต ๒๐ รูป ที่ในพระอุโบสถ ๖๐ รูป ที่พระเฉลียง ๑๐๐ รูป ครั้นจบแล้วจะได้เสด็จ ๆ มาประทับพลับพลา ทรงทอดพระเนตรงานน่าพลับพลา แลมีงานมหกรรม โขน หุ่น งิ้ว มอญรำ สิงโต ไม้ลอย ยวนหก ตั้งแต่เวลากระบวนแห่มาถึง งานกลางคืนมีหนังสิงโต มังกร ขวนรำกระถาง ดอกไม้เพลิง แต่วันนี้ไปทรงจุดดอกไม้เพลิงแล้ว เสด็จ ๆ กลับพระบรมมหาราชวัง

ครั้นรุ่งขึ้นณวันที่ ๒๔ พฤศภาคม ๑๑๗ เวลาเช้า รวมพระสงฆ์มารับพระราชทานฉันในพระอุโบสถ ๘๐ รูป ที่พระระเบียงพระสงฆ์รับพระราชทานฉันเช้ากระทง ๑๐๐ รูป

ครั้นเวลาบ่ายจะได้ตั้งบายศรีแก้วบายศรีทองบายศรีเงิน เวียนเทียนสมโภช แลมีงานมหกรรมต่าง ๆ เช่นวันก่อนอีกเวลาหนึ่ง

ในงานบรรจุพระสารีริกธาตุนี้ พระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท แต่งครึ่งยศ ประดับตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์

เปนเสร็จการสมโภชพระสารีริกธาตุส่วนงานหลวงเท่านี้

ต่อไปเปนวันเปิดให้ราษฎรบูชา แลมีการรื่นเริงส่วนราษฎรต่อไป

กำหนดการของพิธีรับพระบรมสารีริกธาตุวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ร.ศ.๑๑๘ และการสมโภชที่วัดสระเกศ

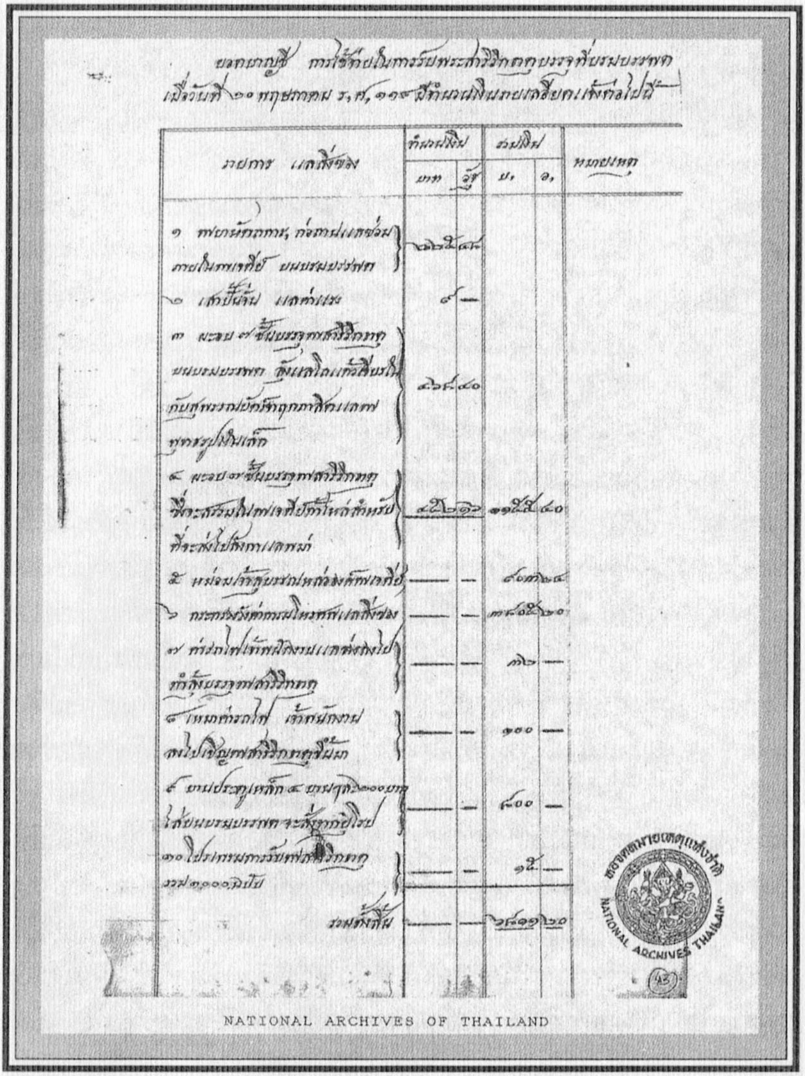
กำหนดการของงานพิธีวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘ เริ่มต้นตั้งแต่เวลาเที่ยงวัน พระสงฆ์คณะนิกายต่าง ๆ พร้อมด้วยเจ้าพนักงานกรมภูษามาลา กรมราชบัณฑิตย์และกรมสังฆการี ขึ้นรถไฟพิเศษที่สถานีเพื่อลงไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุที่ปากน้ำ เมื่อถึงแล้วอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นประดิษฐานเหนือรถไฟพิเศษที่ประดับด้วยดอกไม้ใบไม้และธงทิวต่าง ๆ ขึ้นมาจนถึงสถานีรถไฟวัวลำพอง

หลังจากนั้นเจ้าพนักงานจะจัดกระบวนแห่ไปรับพระบรมสารีริกธาตุ กระบวนแห่นั้นประกอบด้วยกระบวนพระบรมวงศานุวงศ์ พระสงฆ์ และขบวนมรรคนายก ครั้นถึงเวลาบ่ายสามโมง เชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นเหนือบุศบกราชรถ แล้วเคลื่อนกระบวนแห่ขึ้นไปตามถนนเจริญกรุง เลี้ยวเข้าถนนวรจักรมาหยุดพักที่ถนนบำรุงเมือง

เวลาบ่ายสี่โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนม้าพระที่นั่ง ตั้งแต่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ไปออกประตูสำราญราษฎร์ เลี้ยวข้ามสะพานคูวัดสระเกศ เข้าทางภูเขาทองมาประทับที่พลับพลา เจ้าพนักงานอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นประดิษฐานบนสุวรรณบรรพต

เมื่อถึงเวลาบ่าย ๔ โมง ๒๖ นาที ๕ วินาที เป็นปฐมฤกษ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จพระราชดำเนินจากพลับพลา ทรงรถพระที่นั่งมาประทับเชิงบันไดสุวรรณบรรพตด้านตะวันตก เสด็จพระราชดำเนินขึ้นทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแล้ว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อจบแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับมาที่พลับพลาเพื่อทอดพระเนตรการแสดงและมหกรรมต่าง ๆ เช่น โขน หุ่น งิ้ว มอญรำ สิงโต ไม้ลอย ยวนหก งานช่วงกลางคืนมีการเล่นหนัง เชิดสิงโต มังกร ยวนรำกระถาง และจุดดอกไม้เพลิง หลังจากนั้นเสด็จพระราชดำเนินกลับพระบรมมหาราชวัง

รุ่งขึ้นวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ร.ศ.๑๑๘ เวลาเช้า พระสงฆ์มารับพระราชทานฉันในพระอุโบสถ ครั้นเวลาบ่ายตั้งบายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน เวียนเทียนสมโภชและมีงานมหกรรมต่าง ๆ เช่นวันก่อน เป็นอันเสร็จงานการสมโภชพระบรมสารีริกธาตุส่วนงานหลวงเพียงเท่านี้ ต่อไปเปิดให้ราษฎรบูชาและมีงานรื่นเริงส่วนราษฎรต่อไป

ยอดบาญชี การใช้จ่ายในการรับพระสารีริกธาตุบรรจุที่บรมบรรพต
เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ร,ศ, ๑๑๙ ดังมีจำนวนเงินรายเลอียดแจ้งต่อไปนี้

รายการ แลสิ่งของ	จำนวนเงิน บาท	จำนวนเงิน อัฐ	รวมเงิน บ,	รวมเงิน อ,	หมายเหตุ
๑ [illegible], ก่อฐานแลซ่อม ภายในพระเจดีย์ บนบรมบรรพต	[illegible]	[illegible]			
๒ เสาปั้นจั่น แลค่าแรง	๙	—			
๓ ผอบ ๗ ชั้นบรรจุพระสารีริกธาตุ บนบรมบรรพต [illegible] กับ[illegible] แลพุทธรูปเงินเล็ก	[illegible]	๔๐			
๔ ผอบ ๗ ชั้นบรรจุพระสารีริกธาตุ ที่จะสรวมในพระเจดีย์ที่ใหม่สำหรับ ที่จะส่งไปลังกาแลพม่า	[illegible]	[illegible]	[illegible]	๔๐	
๕ ซ่อม[illegible]พระเจดีย์	—	—	[illegible]	[illegible]	
๖ [illegible]แลสิ่งของ	—	—	[illegible]	๒๐	
๗ ค่ารถไฟเจ้าพนักงานแลค่าจ้างไป ทำ[illegible]บรรจุพระสารีริกธาตุ	—	—	๓๒	—	
๘ เหมาค่ารถไฟ เจ้าพนักงาน ไปเชิญพระสารีริกธาตุขึ้นมา	—	—	๑๐๐	—	
๙ บานประตูเหล็ก ๔ บานๆ ละ ๒๐๐ บาท ใส่บนบรมบรรพต จะสั่งจากยุโรป	—	—	๘๐๐	—	
๑๐ [illegible]การรับพระสารีริกธาตุ รวม ๓๐๐๐ [illegible]	—	—	๑๕	—	
รวมทั้งสิ้น	—	—	๖๘๑๑	๒๐	

สรุปรายจ่ายในการรับพระบรมสารีริกธาตุ

เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้สรุปยอดรายจ่ายที่ใช้ในการรับพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุที่บรมบรรพตรวมทั้งสิ้น๖,๘๑๑บาท ๒๐ อัฐ แยกเป็นรายละเอียดดังที่ได้แสดงไว้ในตารางด้านบน

บาญชีรายตัวผู้บูชาสิ่งของ

เจ้านาย ที่ ร.ศ. ๑๑๗ วันที่ ๑๒ มกราคม ๑๑๗

วันที่ ๑๗ มกราคม ร.ศ. ๑๑๗

อำแดงตาบ. ปลาตะเพียนทองคำ ๑ ตัว

อำแดงกิมเหล. สร้อยข้อมือทองคำ ๓ สาย

คุณปั้นในพระยามนตรี. แหวนกลีบทองคำ ๒ วง

แม่เกาะ. สร้อยข้อมือทองคำ ๑ สาย

นายโพ. ดอกมะลิเงิน ๒ ดอก

นายเอื้อน ดอกมะลิเงิน ๒ ดอก

อำแดงอิ่ม ตะกร้าเงินต้นเงิน ดอกไม้เงิน ๑ ดอก

นายเปลี่ยน ตะกรุดเงิน ๔ ดอกทองคำ ๑ รวม ๕

วันที่ ๑๘ มกราคม ร.ศ. ๑๑๗

อำแดงพุ่ม ต้นทองคำถาดเงิน ๑ ต้น

อำแดงเป้า ต้นไม้ทองคำ ๑ ต้น

อำแดงจุ้ย. ดอกไม้ทองคำก้านทอง ๑ ดอก

จีนหลี ทองคำก้านทองคำ ๒ ...

อำแดงทับ ... เงินก้านเงิน ๑ ...

อำแดงพัน ดอกไม้ทองคำก้านทองคำ ๑ ดอก

อำแดงโสม ดอกไม้ทองคำก้านทองคำ ๑ ดอก

อำแดงอ่ม ... เงิน ๑ ...

อำแดงเปี่ยม ต้นไม้ทองคำถาดเงินเหลี่ยม ๑ ต้น

อำแดงเอี่ยม ดอกไม้ทองคำก้านทองคำ ๑ ดอก

อำแดงเปี่ยม ต้นไม้ทองคำดอกทองใบเงินถาดเงิน...

อำแดงอิ่ม ดอกไม้ทองคำก้านทองคำ ๑ ดอก ...

อำแดงเปี่ยม ต้นไม้ทอง ถาดเงินเหลี่ยม ... ๑ ต้น

อำแดงเอื้อน ดอกไม้ทองคำ ๑ ดอก ... เงิน ...

อำแดงเลื่อน ดอกไม้ทองคำ ๑ ดอก ... เงิน ...

อำแดงเสงี่ยม ดอกไม้ทองคำ ๑ ดอก

นายพรม ดอกไม้เงิน ๑ ดอก

อำแดงเปี่ยม ต้นไม้ทองคำ ถาดเงินเหลี่ยม ๑ ต้น

อำแดงแปลก แหวนกลีบ ๑ วง สายสร้อยเขียว ทองคำ... / ... ทอง ๑ อัน

อำแดงเอี่ยม ตะกรุด ทอง นาก เงิน / รวม ๓ ดอก

ขุนแพ่ง แต่งพวม ตะกรุด ทอง นาก เงิน / รวม ๓ ดอก

การวินิจฉัยแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่ชาติต่างๆ

ลังกาและพม่า

หนังสือของมิสเตอร์ยอช เครฟวีล ราชทูตและกงสุลเจเนราลอังกฤษที่มีมาถึงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ ลงวันที่๑๗ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๗ แจ้งความประสงค์ว่า รัฐบาลอินเดียต้องการจะทูลเกล้าฯถวายพระบรมสารีริกธาตุแด่พระเจ้ากรุงสยาม และได้แจ้งความจำนงที่จะทูลขอพระบรมราชานุญาตโปรดเกล้าฯพระราชทานส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่ประเทศลังกาและพม่าซึ่งอยู่ใต้บังคับของอังกฤษด้วย

ทางรัฐบาลของทั้งลังกาและพม่าได้ส่งสารผ่านราชทูตอังกฤษมายังกระทรวงต่างประเทศของไทย โดยได้พิจารณาสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้เรียบร้อยแล้ว เห็นว่าพระบรมสารีริกธาตุที่จะได้รับพระราชทานจะแบ่งเก็บรักษาไว้สองที่ ระหว่างเจดีย์ชเวดากอง ในเมืองย่างกุ้ง และเจดีย์อาระกัน ในเมืองมัณฑะเลย์

ส่วนรัฐบาลลังกานั้นเสนอว่า หากได้รับพระบรมสารีริกธาตุแล้วจะบรรจุไว้ที่เกาะใหญ่ คือ มัลวัตตะและอัสคิริยะ วิหารในเมืองคันทีย์ ซึ่งเป็นประธานนิกายฝ่ายสยาม ถ้าพระบรมสารีริกธาตุที่ได้รับนั้นมีมากก็จะแบ่งให้นิกายต่าง ๆ อันได้แก่มุรนิกาย รามัญญะนิกาย และพระสงฆ์ผู้รักษาบริจวัฏเจดีย์ หรือสถูปที่เมืองอนุราธบุระ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าพระบรมสารีริกธาตุนั้นเป็นที่สักการะของประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นอันมากทั่วไป จึงทรงพระราชดำริว่าควรจะแบ่งให้เป็นเมือง ๆ เฉพาะเมืองสำคัญอันที่ประชาชนจะไปมานมัสการได้ทั่วถึง สำหรับเมืองพม่านั้นแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนตามที่ทางรัฐบาลพม่าได้เสนอมาเห็นสมควรแล้ว ฝ่ายเมืองลังกาได้แบ่ง ๓ ส่วน คือ เมืองอนุราธปุระ ซึ่งเป็นเมืองหลวงเดิมมีเจดีย์สถานที่สำคัญ เมืองแกนดี เป็นเมืองหลวงต่อมาและเป็นที่ประดิษฐานพระทันตธาตุ และเมืองโคลัมโบอันเป็นเมืองใหญ่ในสมัยนั้น เป็นเมืองที่มีประชากรมากอีกเมืองหนึ่ง

ผู้แทนของลังกาและพม่าได้เข้ารับพระราชทานส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเมื่อวันที่ ๗ มกราคม ร.ศ. ๑๑๘ ที่พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยมีเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ เป็นผู้แทนพระองค์ในการพระราชทานส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุในครั้งนี้

รัสเซีย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์จดหมายเหตุเกี่ยวกับเรื่องที่ทรงพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุแก่พุทธศาสนิกชนชาวรัสเซียเมื่อ ร.ศ. ๑๑๘ และทรงมีพระราชโองการให้นำข้อความเหล่านั้นใส่ลงไปในพระราชกิจจานุเบกษา

พระราชทานพระสารีริกธาตุ แก่พุทธสาสนิกชนประเทศรัสเซีย
ให้กรมหมื่นสมมต นำข้อความต่อไปนี้ลงในราชกิจจานุเบกษา

เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิศณุโลกประชานารถเสด็จเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพฯครั้งนี้ กราบบังคมทูลขอกรุณาว่า ปรินซ์อุคตมสดี ซึ่งได้ตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าเอมเปอเรอรัสเซียเมื่อยังดำรงตำแหน่งซาร์วิตเสด็จเข้ามากรุงเทพฯ ได้รับพระบรมราชานุมัติของสมเด็จพระเจ้าเอมเปอเรอนำพวกพุทธสาสนิกชนอันอยู่ในประเทศแว่นแคว้นรัสเซียมาเฝ้าทูลขอสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอทรงอนุเคราะห์ช่วยกราบบังคมทูลกรุณาขอพระราชทานพระสารีริกธาตุซึ่งขุดได้ที่ตำบลปิปราห์วะ ในมัชฌิมประเทศไปเปนที่สักการะบูชาสักองค์หนึ่ง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองพระบาทแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานพระสารีริกธาตุบรรจุในพระเจดีย์น้อยองค์หนึ่ง ให้เปนพระราชทานแก่พุทธสาสนิกชนพวกนั้น

(คัดจากจดหมายเหตุ ลงวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๘--หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ พระโอรสในสมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงเป็นผู้แทนพระองค์นำพระบรมสารีริกธาตุไปพระราชทานให้แก่พุทธศาสนิกชนชาวรัสเซีย และพระสงฆ์ทางฝ่ายรัสเซียมีความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง

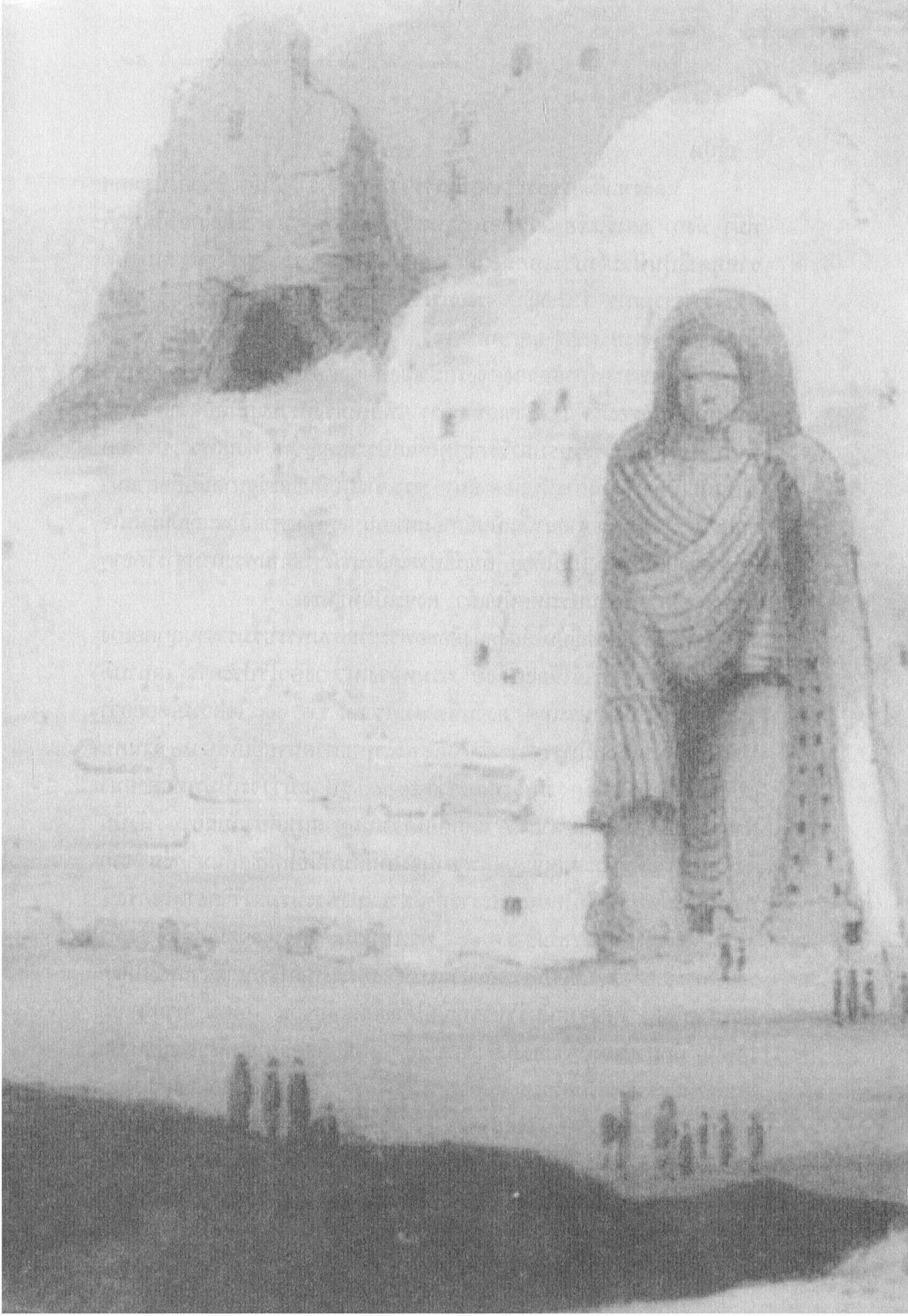
ญี่ปุ่น

หลังจากที่มีการพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุแก่ตัวแทนของประเทศพม่า ลังกา และรัสเซียแล้ว ต่อมารัฐบาลญี่ปุ่นได้สอบถามผ่านมิสเตอร์อินางากิ ราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศสยาม แจ้งแก่เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ว่าหากญี่ปุ่นจะขอพระราชทานส่วนแบ่งของพระบรมสารีริกธาตุบ้างจะได้รับพระบรมราชานุญาตหรือไม่

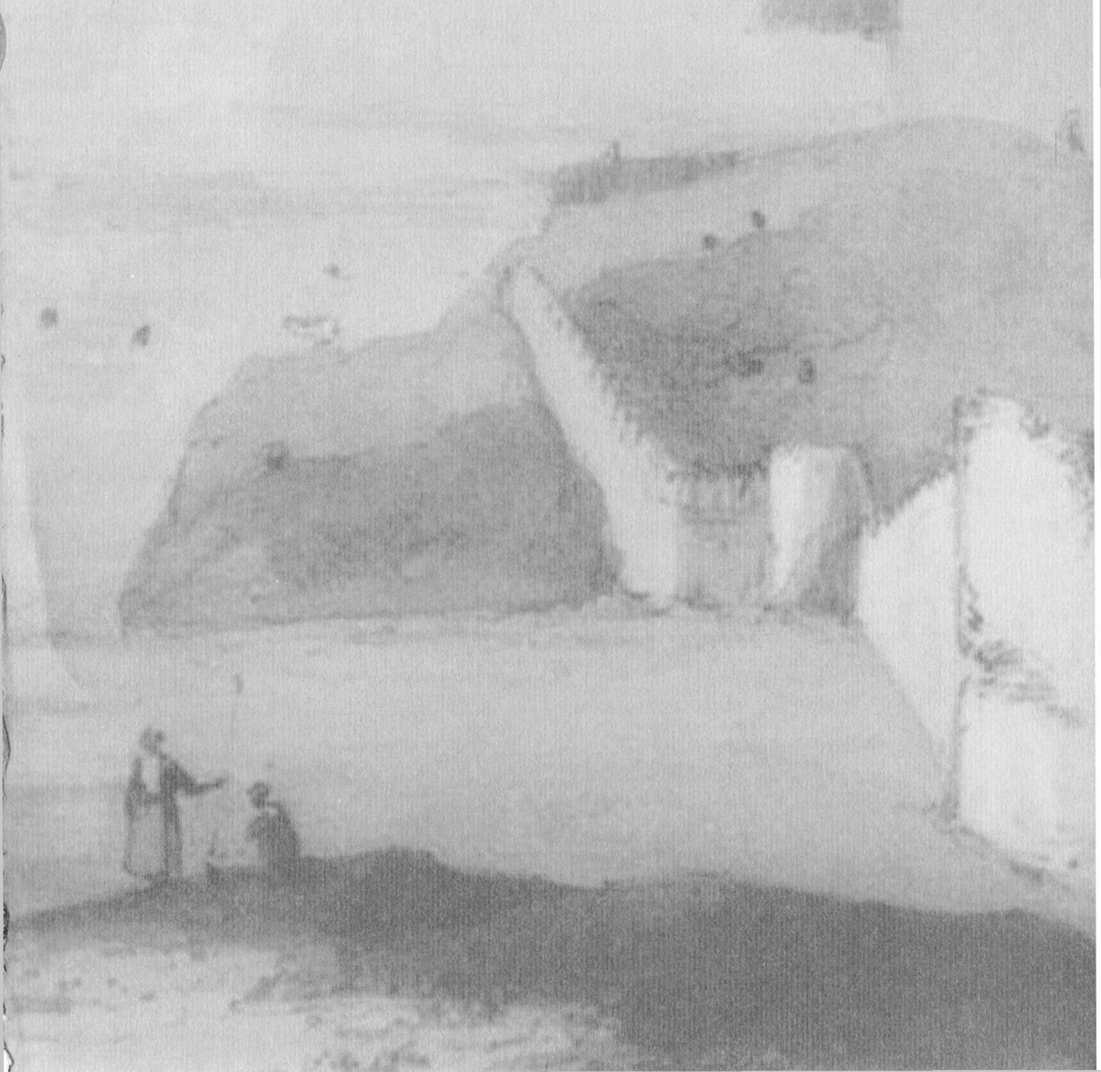
เจ้าพระยาภาสกรวงศ์จึงได้มีหนังสือส่งต่อมายังพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ เพื่อให้ทรงทราบและเสนอว่าเห็นควรที่จะมอบส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่ประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะประเทศญี่ปุ่นนั้นเปิดเสรีด้านการนับถือศาสนา พระเจ้าแผ่นดินและรัฐบาลนับถือศาสนาชินโต ส่วนพระพุทธศาสนานั้นเป็นนิกายมหายาน แต่พุทธศาสนิกชนญี่ปุ่นก็สนใจศึกษาศาสนธรรมของฝ่ายใต้อยู่ ถ้าแม้โปรดเกล้าฯพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุให้แก่พุทธศาสนิกชนประเทศนั้นแล้ว คงจะเป็นที่ชื่นชม

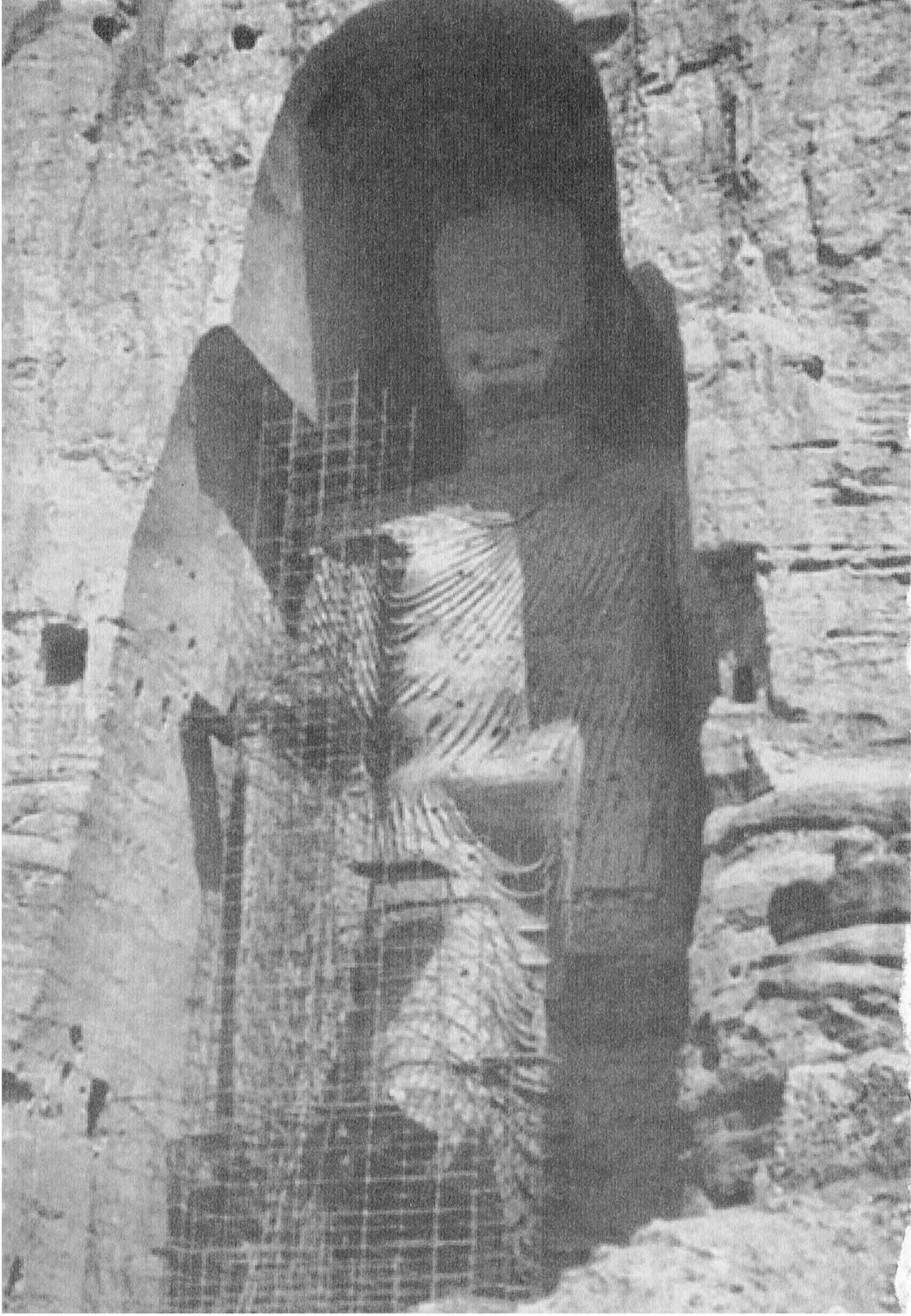
ทางรัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่งหนังสือขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอย่างเป็นทางการต่อพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ เสนาบดีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ลงวันที่๒๗ มกราคม ร.ศ. ๑๑๘ ใจความโดยย่อว่าประเทศญี่ปุ่นเองก็มีประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนาอยู่เกือบ ๒๐ ล้านคน แบ่งออกเป็น ๑๓ พวก มีพระสงฆ์กว่า ๕๐,๐๐๐ รูป แม้ว่าจะเป็นพุทธศาสนาฝ่ายเหนือ คือ ลัทธิมหายาน แต่ก็ถือได้ว่าเป็นศาสนาเดียวกับสยาม ดังนั้นจึงเป็นโอกาสดีที่ประเทศญี่ปุ่นและสยามจะได้มีสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากขึ้น จากการที่พระมหากษัตริย์ไทยจะพระราชทานส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุในครั้งนี้

วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นชอบที่จะมอบส่วนแบ่งของพระบรมสารีริกธาตุส่วนหนึ่งให้แก่ประเทศญี่ปุ่น หลังจากนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่งเกนเนียวอิน โอโตนิ หรือไดเอมุ โอโตนิ นักบวชของนิกายฮงงันยี ซึ่งเป็นนิกายใหญ่ที่สุดนิกายหนึ่งของญี่ปุ่นเป็นตัวแทนเดินทางเข้ามารับพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุ ในวันที่ ๑๖ มิถุนายน ร.ศ.๑๑๘ ที่พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และนักบวชโอโตนิได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุกลับไปประดิษฐานที่วัดฮงงันยี ในเมืองเกียวโต โดยมีพุทธศาสนิกชนตามเมืองต่าง ๆ รอต้อนรับและจัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ตลอดเส้นทาง

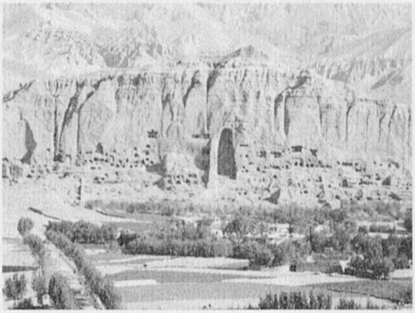
พระธรรมคัมภีร์ ๒,๐๐๐ ปี
จากเทือกเขาบาบิยัน
สู่ บรมบรรพต (ภูเขาทอง)

พระธรรมคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดของโลก จากหุบเขาบามิยันถึงบรมบรรพต (ภูเขาทอง)

การค้นพบพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในถ้ำ บริเวณเทือกเขาบามิยัน ประเทศอัฟกานิสถานบนเส้นทางสายไหมซึ่งสมัยพุทธกาลเรียกว่า **"แคว้นคันธาระ"** เป็นแคว้นกำเนิดพระพุทธรูปยุคแรกของโลก ก่อนหน้าที่กองกำลังทหารตาลิบัน จะเข้าระเบิดทำลายพระพุทธรูปหินที่หน้าผาเทือกเขาบามิยันนั้น นับว่า เป็นการค้นพบพระธรรมคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ที่เก่าแก่ที่สุดของโลก

พระคัมภีร์ดังกล่าว ได้รับการยืนยันว่า เป็นผลงานการจารึกของเหล่าพระอรหันตสาวก ในราวพุทธศตวรรษ ที่ ๖ หรือ ประมาณ ๒,๐๐๐ ปี ล่วงมาแล้ว ได้ทำการจารึกในใบลาน, เปลือกไม้, หนังสัตว์ และแผ่นทองเหลือง ด้วยอักษร **"พราหมีโบราณ"** อันเป็นอักษรที่ใช้ในสมัยพุทธกาล

สถาบันอนุรักษ์สเคอเยน แห่งราชอาณาจักรนอร์เวย์ ได้พระคัมภีร์มาจากพ่อค้าของเก่าชาวอังกฤษ ซึ่งถูกแอบลักลอบขนย้ายออกจากหุบผาบามินยัน โดยชนพื้นเมืองของอัฟกานิสถาน และได้วางแผนขนย้ายทุกวิถีทาง เก็บรักษาชิ้นส่วนที่สมบูรณ์ และแตกหักเล็กน้อย ไว้ได้ ซึ่งนักโบราณคดี และนักภาษาศาสตร์นานาชาติ ใช้เวลาทำการชำระ ศึกษา เป็นเวลา ๑๒ ปี จึงสามารถทราบหลักฐานที่ชัดเจนว่า เป็น **"พระไตรปิฎก"** อันเป็นพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ที่เก่าแก่ที่สุด มีอายุถึง ๒,๐๐๐ ปี

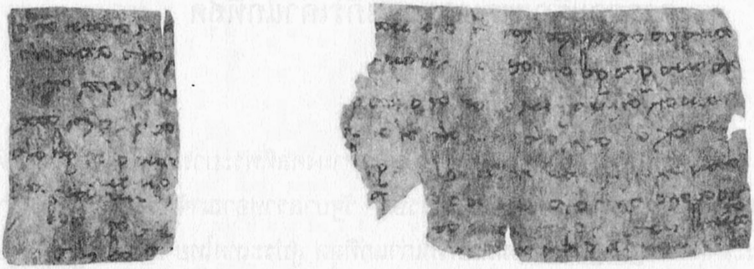

การอัญเชิญพระธรรมคัมภีร์เก่าแก่ที่สุด สู่ประเทศไทย

ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๓ เป็นปีมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๓ พรรษา รัฐบาลราชอาณาจักรนอร์เวย์ มีความประสงค์จะอัญเชิญพระธรรมคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุด สู่ประเทศไทย เพื่อร่วมเฉลิมฉลองในโอกาสมหามงคลนี้

รัฐบาลไทย ได้มอบหมายให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ร่วมกับคณะสงฆ์ไทย โดยมหาเถรสมาคม อัญเชิญพระธรรมเจดีย์ คัมภีร์โบราณแห่งพระพุทธศาสนา จากสถาบันอนุรักษ์สเคอเยน ราชอาณาจักรนอร์เวย์ มาประดิษฐานเป็นการชั่วคราว ณ อาคารพิพิธภัณฑ์ทางพระพุทธศาสนา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ระหว่างวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ ถึงวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๔ รวมเป็นเวลา ๑๙๗ วัน เพื่อเฉลิมพระเกียรติ น้อมถวายเป็นพระราชกุศล ถวายพระพร ชัยมงคล แด่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชน และประชาชนทั่วไป ได้สักการะ ตลอดจนศึกษาประวัติศาสตร์การจารึกพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อีกแนวทางหนึ่ง

เมื่อครบกำหนดส่งคืนพระธรรมเจดีย์ พระธรรมคัมภีร์โบราณ แก่สถาบันอนุรักษ์สเคอเยน แห่งราชอาณาจักรนอร์เวย์ นั้น มิสเตอร์เจนส์ โบรกวิก ศาสตราจารย์ด้านโบราณคดี และมิสเตอร์มาร์ติน สเคอเยน ผู้อำนวยการและเจ้าของสถาบันอนุรักษ์สเคอเยน ได้มอบให้เอกอัครราชทูตนอร์เวย์ ประจำประเทศไทย เป็นผู้แทนรัฐบาลราชอาณาจักรนอร์เวย์ ถวายพระธรรมคัมภีร์ส่วนหนึ่ง แด่เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เจ้าอาวาสวัดสระเกศ เพื่อนำมาประดิษฐานเป็นการถาวร ณ พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) ซึ่งมีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ที่ขุดค้นพบที่เมืองกบิลพัสดุ์ ประเทศอินเดีย บรรจุอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว

ที่สำคัญอักษรในพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จากหุบผาบาบิยัน กับอักษรที่เขียนสลักบนผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บนบรมบรรพต (ภูเขาทอง) นั้น เป็นอักษรลักษณะเดียวกัน คือ **"อักษรพราหมี"** ซึ่งเป็นตัวอักษรที่ใช้ในระหว่างพุทธกาล หรือ หลังจากนั้นไม่นาน

แสดงให้เห็นว่า **อักษรพระธรรมคัมภีร์ ที่พบจากหุบผาบาบิยัน กับบนผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่ขุดพบจากกรุงกบิลพัสดุ์นั้น มีอายุอยู่ในยุคสมัยเดียวกัน**

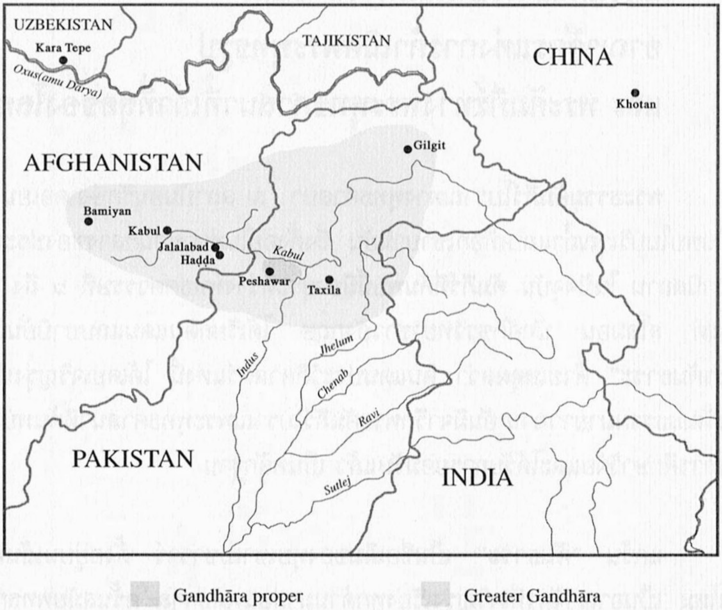
คณะสงฆ์วัดสระเกศ และพุทธศาสนิกชน ทั้งมวล มีมติเห็นสมควรประดิษฐานพระธรรมคัมภีร์แห่งพระพุทธศาสนานี้ไว้ ณ พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) เพื่อถวายเป็น **พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา** และน้อมถวายเป็นพระราชกุศลถวายพระพรชัยมงคล แด่ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ อันจะเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวออกไปสิ้นกาลนาน

แคว้นคันธาระบนเส้นทางสายไหม
อาณาจักรแห่งการกำเนิดพระพุทธรูป
และ พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เก่าที่สุดของโลก

พระธรรมคัมภีร์โบราณทางพุทธศาสนา ณ สถาบันอนุรักษ์สเคอเยน ได้ถูกค้นพบในบริเวณถ้ำแถบเทือกเขาบามิยัน ซึ่งตั้งอยู่ในส่วนตอนกลางของประเทศอัฟกานิสถาน ในปัจจุบัน คัมภีร์ที่ค้นพบนี้มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๖ ถึง ๑๒ ริชารด์ สโลมอน นักอักขรวิทยาชาวอังกฤษ ได้เรียกดินแดนแถบบาบิยันนี้ว่า **"มหาคันธาระ"** ด้วยเหตุผลว่า ดินแดนประวัติศาสตร์แห่งนี้ ได้เคยเจริญรุ่งเรืองด้วยวัฒนธรรมมายาวนาน อันมีจารึกพระคัมภีร์โบราณพระพุทธศาสนาที่ค้นพบ ซึ่งผ่านการศึกษาวิจัยและได้รับการยอมรับแล้ว เป็นหลักฐาน

แคว้น **"คันธาระ"** เป็นชื่อเดิมของหุบเขาเปชาวาร์ ตั้งอยู่บนเส้นทางสายไหม เป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองทุกด้านมาก่อนพุทธกาล ครั้นสมัยพุทธกาลคันธาระได้เป็นแหล่งศึกษาด้านการปกครอง ของเจ้าผู้ปกครองแคว้นต่างๆ ในชมพูทวีป และได้เกิดมหาวิทยาลัยทางการศึกษา เรียกว่า **"ตักสิล"** บุคคลสำคัญสมัยพุทธกาลที่ผ่านการศึกษาจากตักสิลา เช่น **พระเจ้าปเสนทิโกศล พันธุลเสนาบดี และ องคุลิมาล** เป็นต้น

ภายหลังพุทธกาล พุทธศตวรรษที่ ๒ หรือ ประมาณ ๒๐๐ ปี หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน คันธาระได้กลายเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองแห่งสรรพวิทยาทุกด้าน ที่ไหลมาบรรจบกันระหว่างตะวันออกกับตะวันตก เมื่อกองทัพกรีกของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชเคลื่อนทัพเข้ายึดครองบริเวณแคว้นคันธาระ จนมีกษัตริย์กรีกหันมานับถือพระพุทธศาสนา เช่น **พระยามิลินทร์** หรือ **พระเจ้าเมลันเดอร์** และได้ผนวกวิทยาการแห่งตะวันออกและตะวันตก สร้างความรุ่งเรืองให้กับพระพุทธศาสนา ในเวลาต่อมา

คันธาระ ได้กลายเป็นที่มาแห่งพระพุทธรูปศิลปะคันธาระและพระธรรมคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดของโลกบนเทือกเขาบามิยัน

ปัจจุบัน **คันธาระ** เป็นพื้นที่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศปากีสถาน ตั้งอยู่ระหว่างเทือกเขาสุไลมาน ตามแนวชายแดนอัฟกานิสถานทางทิศตะวันตก และแม่น้ำอินดัสทางทิศตะวันออก ราชอาณาจักรคันธาระ มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๖ ถึง ๑๖ เป็นอาณาจักรที่มีอิทธิพลสูงสุด ในรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะ มหาคันธาระ มีพื้นที่ประกอบด้วยหุบเขาสวัตทางทิศเหนือ พื้นที่เมืองตักสิลาทางทิศตะวันออก พื้นที่ภาคตะวันออกของอัฟกานิสถานทางทิศตะวันตก ในอดีตพื้นที่บริเวณแถบนี้ได้มีอิทธิพลสูงสุด เพราะเป็นดินแดนพบกันระหว่างวัฒนธรรมอินเดียทางทิศตะวันออก และ วัฒนธรรมอิหร่านทางทิศตะวันตก

การหลั่งไหลของอิทธิพลจากสามกลุ่ม ทางด้านตะวันตก มีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ภูมิภาคแถบนี้ กลุ่มแรก คือ **อินโด อารยัน** ที่อพยพนำวัฒนธรรมเวดิก ซึ่งเกิดขึ้นราว ๒,๐๐๐ ปี ก่อนคริสศตวรรษ ราวช่วงหนึ่งร้อยปีก่อนและหลังคริสศตวรรษ ดินแดนถูกครอบครองโดยกรีก **ซิเถียน กุษาณะ** และกลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ อันเป็นรากฐานสร้างวัฒนธรรมผสมผสาน

ภายหลังต่อมา อาณาจักรสัสสานิดเสียให้กับชนชาติอาหรับ ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ การแผ่ขยายของมุสลิมทางทิศตะวันตก เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว พร้อมกับการรุกรานของกองทัพมุสลิมแห่ง**อัฟกาน ตรุกี** และ **มองโก**

ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ถึง ๒๑ มหาอาณาจักรคันธาระแห่งพระพุทธศาสนา ที่ได้ชื่อว่า **มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดแห่งหนึ่ง ก็ได้ถูกทำลายลงอย่างราบคาบ โดยกองทัพมุสลิม** และไม่ปรากฏชื่อในหน้าประวัติศาสตร์ต่อมาอีกเลย

คันธาระได้กลับมาเป็นที่สนใจของโลกอีกครั้ง เมื่อกองทัพตาลิบันได้ระเบิดทำลายพระพุทธรูปที่เก่าแก่ที่สุด บนหน้าผาเทือกเขาบามิยัน ท่ามกลางความเศร้าสลดใจของชาวพุทธทั่วโลก

ย้อนหลังไปในพุทธศตวรรษที่ ๓ หรือ ๓๐๐ ปี หลังพุทธปรินิพพาน พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้าสู่แคว้นคันธาระ ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งในขณะนั้นดินแดนแถบนี้ ยังเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรเมารยะ ปกครองจากปาฏลีบุตร หรือเมืองปัตนะปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ในแคว้นคันธาระ ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยพระราชศรัทธาอันแรงกล้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรัชสมัยของจักรพรรดิกุษาณะ ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๗ พระองค์ทรงสร้างมหาเจดีย์สูง ๒๐๐ เมตร มีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๐๐ เมตร ณ ปุรุสะปุระ อันเป็นเมืองเปซาวาร์ ในปัจจุบัน

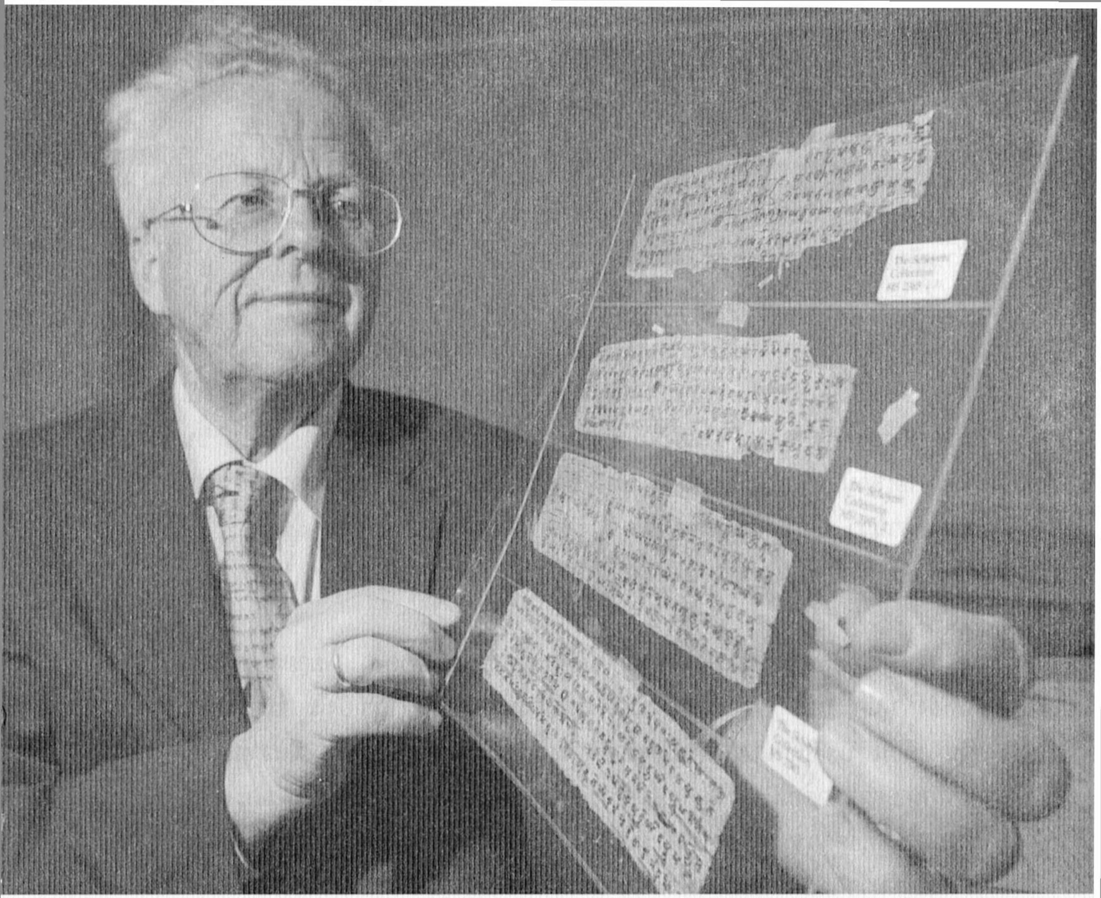
ภายใต้การปกครองของราชวงศ์กุษาณะ แคว้นคันธาระเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในอินเดีย พระองค์ทรงเจริญรอยตามพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงสนับสนุนกิจการของคณะสงฆ์ พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายออกจากอินเดียถิ่นกำเนิด ประดิษฐานตั้งมั่นในแถบเปอร์เซีย และจีน พระพุทธศาสนาแบบคันธาระได้ตั้งมั่นในภูมิภาคเอเชียแถบนี้ พระสงฆ์เดินทางตามเส้นทางสายไหม จากเปชาวาร์สู่กรุงคาบูล ผ่านชะละวะบัค และบาบิยันตามลำดับ อีกทิศทางหนึ่งขยายเข้าสู่จีน และเอเชียใต้

ในปี พ.ศ. ๑๑๗๕ **พระถังซำจั๋ง** ได้เดินทางจากจีนสู่บาบิยัน และนมัสการพระพุทธรูปบาบิยันแกะสลักจากหน้าผาสูง ๕๓ เมตร

ในยุคอินโด อารยันสมัยกลาง ภาษาของชาวคันธาระ เรียกว่า **คันธารี** ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้พูดกันทั่วไปในอินเดีย และเขียนเป็นตัว**อักษรขโรษฐี** ที่ได้รับการพัฒนามาจากอักษรอารเมก ภาษาที่ใช้กันในอาณาจักรอารเมเนียแห่งเปอร์เซีย จารึกรุ่นแรกค้นพบในแถบบริเวณนี้ ได้แก่ จารึกพระเจ้าอโศกมหาราช เขียนเป็นตัวอักษรพราหมี**ขโรษฐี** และ **กรีก**

พระธรรมคัมภีร์โบราณทางพุทธศาสนา ณ สถาบันอนุรักษ์สเคอเยน ถูกจารึกในราวพุทธศตวรรษที่ ๖ เขียนเป็นภาษาคันธารี โดย **อักษรพราหมี** และ **อักษรขโรษฐิ** ต่อมา อักษรพราหมีพัฒนาการเขียนเป็น**สันสกฤตมาตรฐาน** และ **พุทธอิบริดสันสกฤต** ตามลำดับ

หลังจากการชำระคัมภีร์โบราณ ณ สถาบันอนุรักษ์สเคอเยนแล้ว โดยการเทียบเคียงกับคำแปลภาษาจีน สันนิษฐานว่า **พระธรรมคัมภีร์**ดังกล่าวเป็นผลงานของคณะสงฆ์มหาสังฆิกะ โลกุตตรวาทิน เป็นพระไตรปิฎก และคัมภีร์ต่างๆ ในสมัยนั้น **พระถังซำจั๋ง** ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปบาบิยัน และคณะสงฆ์มหาสังฆิกะ โลกุตตรวาทิน ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒

แหล่งค้นพบพระคัมภีร์โบราณ

พระธรรมคัมภีร์ชุดแรกนั้น ได้มาจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในถ้ำแถบเทือกเขาบามิยัน เหตุการณ์เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๖ – ๒๕๓๘ ชาวบ้านในเมืองบามิยันหลบหนีภัยสงครามทหารตาลิบัน เข้าไปอาศัยอยู่ในถ้ำ ได้พบคัมภีร์โบราณเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยจึงได้นำออกมาจากถ้ำ ซึ่งส่วนมากได้รับความเสียหายตั้งแต่สงครามในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ และได้รับความเสียหายมากที่สุดในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๗ -๒๑

ในคราวระเบิดพระพุทธรูปบามิยัน ชาวพื้นเมืองได้พากันแอบลักลอบหอบหิ้วคัมภีร์หลบหนีการตรวจค้นของทหารตาลิบัน เดินทางร่อนแรมสู่ปากีสถาน ผ่านเทือกเขาฮินดูกูษ และช่องแคบเขาไคเบอร์

สถาบันอนุรักษ์สเคอเยนนอร์เวย์ ได้คัมภีร์ชุดแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ จากพ่อค้าของเก่าซัมฟอกซ์ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ และสะสมเพิ่มเติมระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ถึง ๒๕๔๓ รวบรวมทั้งหมดนับได้เป็นชิ้นส่วนสมบูรณ์ ๕๐๐๐ ชิ้น และเศษเล็กน้อยประมาณ ๗๐๐๐ ชิ้น ซึ่งประมาณ ๑๐๐๐ ชิ้นได้มาจากบริเวณที่สันนิษฐานว่า เป็นห้องสมุดใหญ่สมัยนั้น คัมภีร์ดังกล่าวมีอายุตั้งแต่ ๑๓๐๐ ปี ถึง ๒,๐๐๐ ปี จารึกไว้ในใบลาน เปลือกไม้ หนังสัตว์ และแผ่นทองเหลือง

นักอักษรศาตร์และโบราณคดีได้ศึกษาอย่างละเอียด พยายามเสาะหาแหล่งกำเนิด วัน เวลาการจารึกพระคัมภีร์แต่ละชิ้น แต่ก็ยังไม่สามารถสรุปวัน เดือน ปี ที่แน่นอนได้ เนื่องจากดินแดน**บามิยัน**หรือ**คันธาระ** มีความเจริญด้านพุทธศาสนาต่อเนื่องกันมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๓ และเจริญสูงสุดในพุทธศตวรรษที่ ๕ หรือ ราว ๕๐๐ ปี หลังพุทธกาล คัมภีร์โบราณชุดแรกสันนิษฐานว่า เขียนในดินแดนปากีสถานและอินเดียปัจจุบัน เมื่อเปรียบเทียบกับคำแปลภาษาจีน คัมภีร์โบราณ เช่น **จังกีสูตร มหาปรินิพพานสูตร พระปาฏิโมกข์** และ**กรรมวาจาจารย์** สันนิษฐานว่า เป็นของคณะสงฆ์นิกายมหาสังฆิกะ ชื่อว่า **มหาสังฆิกะ โลกุตตระวาทิน**

ชาวบ้านแถบนั้นระบุว่า ก่อนหน้าที่พระพุทธรูปจะถูกระเบิดทำลาย ได้เกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ ถ้ำแห่งหนึ่งถล่มลงมา ปรากฏว่ามีคัมภีร์โบราณกองอยู่ในถ้ำสูงถึง ๑๐ ซ.ม.

ชาวบ้านบางคนระบุว่า ทหารตาลิบันได้เผาพระคัมภีร์เหล่านั้นทิ้ง แต่ก็ไม่ได้ถูกทำลายทั้งหมด ยังมีส่วนหนึ่งที่ถูกชนพื้นเมืองแอบลักลอบขนออกมาได้

ย้อนรอยเส้นทางพระธรรมเจดีย์
จากพระพุทธปรินิพพานถึงเทือกเขาบามิยัน

ก่อนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ตรัสกับพระสาวกทั้งหลาย เรื่อง การสร้างวัตถุแทนพระพุทธองค์ น้อมถวายเป็นพุทธบูชา เรียกว่า **"อุทเทสิกเจดีย์"** การสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เรียกว่า **"ธาตุเจดีย์"** สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน ที่เหล่าสาวกพุทธบริษัททั้งหลาย ควรเดินทางไปปลงธรรมสังเวช เรียกว่า **"บริโภคเจดีย์"** ธรรมและวินัยที่พระองค์ทรงแสดงไว้ เรียกว่า **"พระธรรมเจดีย์"**

พระสาวกทั้งหลายในกาลข้างหน้า สักการะบูชาเจดีย์ทั้ง ๔ แห่ง ก็เสมือนหนึ่งได้สักการะบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หลังจากพระพุทธปรินิพพาน ๒๐๐ ปี พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งพระอรหันต์ไปประกาศพระศาสนายังดินแดนต่างๆ ถึง ๘ สาย พระมัชฌันติกะเถระได้ไปยังแคว้นคันธาระ ดินแดนส่วนหนึ่งในอัฟกานิสถานในปัจจุบัน ที่เคยเจริญรุ่งเรืองด้วยพุทธศาสนา ด้านปฏิมากรรม คันธาระเป็นบ่อเกิดการสร้างพระพุทธรูปแห่งแรกของโลก ด้านคำสอนมีการสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัยเป็นตัวอักษรในพุทธศตวรรษที่ ๗ หลังจากการสังคายนานำโดยพระวาสุมิตร ณ วัดกุณฑลวันวิหาร เมืองชาลันธระ อุปถัมภ์โดยพระเจ้ากนิษกะมหาราช

จดหมายเหตุของพระถังซำจั๋ง ที่ใช้เวลาเดินทางอยู่ในอินเดียถึง ๑๙ ปี เพื่ออัญเชิญพระไตรปิฎกจากอินเดียสู่จีนในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ บันทึกไว้ว่า

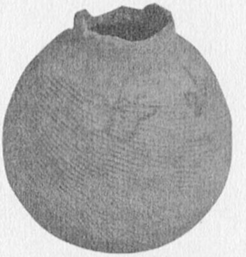
" เบื้องต้นพระอริยสงฆ์ ๕๐๐ รูป สังคายนาพระสูตร ชื่อว่า อุปเทศศาสตร์หนึ่งแสนโศลก (บท) ต่อมาสังคายพระวินัย ชื่อว่าวินัยภาษาศาสตร์หนึ่งแสนโศลก และสังคายนาพระอภิธรรมปิฎก ชื่อว่าอภิธรรมวิภาษาศาสตร์หนึ่งแสนโศก รวมเป็นสามแสนโศกเก้าล้านหกแสนคำ พระเจ้ากนิษกะมหาราชรับสั่งให้จารึกอรรถกถาเหล่านั้น "

เส้นทางสายไหม

หุบเขาบามิยัน ตั้งอยู่ห่างจากกรุงคาบูลเมืองหลวงอัฟกานิสถาน ทางทิศตะวันตกประมาณ ๒๓๐ ก.ม.ในอดีตเป็นเมืองตั้งอยู่บนเส้นทางสายไหม จุดแยกทางสู่จีน อินเดีย ตะวันออกกลาง และยุโรป บริเวณดังกล่าวได้มีการค้นพบศาสนสถานทางศาสนาพุทธ และฮินดูเป็นจำนวนมากกว่า ๑,๐๐๐ แห่ง เป็นหนึ่งในจุดศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาในบริเวณนั้น พุทธศาสนสถานที่สำคัญที่สุดในบริเวณนี้ คือ พระพุทธรูปองค์ใหญ่ ๒ องค์ องค์แรกสร้างในช่วงปี พ.ศ.๑๐๕๐ มีความสูง ๓๘ เมตร และองค์ที่ ๒ สร้างขึ้นในปี พ.ศ.๑๐๙๗ สูง ๕๕ เมตร เป็น **"พระพุทธรูปแกะสลักที่ใหญ่ที่สุดในโลก"** ศิลปะเกรโก ศิลปะพระพุทธรูปยุคแรกที่เผยแพร่มาจากอารยธรรมกรีกโบราณ ซึ่งสร้างโดยพระเถระและราชวงศ์คุปตะแห่งอินเดีย ตามผนังถ้ำมีภาพวาดจิตรกรรม ซึ่งบ่งบอกถึงการผสมผสานของศิลปะคุปตะ ศิลปะคันธาระ และศิลปะเปอร์เซียอย่างชัดเจน อันเป็นต้นแบบของการสร้างพระพุทธรูปสลักจากหินในยุคต่อมา

เส้นทางสายไหม นอกจากจะเป็นเส้นทางค้าขายแล้ว ยังเป็นเส้นทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงหลอมรวมจิตวิญญาณประชาชนหลากเผ่าพันธุ์เข้าด้วยกัน พระสงฆ์จีนหลายรูปเดินทางตามเส้นทางสายไหมสู่อินเดีย พระถังซำจั๋งได้เดินทางไปชมพูทวีปในปี พ.ศ.๑๑๗๓ และได้บันทึกถึงบามิยันไว้ว่า

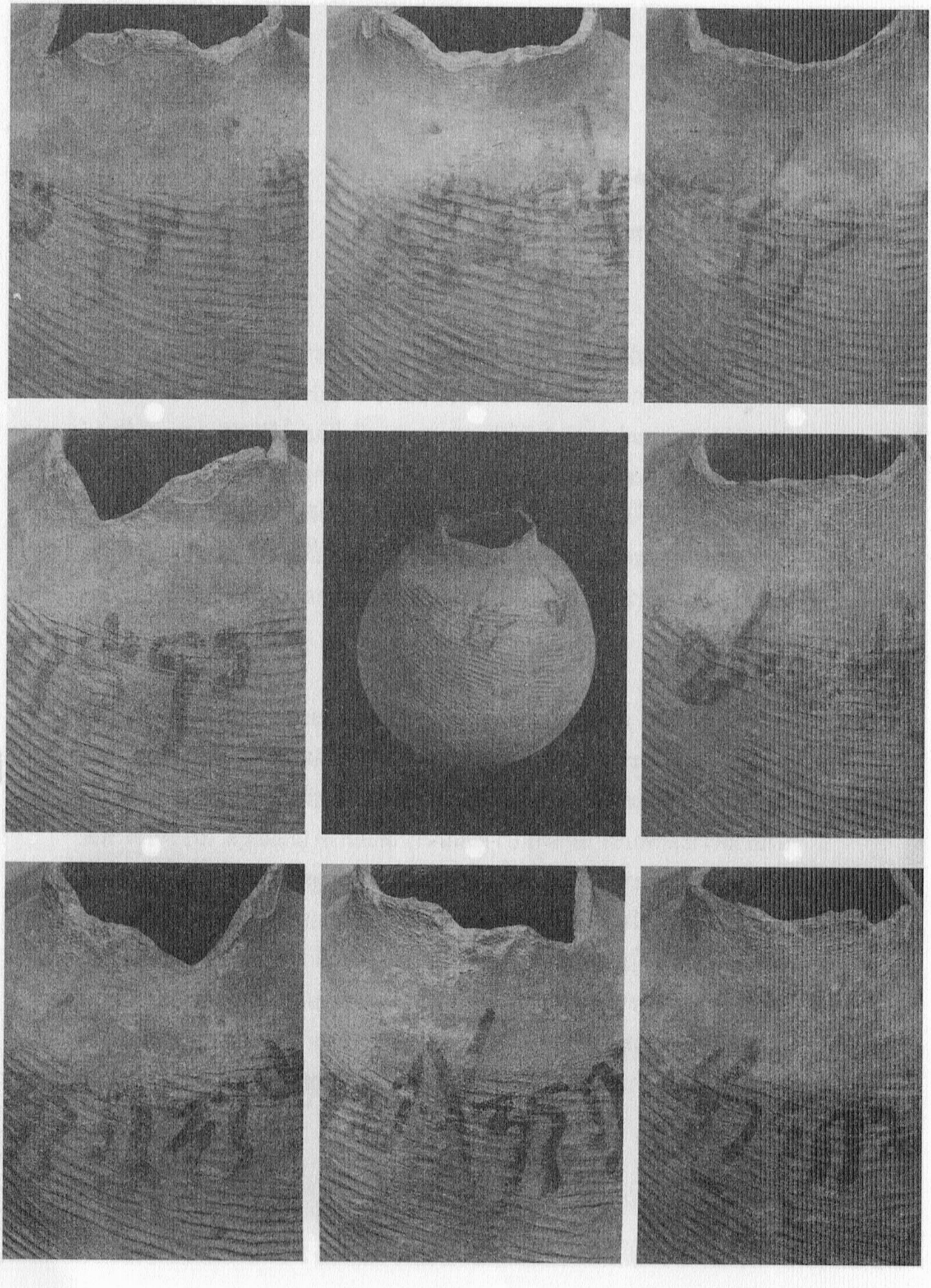
“ มีพระพุทธรูปเหลืองอร่ามไปด้วยทองคำ และมีพระกว่า ๑,๐๐๐ รูปจำวัดอยู่ เสียงสวดมนต์ของพระสงฆ์ก้องกังวาลไปทั่วทั้งหุบเขา ”

ตุ่มเดดซีบรรจุพระคัมภีร์ รักษาพระพุทธศาสนา ๒๐๐๐ ปี

ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ **เจนส์ โบรกวิก** ศาสตราจารย์ด้านโบราณคดีแห่งศูนย์การศึกษาก้าวหน้าประเทศนอร์เวย์ได้เข้าร่วมประชุมวิชาการที่เมืองไลเดน ประเทศเนเธอแลนด์ และมีผู้ร่วมประชุมคนหนึ่งได้เล่าให้ฟังว่า แซม ฟ็อกก์ พ่อค้าของเก่า แห่งนครลอนดอน ได้ขายชิ้นส่วนเอกสารโบราณของพุทธศาสนาจำนวน ๑๐๘ ชิ้น ให้แก่นักสะสมชาวนอร์เวย์ชื่อ **มาร์ติน สเคอร์ยัน** ผู้อำนวยการและเจ้าของสถาบันอนุรักษ์สเคอเยน สิ่งที่ได้ฟังนั้นทำให้ เจนส์ โบรกวิก เกิดความสนใจอย่างมาก จึงได้ไปพบกับ มาร์ติน สเคอยัน เพื่อขอศึกษาเอกสารดังกล่าว

มาร์ติน สเคอร์ยัน ก็ยินดีให้ความร่วมมือ และบอกเพิ่มเติมว่า ก่อนหน้าที่ แซม ฟ็อกก์ จะขายเอกสารให้นั้น แซม ฟ็อกก์ ได้ติดต่อนักโบราณคดีชื่อ ลอเร แซนเดอร์ ให้ช่วยเขียนอธิบายความเป็นมาของเอกสารนี้ ซึ่งเมื่อ ลอเร แซนเดอร์ นำไปวิเคราะห์ก็พบว่า เอกสารโบราณนั้นจารึกด้วยภาษาสันสกฤต ในช่วงราว พ.ศ. ๕๔๐-๙๔๐ เป็นพระคัมภีร์ในพุทธศาสนา ที่กล่าวถึง**พระสูตร** และ **พระวินัย** ตลอดจนจารึกถึงเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งบางเรื่องก็เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว แต่เอกสารอีกหลายชิ้น มีเรื่องราวที่ไม่เคยปรากฏให้โลกรู้มาก่อน เรียกได้ว่า เป็นเอกสารสำคัญที่เก่าแก่ที่สุด ของพระพุทธศาสนาที่มีหลักฐานเหลืออยู่ เรียกว่า **“ม้วนพระคัมภีร์แห่งตุ่มเดดซีของพระพุทธศาสนา”** ค้นพบได้โดยมิคาดฝัน ซึ่งไม่น่าเชื่อว่า ตุ่มเดดซีรอดพ้นจากการทำลายและรักษาพระธรรมคัมภีร์ทางพุทธศาสนามาได้ถึง ๒,๐๐๐ ปี

ตุ่มเดดซีบรรจุพระธรรมคัมภีร์ สู่ดินแดนแห่งสันติภาพ

หลังจากที่โปรเฟสเซอร์เจนส์ โบรกวิก ได้รู้ถึงที่มาของพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาแล้ว สถาบันอนุรักษ์สเคอยันก็ได้พยายามขนย้าย พระธรรมคัมภีร์ที่ยังเหลือตกค้างอยู่ในอัฟกานิสถาน ออกมาเก็บรักษาไว้ โดยใช้วิธีการทุกรูปแบบ กระทั่งนำเอาออกมาได้เกือบหมด ในประเทศนอร์เวย์ ดินแดนสันติภาพ ก่อนหน้าที่พระพุทธรูปบามิยันจะถูกทำลายลง และอีกส่วนหนึ่งได้รับ หลังจากการระเบิดพระพุทธรูปแล้ว คัมภีร์ที่ทยอยนำมานั้น เมื่อรวมกันตั้งแต่ต้นแล้ว ปัจจุบันมีอยู่ราว ๕,๐๐๐ ชิ้น ที่ยังเป็นรูปเป็นร่าง กล่าวคือเป็นชิ้นส่วนของแผ่นจารึก ใบลาน เปลือกไม้และหนังแกะ ที่มีขนาดตั้งแต่ ๒ ตารางเซนติเมตร ไปจนเป็นแผ่นที่สมบูรณ์ นอกนั้นเป็นเศษอีกราว ๘,๐๐๐ ชิ้น เมื่อได้รับชิ้นส่วนพระคัมภีร์มาแล้ว ทางสถาบันจะทำความสะอาด จัดเตรียมเก็บ ทำก๊อบปี้ และลงหมายเลขกำกับแต่ละชิ้นไว้ เพื่อทำการศึกษาค้นคว้าต่อไป

การค้นพบม้วนพระคัมภีร์แห่งตุ่มเดดซี จึงเหมือนการเปิดหน้าประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาบนดินแดนบามิยันแห่งอัฟกานิสถานขึ้นมาใหม่อีกครั้ง

๑,๖๐๐ ปีแห่งบามิยัน ช่วงประวัติศาสตร์อันมืนมนยาวนาน ของพระพุทธศาสนา

ช่วงประวัติศาสตร์อันมืนมนยาวนานกว่า ๑,๖๐๐ ปี ของพระพุทธศาสนา ณ ดินแดนแห่งบามิยัน พระพุทธศาสนาได้พบเจอกับสงครามและการจู่โจมมาโดยตลอด การมาถึงของศาสนาอิสลามในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาถูกทำลายล้างอย่างราบคาบ และสูญสิ้นไปจากดินแดนแห่งบามิยันในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ถึงแม้จะมีชนพื้นเมืองกลุ่มหนึ่ง คือ **ชาวฮาซารัส** ได้พยายามปกป้องพระพุทศาสนา และศาสนสถานต่างๆ ไว้อย่างเต็มที่ก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งการทำลายล้างจากกองทัพมุสลิมได้

กองทัพเจงกิสข่านได้ยกทัพบุกดินแดนแห่งนี้ แต่ไม่ได้ทำลายพระพุทธรูปบามิยัน สหภาพโซเวียต นำทหารบุกเข้าโจมตีอัฟกานิสถาน ตามมาด้วยสงครามอัฟกัน และการสู้รบกันระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ เพื่อช่วงชิงอำนาจ ครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ก็ไม่ได้ทำลายพระพุทธรูปบามิยัน

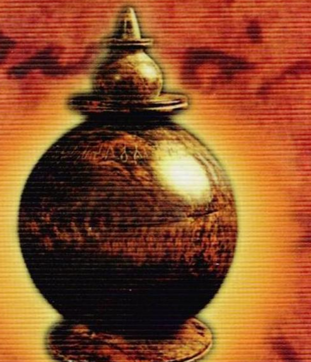
แม้วันนี้บามิยันแห่งอัฟกานิสถาน จะไม่มีชาวพุทธหลงเหลืออยู่เลย แต่พระพุทธรูปหินบามิยันยังคงยืนตระหง่านอย่างสง่างามบนหน้าผาเทือกเขาบามิยัน ผ่านความมืดมนแห่งยุคสมัยมายาวนาน เป็นประจักษ์พยานว่า ๑.๖๐๐ ปีที่ผ่านมา พระพุทธศาสนาเคยรุ่งเรืองสูงสุด ณ ดินแดนแห่งนี้

แต่แล้ว ในเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๔๔ พระพุทธรูปหินแห่งบามิยัน ก็ได้ถูกทหารตาลีบันใช้เวลา ๖ วันระเบิดทำลาย ท่ามกลางการขอร้องให้ระงับการทำลายของสมาคมโลกและองค์การสหประชาชาติ แต่ไม่สามารถยับยั้งได้

การระเบิดทำลายพระพุทธรูปยืนบนหน้าผาเทือกเขาบามิยัน อายุกว่า ๑,๕๐๐ ปีองค์แรกของโลก ได้ส่งผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจของคนทั่วโลกอย่างมาก และเหตุการณ์สะเทือนใจครั้งนี้ เป็นเครื่องยืนว่า

กงล้อประวัติศาสตร์แห่งการทำลายล้างพระพุทธศาสนา ได้หมุนกลับคืนมาอีกครั้งแล้ว

สำนักงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และความมั่นคง
แห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์
ศาลาเฉลิมพระเกียรติฯ วัดสระเกศ แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร
โทร. ๐๒-๖๒๑-๒๒๘๐ โทรสาร ๐๒-๖๒๑-๑๘๖๑

"อักษรในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา จากหุบผาบาบิยัน กับ อักษรที่เขียนสลักบนผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บน บรมบรรพต (ภูเขาทอง) นั้น เป็นอักษรลักษณะเดียวกัน คือ "อักษรพราหมี" ซึ่งเป็นตัวอักษรที่ใช้ในระหว่างพุทธกาล หรือหลังจากนั้นไม่นาน

แสดงให้เห็นว่า อักษรพระธรรมคัมภีร์ ที่พบจากหุบผาบาบิยัน กับ บนผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่ขุดพบจากกรุงกบิลพัสดุ์นั้น มีอายุอยู่ในยุคสมัยเดียวกัน"

หนึ่งหน้าประวัติศาสตร์ ณ บรมบรรพต (ภูเขาทอง) พระวิจิตรธรรมาภรณ์ (เทอด ญาณวชิโร)

สำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม
และความมั่นคง แห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์
ศาลาเฉลิมพระเกียรติฯ
แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบ กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐
www.jariyatam.com www.jariyatamnew.com
E-mail : jariyatam2551@hotmail.com

หนึ่งหน้าประวัติศาสตร์
ณ บรมบรรพต (ภูเขาทอง)
พระวิจิตรธรรมาภรณ์
(เทอด ญาณวชิโร)
ISBN 978-616-7583-01-3
9786167583013
หมวดประวัติศาสตร์